

Mirjami Hauta ja Karita Talasmäki

**”Jos se isänsä on sille niinku sankari nii sit jos se on joku rikollinen nii totta kai se ajattelee et seki haluaa olla”**

Rikollisuuden ylisukupolvisuus ja sen ennaltaehkäisy

Opinnäytetyö

Kevät 2017

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomin Tutkinto-ohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

## Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Mirjami Hauta ja Karita Talasmäki

Työn nimi: ”Jos se isänsä on sille niinku sankari nii sit jos se on joku rikollinen nii totta kai se ajattelee et seki haluaa olla” – Rikollisuuden ylisukupolvisuus ja sen ennaltaehkäisy

Ohjaaja: Arja Hemminki Vuosi: 2017  
lukumäärä: 5

Sivumäärä: 104

Liitteiden

---

Tässä opinnäytetyössä tutkimme, millainen merkitys lapsuuden kodilla ja perheellä, niiden arvoilla ja normeilla sekä koulumaailmalla on siihen, että lapsi ajautuu rikollisuuden pariin. Samalla tutkimme, millainen merkitys vankilan perhetyöllä on rikollisuuden ylisukupolvisuuden kitkemisessä ja pohdimme, miten vankilan perhetyötä tulisi kehittää.

Olemme toteuttaneet opinnäytetyön laadullisella, eli kvalitatiivisellä menetelmällä. Olemme siis haastatelleet kuutta rikollistaustan omaavaa henkilöä ja kuutta rikollisten ja heidän perheidensä parissa työskentelevää ammattilaista siten, että olemme keksineet tukikysymyksiä haastatteluihin, haastatelleet, nauhoittaneet ja litteroineet nauhat. Kaiken tämän jälkeen olemme analysoineet haastatteluja. Haastattelut ovat kestäneet puolesta tunnista yli kahteen tuntiin.

Opinnäytetyömme on aineistopohjainen, eli työtämme ohjaavat vahvasti haastattelavien antamat haastattelut. Juuri tästä syystä emme esimerkiksi työn alkuvaiheessa tienneet, että työmme erääksi osaksi tulisi esimerkiksi kouluun liittyviä seikkoja kuten oppimisvaikeudet ja koulukiusaaminen.

Tärkeimpänä tutkimustuloksenamme on muun muassa se, että ylisukupolvista rikollisuutta on havaittavissa jonkin verran, tätä edistävänä tekijänä on lapsen hyvä suhde rikolliseen vanhempaan, joka opettaa lapselle rikolliset normit ja arvot pienestä pitäen. Kaikki haastateltavamme olivat ilmiöön törmänneet, mutta kokemusasiantuntijoillamme ei omakohtaista kokemusta siitä ollut.

Toisena tärkeänä huomiona pidämme Suomessa tapahtuvan vankilan perhetyön pienimuotoisuutta ja painotammekin työssämme sen kehittämisen tärkeyttä. Toivoisimme, että opinnäytetyömme myötä vankiloiden perhetyöhön saataisiin uutta näkökulmaa ja intoa kehittää sitä.

Työmme on rakentunut pikkuhiljaa valmiiksi ja se on mielestämme hyvä pohja rikollisuuden ylisukupolvisuuden tutkimiseen ja vankilan perhetyön kehitykseen Suomessa.

Avainsanat: rikollisuuden ylisukupolvisuus, perheen arvot ja normit, koulun perhetyö, lapsuus, ennaltaehkäisy

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

## Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Authors: Mirjami Hauta and Karita Talasmäki

Title of thesis: "If the father is like a hero to the child and the father is some kind of a criminal, of course the child thinks that he wants to be one too" – Cross-Generational Criminality and Its Prevention

Supervisor: Arja Hemminki

Year: 2017

Number of pages: 104 Number of appendices: 5

---

In this thesis we examine the significance that childhood home and family, its values and norms, as well as school have when the child becomes a criminal. At the same time, we study the weight and importance of the family work that is happening in prisons, considering the prevention of cross-generational criminality. We are also trying to think of new ways how to develop the family work that happens in prisons in Finland.

We have accomplished our thesis by using a qualitative research method. We have interviewed six people who have a criminal record, and six professionals who have a long history working with criminals and their families. We started our thesis by coming up with questions for the interviewees. After this, we have interviewed them and we have recorded the interviews. Then, we have written down the interviews and analysed them. The recorded interviews have lasted from under an hour to over two hours.

We have started our thesis with interviews first, so the theory part is based entirely on the material provided by interviews. For example, at the beginning of the thesis process, we did not know that we would include matters related to school, such as learning disabilities and bullying.

The most important finding must have been that there is some cross-generational criminality to be found and that the promoting factor in it is the relationship between the child and their criminal parents, who teaches their child criminal norms and values. All our subjects have come across this phenomenon, but none of the subjects who have criminal record have had any cross-generational criminality in their families.

Another thing we see as important, is that the family work that is done inside the prisons of Finland is quite small-scale. We would like to highlight the importance of developing it. We wish that our thesis would act as an inspiration to develop it further.

Keywords: cross-generational criminality, family values and norms, school, family work in prison, childhood, prevention

We have built our thesis little by little up to the final point. We believe that we have made a good groundwork in the field of studying the cross-generational criminality and the improvement of family work in the Finnish prisons.

## SISÄLTÖ

|  |    |
|--|----|
| Opinnäytetyön tiivistelmä.....   | 2  |
| Thesis abstract.....   | 3  |
| SISÄLTÖ.....   | 5  |
| Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo.....                                 | 7  |
| Käytetyt termit ja lyhenteet.....                                      | 8  |
| 1 JOHDANTO.....  | 9  |
| 2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....   | 11 |
| 2.1 Opinnäytetyön aiheen valinta.....                                  | 11 |
| 2.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....                  | 12 |
| 2.3 Tutkimuksessa käytetyt menetelmät.....                             | 13 |
| 2.4 Aineiston analysointi.....   | 15 |
| 2.5 Aineiston luotettavuus ja eettisyys.....                           | 16 |
| 2.6 Haastattelut työn lähtökohtana.....                                | 17 |
| 3 OPINNÄYTETYÖN KESKEISET KÄSITTEET.....                               | 20 |
| 3.1 Ylisukupolvisuuden laaja käsite.....                               | 20 |
| 3.2 Rikollisuuden monimutkainen käsite.....                            | 21 |
| 3.3 Prosessiteoria - kun ympäristö muokkaa yksilöä.....                | 23 |
| 3.4 Sosiaalinen perimä.....  | 24 |
| 4 HAASTATELTAVIEN TAUSTAT.....   | 26 |
| 4.1 Haastateltujen henkilöiden perheiden taustat.....                  | 27 |
| 4.2 Äidin ja isän rooli kertomuksissa.....                             | 29 |
| 4.3 Huono-osaisuus rikollisuuden taustalla.....                        | 35 |
| 4.3.1 Päihdeongelmat yhdistävänä tekijänä kertomuksissa.....           | 36 |
| 4.3.2 Mielenterveysongelmat ja rikollisuus.....                        | 40 |
| 4.3.3 Köyhyys ja kotona olevan vanhemman toimeentulo.....              | 42 |
| 5 HAASTATELTUJEN NÄKEMYKSIÄ RIKOLLISUUDEN<br>YLISUKUPOLVISUUDESTA..... | 46 |
| 5.1 Periytyvä rikollisuus.....   | 48 |
| 5.2 Taparikollisuus ja auktoriteettivastaisuus.....                    | 51 |

|          |  |            |
|----------|--|------------|
| <b>6</b> | <b>MUUT HAASTATTELUISSA ESIIN NOUSSEET TEEMAT .....</b>                                | <b>56</b>  |
| 6.1      | Kaveripiirin vaikutus .....  | 56         |
| 6.2      | Koulun merkitys lapsen elämässä .....  | 58         |
| 6.2.1    | Koulukiusaaminen jättää syvät arvet.....   | 59         |
| 6.2.2    | Oppimisvaikeudet haastavat lapsen koulutietä .....                                     | 64         |
| 6.3      | Leimaaminen ja ennakkoluulot rikollisia kohtaan .....                                  | 67         |
| <b>7</b> | <b>RIKOLLISUUDEN ENNALTAEHKÄISY .....</b>  | <b>70</b>  |
| 7.1      | Isän vankeuden vaikutukset lapseen .....   | 70         |
| 7.2      | Isän rikollistaustan kertominen lapselle.....  | 71         |
| 7.3      | Rikollisuuden ennaltaehkäisy osana vankilan perhetyötä .....                           | 73         |
| 7.4      | Kokemusasiantuntijoiden mielipiteitä rikollisuuden ennaltaehkäisystä .....             | 81         |
| 7.5      | Milloin rikollisuuden ennaltaehkäisy tulisi aloittaa?.....                             | 82         |
| 7.6      | Koulun rooli rikollisuuden ennaltaehkäisyssä.....                                      | 83         |
| <b>8</b> | <b>TUTKIMUSTULOSTEN JOHTOPÄÄTÖKSET .....</b>   | <b>86</b>  |
| 8.1      | Lapsuuden perheen ja kodin merkitys rikollisuuteen ajautumisessa .....                 | 86         |
| 8.2      | Koulun ja kaveripiirin merkitys yksilön rikollisuuteen ajautumisessa .....             | 87         |
| 8.3      | Haastatellut kokevat, että rikollisuuden ylisukupolvisuus on mahdollista ..            | 89         |
| 8.4      | Rikollisuuden ennaltaehkäisy .....   | 90         |
| 8.5      | Vankilan perhetyön merkitys rikollisuuden ylisukupolvisuuden<br>ennaltaehkäisyssä..... | 91         |
| 8.5.1    | Vankilan perhetyön kehittäminen .....  | 91         |
| <b>9</b> | <b>POHDINTA .....</b>  | <b>95</b>  |
|          | <b>LÄHTEET .....</b>   | <b>98</b>  |
|          | <b>LIITTEET .....</b>  | <b>105</b> |

## **Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo**

|  |    |
|--|----|
| Taulukko 1. Keskeiset tutkimustulokset ja johtopäätökset ..... | 93 |
|--|----|

## Käytetyt termit ja lyhenteet

|                          |   |
|--------------------------|---|
| <b>Taparikollisuus</b>   | Elämäntapa johon kuuluu se, että yksilö hankkii elantonsa rikollisuudella. Yksilölle arkipäiväinen tapa elää. Osittain myös jännityksen kaipuuta. |
| <b>Vankilan perhetyö</b> | Vankilassa tapahtuvaa perhetyötä, jonka tarkoitus on mahdollistaa vangin yhteydenpito perheeseensä.   |
| <b>Osallisuus</b>        | Yksilön tunne siitä, että hän on arvokas osa yhteisöä.  |
| <b>Ylisukupolvisuus</b>  | Tiedon, taidon, kokemusten tai piirteiden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Saattaa pitää sisällään useamman sukupolven.                         |
| <b>Ennaltaehkäisy</b>    | Jonkin asian kehittymisen ehkäisyä ennen ongelman muodostumista.  |
| <b>Mallioppiminen</b>    | Jonkin asian oppimista mallia katsomalla.   |
| <b>Rise</b>              | Rikosseuraamuslaitos on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen.  |



# 1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tutkimme kuinka yleistä ylisukupolvinen rikollisuus on. Lisäksi tutkimme kuinka ylisukupolvista rikollisuutta voisi ennaltaehkäistä, kuinka sitä ennaltaehkäistään nykyään ja kuinka ennaltaehkäisyä tulisi kehittää. Keskitymme työssämme pääosin vanhempien ja perheen merkitykseen rikollisuuteen ajautumisessa, mutta sivuamme myös muita seikkoja. Työmme pohjana ovat olleet haastattelut, eli työmme on aineistopohjainen.

Opinnäytetyössämme keskitymme pääosin siihen, kun isä on suljetussa vankilassa eli tutkimusnäkökulmamme keskittyy pääosin poissaolevaan isään. Jos olisimme laajentaneet näkökulman vankilassa olevaan äitiin, olisi opinnäytetyöstä tullut liian laaja. Vankiäideistä on tehty aiempia tutkimuksia, joten siksi halusimme tarkastella asiaa siitä näkökulmasta, että isä on poissaoleva vanhempi. Tutkimme opinnäytetyössämme rikollisuuden ylisukupolvisuutta sekä muita mahdollisia vanhempien ongelmia ja niiden vaikutusta lapseen ja hänen ajautumisessaan rikollisuuteen. Tutkimusta tehdessämme kävi ilmi myös muita tärkeitä ongelmakohtia lapsen elämässä, joita emme voineet sivuuttaa. Näitä ongelmia olivat muun muassa ongelmat koulussa, kiusaaminen ja eriarvoistuminen.

Olemme aloittaneet opinnäytetyö prosessin valitsemalla haastateltavia henkilöitä ympäri Suomen, joilla on näkökulmaa aiheeseemme eri suunnista tarkasteltuna. Tällä tarkoitamme siis sitä, että olemme haastatelleet esimerkiksi lasten näkökulmaa edustavaa henkilöä, kuin myös rangaistuksen toimeenpanijan näkökulmaa edustavaa tahoja. Työhömmme rangaistuksen kokijan näkökulmaa tuovat kokemusasijantuntijoiden haastattelut.

Pohjustamme aiheitamme aikaisemmilla tutkimuksilla, sekä aihevalintamme perustelulla. Lisäksi kerromme tutkimuksemme tavoitteista, tutkimuskysymyksistä ja haastatteluista, joita olemme käyttäneet työmme perustana. Määrittelemme laajasti aiheeseemme olennaisesti liittyvistä käsitteistä, joihin lukeutuvat ylisukupolvisuus, rikollisuus, prosessiteoria ja sosiaalisen perimä. Käsitteiden määrittelyn jälkeen avaamme kokemusasijantuntijoiden perhetaustoja sekä heidän ja ammattilaisten näkemyksiä ylisukupolvisuudesta. Lopuksi pohdimme keinoja ennaltaeh-

käistä rikollisuutta ja rikollisuuden ylisukupolvisuutta, sekä kokoamme yhteen tutkimustulokset, loppu päätelmät ja pohdintamme aiheesta.

## 2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Lähtökohtana tutkimuksessamme oli oma mielenkiintomme aihetta kohtaan. Kerromme tutkimuksemme tavoitteista ja siinä käytetyistä tutkimusmenetelmistä. Tutkimuksemme on suoritettu haastatteluiden pohjalta, sillä halusimme opinnäytetyöstämme sellaisen, että emme liiaksi määrittele itse sen suuntaa, vaan pureudumme ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kokemuksiin seikkoihin rikollisuuden ylisukupolvisuudesta ja kaikesta siihen liittyvästä.

### 2.1 Opinnäytetyön aiheen valinta

Perheelliselle ihmiselle vankilarangaistus on ristiriitainen käytäntö, sillä toisaalta rikollisen tulee saada rangaistus teostaan, mutta samalla rangaistaan myös hänen perhettään ja lapsiaan. Laissa on määritetty, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Lisäksi lapselle on turvattava hänelle myönteiset ja läheiset ihmissuhteensa, erityisesti vanhempiin. (L 8.4.1983/361.) YK:n yleissopimus lasten oikeuksista määrittää että lapsella on oikeus perhe-elämään ja hänellä on oikeus elää vanhempiensa kanssa (Unicef [viitattu 27.10.2016], 9).

Jo opintojemme alkuvaiheella meille painotettiin ennaltaehkäisyn tärkeyttä sosiaalityössä. Opintojemme edetessä olemme huomanneet ennaltaehkäisyn olevan tärkeä tekijä niin ihmisten hyvinvointia kuin taloutta ajatellen. Rikollisuus- ja päihdeongelmat ovat meitä kiinnostavia aihealueita, joten halusimme opinnäytetyömme liittyvän näihin aihealueisiin.

Haluamme perehtyä enemmän rikollisten henkilöiden taustoihin ja etenkin lapsuuden vaikutukseen rikollisuuden tielle ajautumiseen. Tämän koemme olevan ajankohtaista, sillä rikollisuus näkyy yhteiskunnassamme jokapäiväisesti. Lastensuojelun ja sosiaalipalveluiden muuttuminen on ajankohtainen aihe, joten olisi tärkeää saada uutta tietoa eri asiakasryhmien tilanteista ja taustoista; perheistä, joissa vanhemmilla on rikostaustaa, on tutkittua tietoa niukemmin kuin muista asiakasryhmistä. Haluamme korostaa erityisesti ennaltaehkäisyä opinnäytetyössämme ja löytää uusia lähestymistapoja ennaltaehkäisyyn.

Tarkoituksenamme oli tutkia asiaa yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla. Yksilötasolla tarkoitamme henkilöitä, jotka ovat ajautuneet rikosten pariin. Yhteisöllä tarkoitamme ammattihenkilökuntaa, jotka työskentelevät paljon rikollistaustaisten ihmisten kanssa, sekä rikollistaustaisten henkilöiden perhettä, sekä yhteisöä jossa he elävät nyt. Yhteiskuntatasolla haluamme tuoda ennaltaehkäisyä helpottavaa tietoa julki, jotta lapsen kehitykseen vaikuttavat toimijat voisivat vaikuttaa lapsen tulevaisuuteen positiivisesti. Tutkimuskohteenamme ovat pääasiassa aikuisikäiset rikostaustaiset henkilöt sekä rikollisten parissa työskentelevät ammattilaiset. Ammattihenkilöstön haastatteluilla pyrimme tuomaan esille ammatillista ja laajempaa näkökulmaa aiheeseen. Yksilöhaastatteluilla pyrimme tuomaan esille puolestaan haastateltavien omakohtaisia kokemuksia aiheesta.

## **2.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset**

Olemme rajanneet tutkimuksemme koskemaan sellaisia vankeja ja heidän perheitään, joilla on mahdollisuus ylläpitää suhdettaan. Emme tutki sellaisia tilanteita, joissa vanki on tuomittu esimerkiksi lasten hyväksikäytöstä, jolloin tapaamisoikeutta on rajoitettu tai se on evätty kokonaan. Haastatellut kokemusasiantuntijat ovat suurimmaksi osaksi vankilasta jo vapautuneita henkilöitä, mutta joukossa on yksi vankilatuomiotaan vielä suorittava henkilö.

Haluamme tutkia sitä kuinka paljon lapsuudenkoti ja vanhempien rikollinen tausta tai heidän muut ongelmansa vaikuttavat siihen, ajautuuko lapsi myöhemmässä iässä rikollisuuden pariin. Rikollisuuteen ajautumiseen voi vaikuttaa monet asiat ja tapahtumat elämässä. Tutkimme miten suuri vaikutus on vanhemmilla opituilla käyttäytymismalleilla, kaveripiirillä tai huono-osaisuudella. Voi olla että lapsuuden perheessä vanhemmat ovat tehneet itse rikoksia tai kärsineet vankeusrangaistuksia, mutta toisaalta lähtökohdat ovat myös voineet olla hyvät. Haluamme tutkia niiden henkilöiden kohdalla, joiden perheolot eivät ole olleet parhaat mahdolliset, sitä kuinka asiat olisi voitu tehdä toisin. Toisin sanoen haluamme tutkia sitä miten henkilön rikollisiin toimiin ajautuminen olisi voitu ennaltaehkäistä. Osana tutkimusta haluamme löytää keinoja tukea vanhemmuutta ja perheitä, joissa rikollisuuden ylisukupolvisuus on riski.

Opinnäytetyössämme tutkimme nimenomaan lapsuuden ja silloin koettujen asioiden, sekä vanhempien merkitystä rikollisuuden pariin ajautumisessa. Rikollisuuteen voi vaikuttaa merkittävästi moni asia elämässä ja tässä opinnäytetyössämme haluamme selvittää ne kaikista merkittävimmät asiat rikollisuuteen ajautumisessa. Lisäksi haluamme löytää keinoja joilla ehkäistä rikollisuuden ylisukupolvisuutta.

Alun perin olemme valikoineet suuntaa antaviksi tutkimuskysymyksiksi seuraavat: onko rikollisuus periytyvää, millainen rikollisuus periytyy, kuinka ja missä rikollisuutta voidaan ennaltaehkäistä tehokkaimmin ja mitkä vanhempien ongelmat vaikuttavat lapsen rikollisuuteen ajautumisessa?

Emme kuitenkaan kysymyksillämme halunneet suunnata liaksi työtämme, vaan halusimme, että haastateltujen henkilöiden esiin tuomat asiat määrittävät työmme lopullisen suunnan. Loppujen lopuksi työmme vastaa seuraaviin kysymyksiin:

1. Millainen on lapsuuden perheen merkitys yksilön rikollisuuteen ajautumisessa?
2. Millainen merkitys on koululla ja kaveripiirillä yksilön rikollisuuteen ajautumisessa?
3. Onko rikollisuus ylisukupolvista haastateltujen mielestä?
4. Miten rikollisuutta voitaisiin ennaltaehkäistä?
5. Mikä on vankilan perhetyön merkitys rikollisuuden ylisukupolvisuuden ennaltaehkäisyssä ja miten perhetyötä vankiloissa tulisi kehittää?

Haastattelemalla mahdollisimman erilaisia ihmisiä, erilaisissa paikoissa, erilaisten elämäntarinoiden kanssa uskomme, että opinnäytetyöstämme tulee kattava tietopankki niin kasvatustyötä kuin rikollisten kanssa tehtävää työtä tekeville.

### **2.3 Tutkimuksessa käytetyt menetelmät**

Tutkimuksemme on tehty osittain narratiivista menetelmää käyttäen, mutta narratiivista analyysiä emme tee. Haastatellut henkilöt ovat kertoneet omasta elämästään vapaamuotoisesti, apukysymyksiemme avulla. Olemme koonneet työmme

siten, että jokaisesta haastattelusta olemme tuoneet esille sellaiset seikat, jotka toistuvat saman henkilön kertomuksessa tai jopa useissa eri haastateltavien kertomuksissa, toisinsanoen olemme siis teemoitelleet toistuvat seikat. Halusimme työstämme myös oman näköisen, mutta myös haastateltujen näköisen kokonaisuuden, tämä toteutui siten, että laadimme kysymykset avoimiksi kysymyksiksi, emmekä liiaksi ohjanneet keskustelua haastattelutilanteissa.

Narratiivisella tutkimuksella tarkoitetaan kertomuksien kerronnan käyttöä tiedonkeruumenetelmänä. Aineistoa voidaan kerätä haastattelujen avulla ja samalla tulkitsemalla haastateltavan eleitä. Aineistoa voidaan kerätä myös siten, että haastateltavalle annetaan aihealue, josta hän saa kirjoittaa oman kertomuksensa. (Syrjäläinen, Eronen & Värri 2007, 17.) Narratiivisessa tutkimuksessa ei ole selkeää alkua tai loppua (Andrews & Tamboukatu 2013, 1). Haastateltava itse määrittää kertomuksensa suunnan ja mitä haluaa kertoa.

Toisin kuin muissa laadullisissa tutkimusmenetelmissä, narratiivisessa tutkimusmenetelmässä ei ole tarkkoja sääntöjä siitä mitä materiaaleja voi käyttää tutkimuksessa. Ei myöskään ole tarkkoja sääntöjä, miten tietoa kerätään tai analysoidaan. (Andrews & Tamboukatu 2013, 1.) Narratiivinen tutkimus keskittyy aina kertomuksen ympärille. Yksilön kertomukset muodostavat hänelle merkityksellisen elämänkerran ja hänen näkemyksensä asioista, joita tutkija pyrkii analysoimaan. Kertomuksellisen näkökulman avulla voidaan hahmottaa yksilölle merkityksellisiä asioita kuin myös yhteisöllisellä tasolla merkittäviä seikkoja, kuten marginaaliryhmälle ominaisia piirteitä. (Löytönen, [viitattu 27.10.2016].)

Laadullisessa tutkimuksessa haastattelun perustana käytetään avoimia kysymyksiä tai tiettyä teemaa. Tutkimustuloksia arvioidaan koko tutkimusprosessin ajan. Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, laadullisessa tutkimuksessa valikoidaan tietyt yksilöt, keitä haastatellaan, eikä myöskään saadun aineiston todenperäisyydellä ole merkitystä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan täytyy olla objektiivinen, eikä hän saa antaa omien asenteidensa vaikuttaa haastateltavaan. Pyrkimyksenä on ymmärtää ja olemaan vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Laadullista tutkimusta toteutettaessa teoria on haastatteluista saadun tiedon pohjana ja vertailukohtana. (Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot, [viitattu 27.10.2016].)

Laadullisen tutkimuksen analyysin perusmenetelmänä voi käyttää teemoittelua, jolloin haastatteluista saatuja tietoja teemoitellaan eri aihealueiden alle. Teemoiksi hahmotellaan sellaisia aihealueita, jotka toistuvat aineistossa tavalla tai toisella. Aihealueiden teemoittelun jälkeen, analysointia voi jatkaa tarkemmin tarkastelemalla yhtä aihealuetta kerrallaan. (Koppa 2016.)

## **2.4 Aineiston analysointi**

Kertomuksellinen haastattelumuoto oli meille uutta, mutta koemme, että mielenkiinto työtä kohtaan säilyi alusta loppuun asti, sillä haastatteluja kuuntelemalla huomasi jokaisella kuuntelukerralla jotain uutta. Toteutimme haastattelut kasvokkain, jolloin pääsimme tutustumaan uusiin ihmisiin sekä pystyimme haastattelujen aikana havainnoimaan haastateltujen non-verbaalista viestintää.

Nauhoitettuja haastatteluja kuuntelimme useaan otteeseen ja litteroimme ne. Samalla kävimme keskusteluita ja pohdimme haastatteluissa ilmi tulleita seikkoja. Litteroiduista teksteistä etsimme yhteneviä seikkoja, kokemuksia ja asioita, joita teemoitimme erilliselle paperille. Tämän jälkeen etsimme haastattelupätkien tueksi teoria tietoa. Lähdimme rakentamaan opinnäytetyötä tässä järjestyksessä, koska halusimme tuoda työhömmme mahdollisimman paljon asiakas- ja ammattilaisnäkökulmaa.

Teemoittelemalla toistuvia aihealueita pystyimme vertailemaan eri haastateltavien kertomuksia ja samalla pystyimme pohtimaan esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten näkemysten eroavaisuuksia. Teemoittelu auttoi meitä myös löytämään sujuvammin teoritietoa niistä aiheista, joita haastatteluissa ilmeni.

Erittelimme haastatellut kahteen ryhmään: ammattilaiset (A1-A6) ja kokemusasiantuntijat (H1-H5), jotta lukijan olisi helpompi havaita milloin kyseessä on asiantuntijapuheenvuoro ja milloin omaan kokemukseen perustuvaa tietoa. Ammattilaisista kahdella on omakohtaista kokemusta rikollisuudesta, joten osassa ammattilaisten haastatteluista ilmenee omia kokemuksiakin.

## 2.5 Aineiston luotettavuus ja eettisyys

Halusimme saada tutkimusaineistosta mahdollisimman luotettavan ja tästä syystä haastattelimme ammattilaisia, jotka ovat toimineet jo pitkään kriminaaliryöstöjen parissa ja ovat arvostettuja henkilöitä omalla toimintasektorillaan. Tutkimuksemme luotettavuutta lisää myös se seikka, että olemme tehneet haastattelut pääosin kasvotusten, yhtä kirjallista haastattelua lukuun ottamatta.

Kokemusasijantuntija haastatteluihin valitsimme erilaisista taustoista tulevia henkilöitä. Haastatelluilla kokemusasijantuntijoilla oli jokaisella rikollista taustaa. He kertoivat hyvin avoimesti omasta elämästään ja kokemuksistaan meille henkilökohtaisissa haastatteluissa. Koemme ettei henkilöiden tarinoita tarvitse kyseenalaistaa, sillä nämä kertomukset kertovat heidän omasta elämästään ja omista kokemuksista. Huomasimme haastatteluiden aikana, että aiheemme oli haastateltujen mielestä mielenkiintoinen ja tärkeä, joten koemme, että tämä lisää luotettavuutta.

Toteutimme kokemusasijantuntijoiden haastattelut täysin anonymisti, joten koemme tämän lisänneen henkilöiden luottamusta ja avoimuutta meitä kohtaan. Tällä halusimme taata myös sen, että haastatellut henkilöt eivät ole tunnistettavissa opinnäytetyössämme lainkaan. Siitä syystä emme myöskään kerro haastateltujen kokemusasijantuntijoiden ikää, asuinpaikkakuntaa tai sitä missä haastattelut on toteutettu. Haastateltujen henkilöiden nimiä emme ole tallentaneet mihinkään tiedostoon. Koemme, että myöskään aiheemme kannalta ei ole oleellista kertoa edellä mainittuja tietoja.

Haastattelut on suoritettu paikoissa, joissa ei ole ollut läsnä muita, kuin haastateltu ja haastattelijat. Lisäksi nauhoitettuja haastatteluja olemme kuunnelleet paikoissa joissa vain me olemme olleet kuulemassa. Nauhoitukset olivat tallennettuna vain yhdelle laitteelle, josta tuhosimme ne työn valmistuttua. Myös litteroidut materiaalit tuhosimme huolellisesti.



## 2.6 Haastattelut työn lähtökohtana

Seuraavaksi kerromme lyhyesti ketä olemme haastatelleet opinnäytetyötämme varten ja miksi. Valitsimme haastateltavamme aiheenvalintamme jälkeen ja toteutimme haastattelut ennen teoriaosuuden kirjoittamista, sillä koska meillä ei ole opinnäytetyöllemme toimeksiantajaa, halusimme toteuttaa työmme haastatteluiden pohjalta. Opinnäytetyömme suunnan on siis määrännyt haastateltavien esille tuomat seikat ja huomiot, eli opinnäytetyömme on siis aineistolähtöinen. Haastatteluidemme apuna käytimme laatimiamme kysymyksiä, joita ei kuitenkaan käytetty kuin vasta tarpeen niin vaatiessa, tällä pyrimme saamaan tarinoihin sellaisia piirteitä, mitkä haastateltava kokee tärkeiksi.

Koska opinnäytetyössämme käytimme narratiivista haastattelua, valitsimme haastateltaviksi vain muutamia ammattilaisia ja rikollisen taustan omaavia henkilöitä. Koemme, että tällaista tutkimusta tehdessä mielekkäämpää oli käyttää juurikin kerronnallista menetelmää, sillä sen avulla saimme kokonaisvaltaisen kuvan yksilöstä ja hänen kokemastaan. Kyselylomakkeita ja tilastotietoa käyttäen, emme olisi päässeet yhtä syvälle ja yhtä hyvin paneutumaan aiheeseemme.

**Ammattilaiset** joita olemme ottaneet mukaan opinnäytetyöhömmme, ovat sellaisia joilla on paljon kokemusta rikollisuuden saralla työskentelystä tai kokemusta jopa rikollisesta elämästä. Taustatutkimusta tehdessämme aiheestamme, olemme päätyneet ottamaan mukaan ihmisiä, jotka ovat suuresti vaikuttaneet esimerkiksi vankilan perhetyön kehitykseen Suomessa ja rikollisten parissa tehtävän työn kehitykseen. Pyrimme valitsemaan haastateltavat siten, että saisimme jokaiselta erilaista näkökulmaa aiheeseemme. Ammattilaishaastatteluja on yhteensä kuudelta eri henkilöltä.

Toteutimme erään haastattelun Helsingissä Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) perhetyön päällikölle, joka on lisäksi perheterapeutti. Hänellä on 12 vuoden kokemus työskentelystä vankien sekä heidän omaistensa parissa. Lisäksi hän on ollut merkittävässä roolissa mm. vankiloiden perhetyön kehittämisessä. Lähetimme myös sähköpostitse Kriminaalihuollon tukisäätiössä työskentelevälle oppimismennuskoordinaattorille kysymyksiä, joihin hän vastasi kirjallisesti.

Voikukkalapset Ry on yhdistys, joka tekee työtä lasten kanssa, jotka kasvavat haastavissa olosuhteissa. Kävimme haastattelemassa heidän puheenjohtajaansa, joka on myös yksi Voikukkalasten perustajajäsenistä. Hän on tuonut paljon esiin, myös julkisuudessa, vankiloiden perhetyön epäkohtia ja korostanut varsinkin lapsen asemaa vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Haastattelussamme hän kertoi myös omakohtaisia kokemuksiaan isänä olosta vankilasta käsin.

Rikosseuraamuslaitoksen (Rise) edustajana työssämme on henkilö, joka on työskennellyt rikosseuraamuslaitoksella useita vuosia. Haastattelimme häntä, sillä halusimme tuoda opinnäytetyöhömme myös rangaistuksen toimeenpanijan näkökulmaa.

KRIS on Ruotsista Suomeen tullut järjestö, joka tukee vankilasta vapautuneita miehiä ja naisia rikoksettomaan ja päihteettömään elämään. Haastattelimme erästä Kris- Suomen perustajajäsentä. Hänellä on paljon kokemusta rikollisten parissa tehtävästä kolmannen sektorin työstä ja myös paljon omakohtaista kokemusta rikollisuudesta. Hän on ollut merkittävässä roolissa Kris:in Suomeen tuomisessa ja rikollistaustaisten henkilöiden vertaistukitoiminnan mahdollistamisessa ja kehittämisessä maassamme.

Lisäksi haastattelimme sosiaalityöntekijää, jotta saisimme työhömme lisää tietoa lapsien ja perheiden kanssa tehtävästä käytännön työstä.

**Kokemusasiantuntijoina** haastattelimme vankeusrangaistuksen suorittaneita henkilöitä, sekä henkilöitä, joilla on ollut suuri riski ajautua rikollisuuteen. Kaikki viisi haastattelemaamme henkilöä olivat miehiä. Kokemusasiantuntijoista ei yhdelläkään ollut huomattavissa varsinaista rikollisuuden ylisukupolvisuutta, mutta jokainen heistä oli sitä havainnut tuttavapiirissään. Haastateltavillamme oli kuitenkin ollut esimerkiksi ongelmia koulussa, koulukiusaamista, huono-osaisuutta tai perheongelmia lapsuudessaan. Rikollisuuden ylisukupolvisuuden havaitseminen ja sellaisen ihmisen löytäminen haastateltavaksi on haastavaa ja ehkä jopa mahdollonta, sillä ylisukupolvisuus voi ilmetä monella eri tavalla. Opinnäytetyötä tehdesämme olemme havainneet, että rajan vetäminen siihen, mikä on ylisukupolvista rikollisuutta, on vaikeaa.

Kaikki haastattelut olemme tehneet kesän 2016 aikana. Olemme nauhoittaneet haastattelut, jonka jälkeen olemme litteroineet sanasta sanaan ne osat, jotka kuuluvat aiheeseemme. Olemme karsineet pois sellaiset asiat, jotka eivät liity työhömmme mitenkään. Olemme haastatelleet yhteensä seitsemää kokemusasiiantuntijaa, joista kahdella on myös työkokemusta vankien parissa tehtävästä työstä. Olemme myös haastatelleet neljää ammattilaista, joilla ei ole omakohtaista kokemusta aiheestamme muualta, kuin työn kautta. Yhteensä haastateltavia on siis yksitoista.

Olemme karsineet teksteistä pois täytesanoja, joilla ei ole sisällöllistä merkitystä. Lisäksi olemme muokanneet sitaatteja siten, että henkilöt tai heidän asuinpaikkansa ei ole millään tavoin tunnistettavissa.

### 3 OPINNÄYTETYÖN KESKEISET KÄSITTEET

Seuraavaksi avaamme työmme keskeisimmät käsitteet, joita ovat ylisukupolvisuus, rikollisuus, prosessiteoria ja sosiaalinen perimä. Lisäksi sivuamme myös erästä tutkimusta, jossa on tutkittu rikollisuuden periytyvyyttä geenien avulla.

#### 3.1 Ylisukupolvisuuden laaja käsite

Ylisukupolvisuus tarkoittaa jonkin ominaisuuden periytymistä sukupolvelta toiselle. Ylisukupolvisuus on tiedostamatonta tai tietoista kokemusten ja tapojen siirtämistä sukupolvelta toiselle (Tuhkasaari 2013, 19). Tällaisia ominaisuuksia voivat olla esimerkiksi kulttuuri, tiedot, taidot tai hyvinvointi (Finto [viitattu 19.10.2016]). Ylisukupolvisuus tarkoittaa myös sitä, että vanhempien ongelmakäyttäytyminen siirtyy sukupolvelta toiselle, eli sitä on havaittavissa myös hyvinvoinnin ongelmien saralla, sillä esimerkiksi vanhempien työttömyys, toimeentulovaikeudet, mielenterveys- ja päihdeongelmat tai perheessä tapahtuva väkivalta voivat vaikuttaa lapsen myöhempään hyvinvointiin. Hetkittäiset ongelmat perheissä ovat normaaleja, mutta mikäli ongelmat alkavat kasaantua, on niistä vaikeampi päästä eroon ja näin ollen lapsen ne vaikuttavat tuntuvasti lapsen elinoloihin. (Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus 2016; Harviainen 2015, 17.)

Käsitteenä ylisukupolvisuus kattaa useita, joskus jopa kaukaisia sukupolvia. Ylisukupolvinen tapahtuma voi olla onnellinen, mutta useimmiten se on trauma tai vaikea asia, joka on jäänyt käsittelemättä. (Ancelin Schützenberger 2011, 32.) Ylisukupolvista käyttäytymistä on myös esimerkiksi perheen ja vanhempien kulttuurin omaksuminen, eli ylisukupolvisuus – käsitettä ei tule mieltää kaikissa tapuksissa negatiiviseksi ilmaisuksi vaikka se useimmiten sitä ehkä onkin (Tuhkasaari 2013, 19).

Antisosiaalisuudella tarkoitetaan käyttäytymistä, joka on vastoin sosiaalisia normeja ja muiden ihmisten odotuksia. Henkilön käytös voidaan luokitella antisosiaaliseksi hänen tekojensa tai ominaisuuksiensa takia. Tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi henkilön persoonallisuus tai psyykkiset ongelmat. Antisosiaalinen käytös voi alkaa missä tahansa kehitysvaiheessa varhaisaikuisuuteen saakka. Käyt-

täytymisen muodostumiseen vaikuttavat yksilön geenit, sekä ympäristötekijät yhdessä. Rikollisuuden ylisukupolvisuudessa molempien vanhempien käytöstavat vaikuttaa ongelman periytymiseen. Perinnöllisyys vaikuttaa kehityksen suuntaan, mutta ei silti kokonaan määritä sitä. (Vilhula 2007, 95.)

### **3.2 Rikollisuuden monimutkainen käsite**

Rikos määritellään tavallisesti yhteiskunnan ja valtion normien, moraalikäsitusten, ja arvojen eli lain mukaan (Kriminaalipsykologia 2008,19). Suomen rikoslain ensimmäisessä luvussa määritellään joukko asioita, joita voidaan soveltaa suomalaisen tekemään tai Suomessa tehtyyn rikokseen. Näiden laissa määriteltyjen asioiden perusteella voidaan henkilö tuomita sakkoon, rangaistukseen tai yhdyskunta-palvelukseen. (L 19.12.1889/39.) Rikoslain perusteella henkilö voidaan tuomita myös Suomen ulkopuolella tapahtuneesta rikoksesta, mikäli henkilö on Suomen kansalainen, vaikkei teko olisikaan kyseisessä maassa määritelty rikokseksi. Suomessa rikosoikeudellisen vastuun ikäraja on 15 vuotta. (Elfgren, Juntunen & Norppa 2007, 15.) Mikäli tekijä on alle 18- vuotias, käytetään lievennettyä rangaistusasteikkoa. Lievennys perusteena saattaa olla myös esimerkiksi heikko terveydentila tai korkea ikä. (L 19.12.1889/39.) Mikäli ihminen rikkoo lakia pelastaakseen oman tai toisen ihmisen hengen, saattaa hän jäädä tuomitsematta rikoksesta, sillä kyse on pakkotilasta tai hätävarjelusta (Haapasalo 2008, 19).

Rikollisuuden määrittely riippuu aikakaudesta ja kulttuurista. Rikos ja rikollinen teko ovat lain määrittelemiä asioita. (Kyngäs 2000, 30.) Rikollisuuden määrittelyä hankaloittavat muuttuvat lait eli se mikä hetki sitten oli sallittua, voi pian olla laitonta. Tästä esimerkkinä huumeet, sillä Suomessakin on historian saatossa käytetty ja myyty laillisesti aineita, jotka on myöhemmin luokiteltu huumaaviksi aineiksi ja täten niiden käyttö ja myynti on kriminalisoitu. Rikollisuutta ajatellessa täytyy myös muistaa se, että suurin osa ihmisistä yhteiskunnassamme syyllistyy elämänsä aikana rikokseen. Se voi olla vaikkapa omenavarkaus tai vaikkapa se, kun kävelee päin punaista liikennevaloissa. (Laine 2007, 33 – 42.)

Rikollisuuden määrittely on ongelmallista, sillä esimerkiksi edellä mainittua omenavarkautta tai liikenteessä punaisia päin kävelemistä ei ajatella niinkään ri-

koksena, vaan rikkeenä. Rikokseksi rikkeen tekee se, että pieniä rikkeitä alkaa kasaantua ja niiden tekijä ei ole niitä sovittanut.

Rikolliselle sinänsä ei ole helppo antaa yksiselitteistä määrittelyä, sillä rikollisia on hyvin erilaisia, eikä heillä ole välttämättä olemassa yhdistävää tekijää. Ainut varma yhdistävä tekijä on se, että rikollinen on henkilö, joka on rikkonut valtion asettamia lakeja. (Laine 2007, 34.) Rikollinen on henkilö, joka on rikkonut lakia eikä ole vielä sovittanut tekoaan vankila-, sakko- tai ehdonalaisrangaistuksella. Vankilasta vapautunut henkilö on sellainen, joka on tuomionsa kärsinyt ja jolla on suuri riski sortua uusintarikollisuuteen.

Rikollinen on henkilö, joka on rikkonut yhteiskunnan lakeja. Määritelmä on kuitenkin laaja, sillä lähes jokainen ihminen rikkoo joskus lakeja, esimerkiksi ajamalla ylinopeutta. Toinen määritelmä onkin, että rikollinen on sellainen henkilö, jonka oikeuslaitos on tuominnut jostain rikoksesta. Tämä määritelmä kuitenkin aliarvioi rikollisten määrää rajusti, sillä se pois sulkee ne rikolliset, jotka eivät ole jääneet rikoksestaan kiinni. Rikollinen käyttäytyminen on sitä, että henkilö tietoisesti ja jatkuvasti rikkoo yhteiskunnan lakeja. Rikolliset taipumukset voivat johtua myös vaikeudesta päästä eteenpäin yhteiskunnassa, ystäväpiiristä tai arvojen periytymisestä. Väkivaltarikollisista suurin osa on miehiä. Omaisuusrikoksissa, kuten petoksissa ja varkauksissa, miesten ja naisten välinen ero on pienempi. (Nars 2009, 41 – 43.)

Rikollinen käyttäytyminen ei johdu siitä, että yksilöllä olisi jokin vamma tai vika tai hän olisi syntynyt rikolliseksi tai olisi jollakin muulla tavalla altis tekemään rikoksia. Kasvuympäristöllä on suuri merkitys yksilön omaksumille käyttäytymismalleille ja arvoille. Rikollinen käyttäytyminen on seurausta monimutkaisista, sosiaalisista vuorovaikutussuhteiden verkostoista, johon vaikuttavat hyvin moninaiset olosuhteet, esimerkiksi rikolliset alakulttuurit, kesto, säännöllisyys ja vuorovaikutuksen intensiteetti. Nämä voivat myös muuttua ajan myötä. (Toivonen 2014,16.)

### 3.3 Prosessiteoria - kun ympäristö muokkaa yksilöä

Prosessiteoriassa korostetaan perheen ja muun lähiympäristön vaikutuksia yksilön kehitykseen ja käyttäytymismallien oppimisessa. Prosessiteoria ei usko geeniperimän vaikutukseen, vaan sen mukaan esimerkiksi rikolliset käyttäytymismallit opitaan jo lapsuuden ja nuoruuden aikana. (Tommo 2004, 10.) Prosessiteoria jaetaan kolmeen eri muotoon, joita ovat sosiaalisen kontrollin teoria, sosiaalisen oppimisen teoria ja leimaamisteoria. Sosiaalisen kontrollin teorian peruspiirre on heikko kiintyminen lähiympäristön ihmisiin ja tämä aiheuttaa rikollista käyttäytymistä. Sosiaalisen oppimisen teorian mukaan rikollisuus on opittua, läheisiltä tai muista sosiaalisista suhteista. Leimaamisteoria puolestaan kuvaa rikollisuuden syntyä siten, että ihminen käyttäytyy odotusten mukaisesti. Jos nuori tai lapsi leimataan rikolliseksi jo pienestä pitäen, hän saattaa alkaa myös käyttäytymään näiden odotusten mukaisesti. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen 1999, 402 – 403.)

Mallioppiminen on keskeistä lapsen kehityksessä. Mallia otetaan perheestä, ystäväistä tai idoleista. Mallia otetaan yleensä henkilöstä, johon yksilö pystyy samaistumaan jollain tapaa. Esikuvan saamat palkkiot ja rangaistukset ohjaavat myös oppivan lapsen käyttäytymistä ja oppia oikeasta ja väärästä. (Peltomaa 2002.) Kaikkien teorioiden suhteen on kuitenkin hyvä muistaa, että ihmiset ovat yksilöitä, eikä yhteen päde samanlaiset syy-seurausmallit kuin toiseen. Rikolliseen elämäntapaan voidaan ajautua niin monesta syystä kuin on ihmisiäkin.

Mallioppiminen, eli sosiaalinen oppiminen, on sellaista oppimista, missä ihminen jäljittelee toisen tekemisiä tai esimerkkiä. Mallioppiminen on erityisen tärkeää lapsen kehitykselle, sillä suurin osa käyttäytymisestä opitaan nimenomaan mallioppimisen avulla. Oppiminen tapahtuu havainnoimalla ja seuraamalla toisen ihmisen tekemisiä sekä jäljittelemällä hyväksi havaittuja toimintatapoja. Oppiminen tapahtuu sellaisen aikuisen kautta, johon lapsella on vahva samaistumisen kokemus ja myönteinen asenne. (Tieteen termipankki 2015.) Lapsuuden kokemukset ovat keskeisessä osassa ihmisen moraalien kehitykseen, vaikka lapsuus ei suoranaisesti määrittele ihmisen moraalikäsitystä kokonaan (Järventie, Lähde & Paavonen 2006, 255).

Sosiaalisen oppimisen teoria siitä, että rikos, kuten jokin muukin käyttäytyminen, on sosiaalisen vuorovaikutuksen oppimistulos. Tietenkin kyse on muustakin kuin vain rikollisen käyttäytymisen oppimisesta; opitaan esimerkiksi asenteita, joiden takia on helpompi rikkoa lakia. Sosiaalisen oppimisen teorialla voidaan osoittaa myös se, että rikollisuus on sosiaalista sitoutumista, eli malliopitaan yhteisöltä. Sosiaalisen oppimisen teoria voi selittää rikollisen käyttäytymismallin siirtymisen sukupolvelta toiselle, mutta se ei pysty selittämään miten rikollisuus sai alkunsa. (Iivari 1996, 31 – 32.)

### **3.4 Sosiaalinen perimä**

Sosiaalinen perimä tarkoittaa perheestä opittua tai lapsuudessa koettujen asioiden vaikutusta yksilön kehitykseen. Se voi tarkoittaa ongelmien tai asioiden siirtymistä sukupolvelta toiselle, kuten esimerkiksi vanhemman päihdeongelmasta oireilu myöhemmässäkin ikävaiheessa. Eri persoonallisuudet voivat oireilla lapsuuden kokemuksista eri tavalla; mikäli lapsella on varhaislapsuudessa muodostunut perusturvallisuus ja turvallinen läheisverkosto, voi hän päästä lapsuuden traumaista helpostikin yli. (Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 421.) Sosiaalinen perimä on ylisukupolvista (Vilhula 2007, 9) ja se käsittää sisälleen perheen ja kasvuolot sekä ympäristön, jossa lapsi kasvaa ja kehittyy (Haapasalo 2006, 124).

Sosiaalisella perimällä on monia ulottuvuuksia, kuten yhteiskunta ja kulttuuri. Jokaisessa maassa, uskonossa ja perheessä on olemassa oma kulttuuri. Nämä kulttuurit ovat luonteeltaan sen kaltaisia, että ne perityvät sukupolvelta toiselle. Useimmiten tämän kaltainen kulttuurien periytyminen on tiedostamatonta. Kulttuuri on sidoksissa sosiaaliseen perimään sekä sosiaaliseen ja taloudelliseen pääomaan. (Vihula 2007, 10.) Kulttuuri ohjaa yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön normeja sekä arvoja.

Sosiaalinen perimä edesauttaa sosiaalisen pääoman muodostumista. Parhaimmillaan sosiaalinen perimä mahdollistaa lapselle hyvät verkostot ja muut resurssit, jotka tuottavat yksilölle hyvinvointia. Toisinsanoen hyvistä lähtökohdista tuleva yksilö jaksaa paremmin panostaa esimerkiksi koulutukseen, joka taas edesauttaa taloudellisen turvallisuuden saavuttamista. (Salmi 2006, 187.)



**Geenien** vaikutusta rikolliseen elämäntapaan ajautumisessa on myös tutkittu paljon. Vankilapsykologi Adrian Raine on tutkinut rikollisen henkilön mielen biologiala kolmenkymmenen vuoden ajan. Hänen tutkimuksensa sai alkunsa siitä, kun hän nuoruudessaan kuului jengiin, josta osa joutui vankilaan kun taas toiset Rainen lailla menivät yliopistoon. Raine on tutkimuksissaan huomannut, että rikollisen henkilön aivot eroavat muiden kansalaisten aivoista huomattavasti; erot sijaitsevat sellaisilla aivojen alueilla, jotka käsittelevät ristiriitojen sovittelua, moraalien rakennusta ja tunteita. Mikäli näillä alueilla on puutteita, ei henkilölle kehity samanlaista omaatuntoa ja moraalista näkemystä kuin ns. normiväestölle. (Kinnarinen 2011.)

## 4 HAASTATELTAVIEN TAUSTAT

Kotona saatu kasvatusta on merkittävässä roolissa lapsen kehityksessä ja se vaikuttaa myös myöhempään elämäntapaan. Kotona lapsen on saatava hoivaa ja huolenpitoa, mutta myös tarpeeksi rajoja ja suojaa (Järventie, Lähde & Paavonen 2006, 145 – 147). Perheelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, sillä esimerkiksi kulttuuri määrittää perheen rakennetta huomattavasti. Eri kulttuureissa perhe saattaa käsittää hyvin laajan verkoston sukulaisia. Suomessa perheellä tarkoitetaan yleensä ainakin yhtä vanhempaa, sekä lapsia. (Vilén 2010, 10.) Perhe voi tarkoittaa esimerkiksi ydinperhettä, uusioperhettä tai sateenkaariperhettä. (Vilén 2010, 12 – 24.) Yksilön kokemus omasta perheestään voi olla hyvinkin moniulotteinen ja käsittää sisälleen myös lemmikit, läheiset ystävät tai sijaisperheen (Vilén 2010,10). Joillekin kulttuureille on ominaista se, että perheeksi voidaan määrittellä hyvinkin laaja osa sukulaisista, esimerkiksi romaniyhteisö (Rikosseuraamusvirasto 2003, 52).

Perheellä on voimakas vaikutus yksilön identiteetin rakentumisessa. Jokaisella ihmisellä on identiteetti ja se rakentuu elämänkaaren aikana. Se on ihmisen käsitys omasta itsestään ja sen rakentumiseen vaikuttavat ihmissuhteet ja ympäristö sekä kulttuuri. Oman identiteetin etsiminen on näkyvimmin ihmisellä käynnissä nuoruudessa, jolloin hän saattaa käydä läpi erilaisia vaiheita, kuten esimerkiksi oman tyylin hakemisen. (Vilén 2010, 129.) Rikollisuus voi olla osa henkilön identiteettiä, jolloin rikollisen elämän lopettaminen saattaa olla erittäin haasteellista. Identiteetin ympärille rakentuu ihmisen koko maailmankuva ja mikäli rikollisuus on oman identiteetin keskiössä, voi yksilön maailmankuva olla hyvinkin vääristynyt.

Tässä luvussa avaamme hieman haastateltavien kokemusasiantuntijoiden perheiden taustoja heidän oman kertomansa perusteella ja lisäksi pohdimme heidän vanhempiansa rooleja näissä kertomuksissa. Lisäksi olemme keränneet heidän tarinoistaan huono-osaisuuteen liittyviä pääkohtia, joita avaamme tämän luvun aluvuissa.

#### 4.1 Haastateltujen henkilöiden perheiden taustat

Tutkimuksissa on todettu, että nuorena rikollisuuden aloittaneista nuorista vangeista 64 prosenttia ei ole elänyt nuoruuttaan vanhempiensa kanssa. Vastaava luku varttuneemmilla vangeilla oli 52 prosenttia. Rikosuran aikuisiällä aloittaneista 43 prosenttia ei ollut varttunut vanhempiensa parissa. Näiden henkilöiden perhetaustat ovat siis olleet jokseenkin rikkonaisia, vaikka he itse kokevat lapsuutensa onnellisena. (Kivivuori & Linderborg 2009, 24 – 25.)

Kuudesta kokemusasiantuntijastamme kaksi kertoi haastattelun aikana, että koki lapsuuden kotinsa ja perheensä normaaliksi. Suurimmassa osassa haastatteluita kävi ilmi, että haastateltavalla on kaukaiset välit isänsä tai molempien vanhempiensa kanssa. Yhdessä haastattelussa isää ei mainittu ollenkaan ja muissa haastatteluissa isä mainittiin vain muutamia kertoja tai isään oli selkeästi huonot välit.

No, perhe on iha normaali. Et ei muita mustia lampaita oo ku minä. Äitee ja isä asuu saman katon alla, sitte on pikkusisko joka asuu siel porukoilla ja toine pikkusisko asuu sit muualla. (H1.)

Isä ja äiti on ollu kumpiki töissä ja tota meillä ei oo niinku rikollista käyttäytymistä ollu kotona eikä myöskään päihteiden käyttöä mutta ei myöskään mitään uskonnollista hurmosta eikä mitään muutakaa niinkun sen tyyppisiä asioita, että oikeestaan semmonen työläisperhe että äiti oli sairaalassa kolmivuorotöissä ja tota isä oli kaivinkone kuski ja oli aina viikot... ja tota emmä oikeestaan muista muuta kun sen että tota mun lapsuus oli ihan onnellista aikaa (A1.)

Suurimmassa osassa haastatteluja kokemusasiantuntijat puolustivat perhettään, eivätkä kokeneet perheellä olevan juurikaan vaikutusta rikollisuuteen ajautumiseensa. Vain yhdessä kertomuksessa oli selkeästi havaittavissa vanhempien vaikutus rikollisuuteen ajautumisessa.

Kotona oli aika vaikeeta, et tota jatkuvaa tappelua vanhempien välillä, isä on alkoholisti, siis nykyäänhän ne on eronnu ajat sitte, isä alkoholisti ja äiti kiihkouskovainen.. et kauhee ristiriita, et joutunu oleen siin keskellä aika paljon (H4.)

Tutkimusten mukaan noin 55 prosenttia lyhytaikaisvangeista on kokenut alle 18-vuotiaana ruumiillista kuritusta vanhempien toimesta. Tutkimuksessa huomioitiin

biologiset, mutta myös ei-biologiset vanhemmat. Tutkimuksen ongelmakohtaksi ilmeni kuitenkin yksilön kokemus siitä, mikä lasketaan kurittamiseksi. (Kivivuori & Linderborg 2009, 24.)

Muutama haastateltava kertoo kertomuksessaan kuinka kotona on vallinnut ahdistava ja ristiriitainen ilmapiiri. Toisinaan he ovat kohdanneet myös henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Lähisuhdeväkivallan muotoja ovat kaikki fyysiset tai psyykkiset pahoinpitelyn muodot, jotka ovat vaaraksi toisen ihmisen terveydelle, kehitykselle tai ihmisarvolle. Tällaista väkivaltaa voi olla esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, rahallinen kiristys, pahoinpity, toisen ihmisen käyttö kaupankäynnin välineenä, nimittely ja toistuva vähättely sekä ihmissuhteiden rajoittaminen. (Halila, Kivitie-Kallio, Mertsola, Niemi, Söderholm & Bardy. 2004, 11 – 12.)

Vaikka haastatteluissa ei ilmennyt välttämättä rikollisuuden ylisukupolvisuutta, useimmissa tarinoissa oli silti havaittavissa ongelmien siirtyminen sukupolvelta toiselle.

Yritetty kiristää joka suuntaan vedetty, kyllähän se kotona puukot heilu välillä eikä ollu kovin hauskaa. Ja sit tosiaan isän kanssa alko tullen ongelmia siinä ku mä menin lukioon 15-16 mitä mä olin, mä olin jotenki masentunu mä en enää jaksanu koulunkäyntiä, lopetin koulut keske siinä ku mä olin ollu 2-3kk lukiossa jätin kesken ja jäin sit kotiin vaan ja faija ei siitä tykänny ja sit ku mä olin kauheen innoissani kitaransoitosta ja musiikista aloin kasvattaa pitkii hiuksii ja hommasin korviksen. No se kärjisty siihen et faija kävi päälle ja repi multa korviksen korvas ta huus et "ooks sä joku homo vai". mä nappasin sen takahiuksista lattiaan , istuin selän päälle ja hakkasin päätä lattiaan ja sit mä sain kenkää kotoa.(H4.)

Väkivaltaa lapsuuden perheessä kokeneella henkilöllä on suurentunut riski väkivaltaiseen käyttäytymiseen aikuisiällä ja tämä heijastuu varsinkin heidän parisuhteisiinsa (Vilhula 2007, 91). Väkivallan esiintyminen perheessä ei ole sidonnainen tiettyyn sosiaaliseen asemaan tai luokkaan, vaan sitä voi ilmetä jokaisessa perheessä. Useimmiten väkivaltainen käyttäytymismalli on peräisin kotoa, sillä on tutkittu että 40 prosenttia väkivaltaa käyttäneistä miehistä olivat saaneet mallin lapsuuden kodistaan. Lapsen on vaikea ymmärtää vanhempien riitoja, olivat ne sitten verbaalisia tai fyysisiä, ja näin ollen riitelystä saattaa tulla lapselle jatkuva huolenaihe ja tämä saattaa vaikuttaa lapsen myöhempään elämään ja parisuhteisiin.

Lapsi saattaa oppia, että väkivallan käyttö on normaali ja hyväksyttävä tapa ratkaista perheen sisäiset ongelmat. Perheen sisällä tapahtuvista väkivaltaisuuksista tulee vain murto-osa viranomaisten tietoon, joten väkivallan kierre perheessä on vaikea katkaista. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 19 – 20.)

Eräitä riskitekijöitä lasten kaltoinkohtelun ylisukupolvisuudelle ovat vanhempien nuori ikä, vanhempien mielenterveysongelmat, heikko vihanhallintakyky (Vilhula 2007, 94) tai se että vanhemmilla ei ole tarpeeksi tietoa lapsen kehitysvaiheista. (Halila ym. 2007, 243) Erityisesti kaltoinkohtelua on todettu olevan perheissä, joissa isällä on mielenterveysongelmia tai äidillä päihdeongelmia. Myös pitkäaikais-työttömyys ja vanhempien rikostausta lisää riskiä. (Vilhula 2007, 94.)

#### **4.2 Äidin ja isän rooli kertomuksissa**

On tutkittu, että mikäli lapsi luo molempiin vanhempiin turvallisen kiintymyssuhteen, lapsi kehittyy muita suotuisammin. Tutkimuksessa seurattiin lasten leikkejä ja niiden moniulotteisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Se kumpaan vanhempaan kiintymyssuhde on kehittynyt, vaikuttaa lapsen leikin laatuun. (Hautamäki, Glaser, Crittenden, Punamäki, Tamminen, Emde, Robinsson, Sinkkonen & Kalland. 2001, 33.)

Vaikka vanhemmat ovat eronneet, on lapsella mahdollisuus kiintyä molempiin vanhempiin turvallisesti. Vanhempien toimiva yhteistyö on silloin tärkeässä roolissa. Vaikka vanhempien yhteistyö olisi sujuvaa, voi silti olla, että muut tekijät vaikuttavat lapsen rikollisuuteen ajautumisessa. Seuraavassa lainauksessa esimerkki tästä.

Suurimmaksi osaksi asuttiin äidin luona ja äiti teki töitä ja yritti kasvat-  
taa meitä poikia teki parhaansa mutta eihän me mehän esitettiin koto-  
na kilttiä ja sitten heti ku mahollisuus olli nii ulos vaan kadulle ja teke-  
mään pahoja. (A2.)

Kolmessa haastattelussa haastateltava kertoi olevansa eroperheestä, eli vanhemmat olivat eronneet jo heidän lapsuudessaan. Haastateltavat eivät maininneet isäänsä oma-aloitteisesti juuri lainkaan. Haastateltavat eivät kokeneet puuttuvan tai puutteellisen isäsuhteen vaikuttaneen heidän elämäänsä.

Mun äiti ja isä eros kun mä olen ollut kaks- vuotias ja ne asu kuitenkin samassa kunnassa. Mä ja mun isovelji asuttiin äitin kanssa sit ja isä asu sit samassa kunnassa, eli kyllä meillä oli hyvät välit, me tavattiin. Ei ollu minkäänlaisii huoltajuus riitoja tai tommosia. Kun mä halusin olla isällä mä olin isällä, kun mä halusin olla äidin luona, mä olin äidin luona. (A2.)

No mä oon, isä ja äiti on eronnu ku mä oon ollu kolme vuotta kun ollaan muutettu eri paikkakunnalle, nii silloin mun perheeseen on kuuluu mun mutsi ja mun veli. Sit tokaluokalla muutettiin taas. Silloin äitillä oli uus miesystävä ja sitten me muutettiin hetken päästä sen miesystävän omakotitaloon ja siellä on sitte asunu miesystävän lapset kans. Ja toinen niistä oli mun kanssa samalla luokallakin, periaattees neki on sitten mun perhettä ja sitte niille synty vielä mun pikkusisko. Sitten on tommonen iso perhe ollu. (H2.)

Oli iha jees. Sit mä en kyllä asunu, mut viettäny paljon aikaa muoreen luona keskellä mettää maatilalla. Oli iha jees ollu. Äiteen kanssa [asunut] ja sit jossain vaihees tuli isäpuoli kuvioihi viis kuus vuotiaana. On se niinku isäpuoli, mut loppujenlopuks vähä niinku isäki, tollanen perus suomalainen joka ei paljo puhu mitään muutaku kannis se.. emmä tiä semmone iha mukava. (H3.)

Vaikka isällä on merkittävä ja tärkeä rooli äidistä erkaantumisessa ja muutenkin kasvussa sekä kehityksessä, on silti tilanteita, jolloin lapsen on parempi kasvaa ilman isää tai toista vanhempaa. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi toisen vanhemman väkivaltaisuus, hoitamaton mielenterveys- tai päihdeongelma. (Sinkkonen 2012, 30 – 35.)

Seuraavassa lainauksessa on esimerkki siitä, kuinka vaikeaa on lähteä luomaan isä – lapsi suhdetta, kun isä ei ole ollut läsnä lapsen elämässä. Äiti on rajannut tapaamisia isän päihdeongelman vuoksi, mutta isän hakeutuessa päihdekuntoutukseen äiti salli isän lasta tavata.

Se oli silloin joku, emmä muista enää, joku kaheksan yheksän vuotta tai mitä se oli. Nii, jotai sitä luokkaa. Niin, emmä sit oikeestaan tienny et mitä lapsen kans jutellaan... Niinku et miten sille puhutaan. Et se oli tavallaan niinku tajus et toi on samaa verta ja toi on mun lapsi. Mut et ei minkäänlaista tunnesidettä kuitenkaan ollu, koska sit oma häpeä ja syyllisyys ja välinpitämättömyys ja kaikki muu mitä siinä oli niinku vuosien varrella tapahtunu niin, et joutu rakentaa sen isä-lapsisuhteen uudestaan pikkuhiljaa ja tota sen kanssa kipuili, kipuili niinku sit koko-aika. (H5.)

Eräissä tutkimuksissa on haastateltu vankeja heidän isäsuhteestaan. Useissa kuvauksissa isä oli päihteitä käyttävä, vankilatuomion saanut, väkivaltainen tai muuten negatiivinen hahmo. Osa kertoi myös, ettei isä ole ollut läsnä ollenkaan. (Kivivuori & Linderborg 2009, 67 – 69.) Haastateltavistamme osa kuvasi kysyttäessä isäsuhdettaan melko kaukaiseksi, mutta samalla korostaen suhdettaan äitiinsä. Moni on kokenut, ettei isä halua edes olla osa heidän elämäänsä, vaikka on itse yrittänyt ottaa kontaktia isään myöhemmässäkin vaiheessa. Haastatteluissa kävi ilmi, että mikäli isä ei ollut läsnä, otettiin malli jostain muusta henkilöstä, jota ihailtiin. Tällaista ilmiötä kuvataan ihannesamaistumiseksi eli samaistutaan johonkin ihmiseen ja halutaan olla ainakin jossain määrin samanlainen. Tällöin idolista tai samaistumisen kohteesta tulee toisen ihmisen roolimalli. Jos taas esimerkiksi yksilön oma isä on hänelle kaukainen tai jopa vihattu henkilö, haluaa tällöin yksilö olla erilainen, kuin isänsä eli isä on tällöin ”antiroolimalli”. Tällaisessa tilanteessa tapahtuu vastasamaistuminen. (Tamminen 2010, 144.)

Meillähän ei kotona ollut rikollisuutta, sehän ei ollu ylisukupolvisuutta, mut mun kavereiden isät oli vankilassa ja sitte ja vanhempia rikollisia kadulla joita mä ihailtiin niin sanotusti. Ku me kasvettiin nuorena me totta ihailtiin vanhempia rikollisia, ei meidän vanhempia vaan niitä jotka oli viis – kymmenen vuotta vanhempia ja kuviteltii että se oli sitten keino kaikkeen onneen. Muutenkin nii ne loi sen kuvan meille, että se on hyväksyttävää ja me sit ajateltii että miks me mentäis töihin kun me voidaan tehdä rikoksilla rahat ja jos vanhempi sillon antaa tietämättään sen kuvan. hän ei oo töissä, mut kuitenkin vuokrat tulee maksettua ja on uusia leluja ja kaikkea nii sillon lapsiki voi alkaa valitettavasti kulkea rikollisia polkuja eli se on suuri merkitys vanhemman rikollisuudella. (A2.)

Kyllä mä oon yrittäny mutta se on isästä kiinni ku se on vähän sellainen välinpitämätön mutta se on sen oma luonne. Ei se ajattele kun omaa napaansa. Mä oon takunnu sen kans koko ikäni ja nytki mä oon tai ei nyt silleen takunnu ja takunnu mut sillai ei se piittaa meistä niin. Meidän täytyy aina ottaa yhteyttä ei se ikinä ota meihin yhteyttä. Et välillä on ollu kaksiki vuotta että mä en oo edes nähny sitä ja sitte mä yhtäkkiä näänki sen mutta ei me missään sotaisissa väleissä oo oltu. Ihan suhtkoht hyväis että...En mä sitä isänäni pidä, tai on se mun isä mutta ei mulla sellasta isällistä sidettä siihen oo. No mulla oli isovelji, se on niinku ollu mulla isähahmona. Se on mua vuotta vanhempi niin se on ollu ja periaatteessa tähän päivään asti se on ollu mulle se isähahmo ei mun oma isä. (H2.)

Ollu varmaa montaki, jaa-a, vähä vaikee sanoo tohon mitään. Jotai muusikoita oli varmaan moniakin, xxx-laulaja oli iha ensimmäinen esi-kuva joskus 8-9 vanhana ja ja siis mä tykkäsin mielettömästi metallimusiikista. Siel oli varmaa moniaki ja sit ku mä tykkäsin ite soittaa nii. (H4.)

Mä otin aika paljon elokuvistaki mallia. Mä en muista mikä se on se elokuva jossa on se yks jätkä, 150 tappelua ku otti nii sitte piti olla kova jätkä mutta sitte ku se 150 oli ylitte nii ei pysyny enää laskuissa nii mä halusin 150 niinku periaatteessa tappelua vuoden sisässä, nii sitte mä hakkasin ihan kaikkea mikä vaa eteen tuli ja laskeskelin niitä ja pisteytin niitä. Se oli mulle niinku harrastus.(H2.)

Eräs haastateltu kuvaili isoveljeään tärkeäksi roolimalliksi ja hän oli ainut henkilö, joka olisi voinut ennaltaehkäistä haastateltavan rikollisuuteen ajautumisen. Isoveljen arvot ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, ettei haastateltava ole ajautunut esimerkiksi rankempiin päihdekokeiluihin.

Ainut varmaan ni isoveli, koska, ku onhan mun isoveliki tehny rikoksia mun kans, tai sil on ollu pahoinpitelytuomioita vaan, mutta niinku nuorempana ja neki on sillai ollu mun takia ku mä oon tuolla tapellu ja se on puolustanu mua tai hakenu mut pois sieltä mutta niinku sinänsä että isoveljeä mä oon kunnioittanu nii paljo et huumeisiin mä en oo koskenu koska isovelikään ei ollu ja se sano et se hakkaa mut paskaks jos mä kosken ja sillai se on vähä jääny. (H2.)

Yhdellä haastatellulla henkilöllä on ollut nuoruudessaan sellainen tilanne, ettei hänellä ole ollut vanhempaa henkilö tai luotettavaa auktoriteettiä, jonka puoleen kääntyä. Yksilö on kokenut jääneensä yksin, joka on johtanut siihen, että henkilö koki, että hänen täytyy selvitä itsekseen.

Kyllähän totta kai koulu, mitähän ne on ollu, kuraattori tai mitälie, jotain tällästä niinii totta kai ne puuttu jo sillon ala-asteella että miks sä käyttäydyt noin tai ylä-asteella et mikä on vialla, että kyllähän ne on yrittäny auttaa siinä kohtaa mutta en mä tiedä sitten että mä en oo vaan päästäny niitä läpi niinku tunnetasolla... Kyllähän moni, poliisit sano, sossut sanoo, mielenterveystoimistossa sanottii, lääkärit, kyllähän monet niinku yritti auttaa omalla tavallaan ja auttokin ja näin, mut en mä tiedä ei muhun vaan, en mä suostunu, mä en vaan uskonu. Mä en vaan pystyny ottaan vastaan, koskaan sitä apua. Mä olin jotenkin niin jääräpää. (A1.)



Haastatteluja analysoidessamme koimme, että haastateltavien äidit olivat heille erittäin tärkeitä, eikä heitä haluttu loukata tai syyllistää haastateltavien omista virheistä. Äitiä pidettiin useimmiten kaikista tärkeimpänä henkilönä elämässä vielä aikuisiälläkin.

Äidin kanssa ollu ihan läheiset välit, kyllä meillä välillä on ollut sukset niin ristissä että ei olla nähty moneen vuoteen mut se on kuitenkin aina yrittäny auttaa mua ja näin. Isän kanssa on edelleen aika kaukaset välit, joskus se kännissä soittaa ja näi, ei ny mitään vihavälejä mut kuitenkin sellanen etäinen.(H4.)

Aina on perheessä ollu kaikki asiat hyvin ettei niinku.. vaikka joskus jos oltii sossu puhumas jostai näpistyksistä nii äiteehä syytti siitä itseensä ja mä ainaki sanoin sille ettei se millää tavalla johdu susta ja, että on aina ainaki kaikki asiat opetettu sille ja mennykki päähä mut mä en oo vaa tajunnu toimia niiden mukaasesti. (H1.)

Eräässä haastattelussa kävi myös ilmi, että haastateltavalla, kuin myös haastateltavan sisaruksilla on etäiset välit isään vielä tänäkin päivänä.

Mulla on kolme pikkusisko. Kaikilla on vähä isään kaukaset välit et mun kahella pikkusiskolla on perheet ja lapsia, kyllähän faija niitä käy kattoos välillä et jossain tekemisissä on niitten kans. Nuorin pikkusisko, nii sil on nyt ollu vähä ongelmii mut ei nyt kuitenkaan mitään niin vakavaa. (H4.)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsella on tarve turvallisuuteen ja se saa hänet kiintymään häntä hoivaavaan aikuiseen. Teorian mukaan lapsella on biologinen tarve kiintyä aikuiseen, jotta hänen eloonjääminen mahdollistuisi. On olemassa turvallinen, välttelevä, ristiriitainen ja kaottinen kiintymyssuhde ja näissä kaikissa lapsen aivot muokkaantuvat eri tavoin. Aikuisen reagoititavan avulla lapselle muodostuu käsitys siitä, kuinka hänen tulee toimia saadakseen huomiota. Kiintymyssuhteen avulla lapsi oppii hahmottamaan maailmaa ja omia tarpeitaan sekä miten hän uskaltaa näyttää oman haavoittuvuutensa aikuisena. Epäonnistunut kiintymyssuhde ei kerro siitä, ettei vanhempi rakastaisi lastaan, vaan sen taustalla saattaa olla opitut toimintatavat. (Vilén 2010,102 – 103.)

Turvallinen kiintymyssuhde kehittyy, kun lapsi oppii luottamaan siihen, että hän saa huomiota tarvitsemallaan tavalla. Hoivaaja tunnistaa ja vastaa lapsen tarpei-

siin, kuten fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin. Välttelevä kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi oppii, ettei hoivaaja osaa reagoida lapsen tunteisiin. Reagoimattomuus voi johtua siitä, ettei aikuinen tunnista lapsen tarpeita tai hän jättää tarkoituksella ne huomioimatta. Tämä saattaa johtaa siihen, että lapsi kokee jäävänsä tunteidensa kanssa yksin ja oppii välttelemään tunteiden käsittelyä ja ilmaisemista. Lapsi saattaa hakea huomiota aikuiselta suoriutumalla hyvin ja välttelemällä epäonnistumisia. Tällaisella kiintymyssuhteella saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia myös aikuisiällä. (Vilén 2010, 102 – 106.) Seuraavassa esimerkki siitä millaisia vaikutuksia puutteellisella kiintymyssuhteilla voi olla aikuisuuteen saakka.

Kyl mä muistan sen, että jossain kohtaa pikkupoikana mä päätin sen että kun mua ei isä auta, mua ei äiti auta, mua ei opettajat auta, mua ei kaverit auta, että kukaan mua ei auta muuta ku minä itte. Kyl mä muistan sen ku mä oon ihan niinku tietosen päätöksen tehny siitä että kukaan ei voi mua koskaan auttaa, mä oon ainut joka voi auttaa itte itteeni. Nii kyl se on lähteny nii pienestä rakentuun niin voimakkaasti se, että aina kun joku sanoo et hei sä voisit tehdä noin, ei käy, ei, et mä teen omalla tavalla tai mä en tee ollenkaan. Aika vahvat mielipiteet on ollu silloin niinku kaikesta, että on aina muka ollu oikeessa ja on aina tienny kaikesta kaiken, ei oo voinu ajatellakkaan vääränlaista vastausta tai muuta niinku. (A1.)

Ristiriitainen kiintymyssuhde syntyy kun hoitava aikuinen käyttäytyy epäjohtonmukaisesti ja arvaamattomasti lasta kohtaan. Hoivaavalla aikuisella saattaa olla ongelmia esimerkiksi päihteiden käytössä tai oman terveytensä kanssa ja voi myös olla, ettei aikuinen tiedä miten hoitaa lasta. Lapsi kokee, että hän saa vastakaikua ainoastaan vahvoin tunteenilmaisuihin; tämä voi ilmetä kiukuttelulla tai korostetun positiivisilla tunneilmaisuuilla. Tällaisessa kiintymyssuhteessa elänyt lapsi voi aikuisiälläkin hakeutua esimerkiksi parisuhteeseen, jossa voimakkaat tunteenilmaisut ovat sallittuja. Pahimmillaan tällaisessa parisuhteessä voi ilmetä myös väkivaltaa, sillä ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa kasvaneen voi olla vaikeuksia hillitä itseään ja hänen elämänsä ohjaa enemmän tunne kuin järki. (Vilén 2010, 106 – 108.)

Kaoottinen kiintymyssuhde on pääpiirteiltään kuten ristiriitainen kiintymyssuhde, mutta hoivaavan aikuisen ennakoimattoman käytöksen lisäksi lasta suorastaan laiminlyödään ja hänen elämänsä hallitsee pelko. Lapsen tunteiden ilmaisu kiellii hänen haavoittuvuudestaan, mikä taas altistaa lapsen hyväksikäytölle tai huonolle

kohtelulle. Lapsen perustarpeita ei tyydytetä ja hän joutuu usein kokemaan henkistä tai fyysistä väkivaltaa, joka taas altistaa lapsen traumaalle. Lapsi pyrkii pärjäämään itse ja hänestä tulee sisäänpäin kääntynyt. Lapsi kokee arvottomuuden tunteita ja saattaa hakea huomiota vieraaltakin aikuiselta tai hän sulkeutuu kokonaan rakentaen muurin itsensä ja maailman välille. (Vilén 2010, 108 – 110.)

### **4.3 Huono-osaisuus rikollisuuden taustalla**

Syrjäytyminen on huono-osaisuuden kasautumista. Siihen voivat johtaa esimerkiksi sosiaaliset ja taloudelliset seikat, jotka laukaisevat syrjäytymisen kierteen. Tällainen taloudellinen seikka voi olla esimerkiksi työttömäksi jääminen, jolloin ihmisen jokapäiväinen sosiaalinen kanssakäyminen vähenee ja tulot vähenevät. (Särkelä 2009,10.)

Yhteiskunnassamme on luotu stereotypia huono-osaisesta ihmisestä. Hänet mielletään usein työttömäksi, vailla kunnollista koulutusta olevaksi, alkoholisoituneeksi mieheksi. Hän on yksinäinen ja kärsii fyysisistä sairauksista tai mielenterveysongelmista ja hänellä on taipumusta rikollisuuteen. Huono-osaisen tai syrjäytyneen ihmisen ajatellaan olevan moniongelmainen. Syrjäytyminen itsessään kuvataan usein prosessiksi, eli yksi asia johtaa toiseen, ongelmat ja vaikeudet kasautuvat ja lopputuloksena on syrjäytyminen. (Kyngäs 2000, 23.) Lapselle aiheutuu stressiä huonosta kasvuympäristöstä, joka liittyy esimerkiksi köyhyyteen, väkivaltaan tai heitteillejättöön (Järventie, Lähde & Paavonen 2006, 78).

Haastateltavien kertomuksissa oli huomattavissa huono-osaisuuden kasautumista. Osassa kertomuksista kävi ilmi vanhempien päihdeongelma ja se, että rahallinen tilanne lapsuuden perheissä oli heikko. Perheessä koetut vanhempien ongelmat ajoivat osan haastateltavista päihteiden ongelmakäyttöön, pikkurikoksiin, ”painimaan” mielenterveysongelmien kanssa tai häiriökäyttäytymiseen esimerkiksi koulussa. Näistä ongelmista kerromme tarkemmin seuraavissa luvuissa.

### 4.3.1 Päihdeongelmat yhdistävänä tekijänä kertomuksissa

Vanhempien päihdeongelma on lapselle traumaattinen kokemus. Vanhempien päihteiden käyttö luo lapselle turvattomuuden tunnetta ja joskus vanhemmat ovat kykenemättömiä pitämään huolta lapsen perustarpeista, jolloin lapsi joutuu kantamaan liian suuren vastuun omasta elämästään. Vanhempien päihdeongelma aiheuttaa lapsessa myös monia tunteita, kuten häpeää, pelkoa ja vihaa. (Pirskanen 2011, 47 – 49.) Nämä tunteet saattavat herätä myös silloin kun vanhemman päihdeongelma paljastuu lapselle vasta aikuisiällä.

Vanhemman päihdeongelma saattaa vaikuttaa myös lapsen oman minäkuvan rakentumiseen. Lapsi kokee häpeää ja riittämättömyyden tunteita myös itsestään. Näihin tuntemuksiin ja niiden syntyyn vaikuttaa paljon se, kuinka muut läheiset ja yhteisö suhtautuvat päihdeongelmaiseen vanhempaan ja hänen lapsiinsa. (Holmila & Kantola 2003, 37 – 38.)

Lapsella on tarve puolustaa vanhempiaan ja heidän tekojaan vielä aikuisenakin. Kun vanhempi tekee selkeästi väärin ja satuttaa lasta tavalla tai toisella on tilanne lapselle ristiriitainen; toisaalta lapsi rakastaa vanhempansa, mutta toisaalta vanhempi käyttäytyy lasta kohtaan väärin. Olisi helppoa vain tuntea vihaa, mutta rakkaus vanhempaa kohtaan on suuri, joten tilanne on lapselle haastava ja ristiriitainen. (Holmila & Kantola 2003, 38.) Kävi ilmi, että haastatellut olivat kasvaneet ympäristöissä, joissa päihteet olivat olleet osa arki elämää. Huomasimme, että osa haastatelluista vähätteli vanhempiensa päihteiden käyttöä, eivätkä he kokeneet sillä olevan vaikutusta heidän elämäänsä.

On se narkannu joskus nuorempana sit sillä tuli MS-tauti nii se ei enää voinu... Ei mua oo ollu ees sillo, paitsi no ehkä kaks vuotiaana se on ehkä vielä käyttänyt, siis ku mä olin kaks.(H3.)

Vanhemmat voivat myös pyrkiä salailemaan päihteidenkäyttöään lapsiltaan ja asian tullessa ilmi, saattaa se aiheuttaa perheessä kuohuntaa ja puhumattomaksi jääviä kaunoja, jotka voivat jäädä vaivaamaan perheenjäseniä pitkiksikin ajoiksi.

Kyllähän mun isäpuoleni aina sillontällön vähä juo, mutta että se pysyy töissäkäymään ja silleen et se ei oo sille ongelma. Kun taas sitten äireellä taas sitten pari vuotta sitten saatiin tietää että se on piilojuop-

po ja sillä oli vähä ongelmia sen kanssa sitä ei oikee tiedetty aluks mut sit saatiin se selville. Se meni vähän miten meni, mutta siitä päästiin yli tai vieläki varmaan ehkä juo mutta eipä se sillee kiinnosta miettii sitä asiaa rupee vaan vituttaan. Ei se silleen mun mielestä silloin ollu [lapsena] kyl se sit jossaki varmaa viis kuus seittemän vuotta sitten on ruvennu kai sit se vähä muuttu. (H3.)

Aina päihteitä käyttävä ihminen lapsen elämässä ei ole oma vanhempi vaan joku muu läheinen henkilö, jolla on merkittävä rooli lapsen elämässä. Merkittävällä roolilla tarkoitamme esimerkiksi isovanhempia tai muita sukulaisia. Seuraavassa lainauksessa kuvataan kuinka vanhemman uusi puoliso käytti päihteitä ja oli väkivaltainen. Vaikka väkivalta ei kertomuksen mukaan kohdistunut lapseen, oli sillä silti traumatisoivat seuraukset lapsen ollessa silminnäkijänä.

Äiti sitten tapas yhden miehen ja se ei ollu hyvää seuraa ollenkaan, nii se yhtenä iltana, ku me istuttiin mutsin kans himassa, se tuli oven läpi ja hakkas mun äitin ihan paskaksi. Äiti joutu sairaalaan, se oli mun silmien edessä ja siitä on jäänyt pahat traumat, että miksei, että ei voinut auttaa silloin vaikka eihän nyt ykstoista vuotias poika mitään voi siinä tilanteessa muutenkaan tehdä, mutta siitä on syyllistänyt itseään melkeen tähän päivään asti ja se tilanne johti sitten siihen että äiti tarttu pulloon, alko juomaan jonkun verran. Oli kuitenkin duunissa ja kaikkee, mutta masentu kuitenkin tuosta ja menetti luottamuksen miehiin, eikä sen jälkeen ollu miestä. (A2.)

Traumaattiset kokemukset ja niiden käsittelemättä jättäminen saattaa laukaista myös lapselle tai nuorelle päihdeongelman. Päihteillä haetaan helpotusta pahaan oloon ja ahdistukseen, joista voi muodostua lapselle ikään kuin henkinen vankila, johon hän ei löydä muuta vaihtoehtoa kuin päihteiden tuoma helpotus. Seuraavaksi esimerkki tästä.

Mäki katoin vaan sivusta kuinka huonosti mutsi voi ja sehän aiheutti mulle pahoinvointii ja loppujenlopuksi mäki sit 13 vuotiaana ekan kerran tai oikeastaa ainoan kerran jouduin sairaalaan viinamyrkytyksen takia. Ostettiin pontikkaa sieltä paikalliselta pontikankeittäjältä ja sitten sen jälkeen tuli lääkkeitä ja sitten tuli pilvi ja sitten tuli pirit ja sitten tuli kokat ja sitten tuli essot ja sitten tuli kaikki nuo. Eli sitä pakeni sitä huonoa oloa päihteillä ja koska mä en osannu käsitellä sitä huonoo oloa nii sitte se purkautu väkivallalla... Niinku mä sanoin, se johtuu niin monesta eri tekijästä. Tää mitä mä nostan täs esille se on vaa multa, mutta totta kai se ympäristö ja kaikki muut kaverit porukat ja halu. Sä haluat olla kovempi ku mitä sä oot ja sä et osaa käsitellä sun tunteita ja vaikka mitä sitte no sopiva koktaili nii sit se on katastrofi sä oot täällä [vankilassa] sit loppujen lopuksi. (A2.)

Osassa kertomuksista kävi ilmi trauman merkitys päihdeongelmaan ajautumisessa ja tätä aihetta haastateltavat henkilöt olivat myös itse pohtineet esimerkiksi sisärustensa kautta, jotka eivät olleet todistamassa traumaattista kokemusta.

Mutta mun isovelji, se on mua neljä vuotta vanhempi, se ei oo päiväkään ollu vankilassa ja me ollaan samassa kodissa kasvettu ja no broidi nyt ei joutunu näkeen sitä pahoinpitelyyn nii mä oon miettiny, et onko se aika iso tekijä siinä ja sitte ku mä olin 11- vuotias ja hän oli 15- vuotias. Ku äiti sitte oli jo alkoholisoitunut lievästi ja mä olin sillo 11 – 15 sinä aikana ja broidi oli 15 – 19 nii osasko hän sitten käsitellä sitä paremmin ja mä oon miettiny monesti että miks mä valitsin ihan erin ku mun broidi.(A2.)

Eräässä kertomuksessa kuvattiin kuinka kodin tiukka kuri ja sieltä pois muutto aiheuttivat sen, että haastateltu itse suoranaisesti hakeutui päihteiden pariin. Ehkäpä haastateltu tällä tavoin pyrki poistamaan ja turruttamaan kotona vallinnutta risti-riitaista tilannetta ja sen aiheuttamaa pahaa oloa.

Mä sain kenkää kotoon ku mä olin 17, mä muutin asumaan yksikseni siitä se sit alko pikkuhiljaa, et jotenki vaa mua veti puoleensa sellanen kaveripiiri, päihteet ja kaikki hauska... Meni vähän lujaa päihteiden kanssa sillan vedin piriä ja varastelin sitten kokoajan, keikkaa ja.. tehtiin yötoita ja.. olin sitten vankilassa... Lähti joku kontrolli sit siinä [kun muutti pois kotoon] ja sit toisaalta taas kotona on ollu nii tiukkaa ku mutsi on nii kiihkouskovainen, et mä en saa käydä ees ala-asteen mehudiskoissa, et se oli jo syntiä. Ensimmäinen ilta kun mä pääsin sinne uuteen kämppään, mä olin vielä alaikänen mut viinakaupasta viinapullo ja mä kontin siel [kotonaan] menemää, et se oli niinku ensimmäinen kunnan känni, sitä ennen mä olin vaa maistellu äijän viinapulloista et se oli sit niinku sellanen oikeen vapaus! Tuli sit vähä niinku sellanen et kostautu se ankara kuri siel kotona. (H4.)

Nuoruudessa kaveripiirin merkitys on suuri. Se auttaa osaltaan itsenäistymisprosessissa, mutta toisaalta se saattaa vetää nuorta myös ei toivottuun suuntaan, kuten rikoksiin ja päihteisiin. Sillä sanotaanhan, että joukossa tyhmyys tiivistyy. Seuraavassa lainauksessa esimerkki siitä, kuinka sosiaalinen paine saa yksilön ajautumaan huumekekeiluihin.

Nii ku mulle puhuttiinki siitä niinku et se ei oo vaarallista [kannabis] ja et se on vähemmän paha asia ku alkoholi, nii mul oli armeijas tai mä olin lomilla sillan, nii mä ajattelin et sit ku mä pääsen pois nii mäki voisin ehkä testata joku kerta. Sit ku mä olin päässy [armeijasta] nii joku pari viikkoa sen jälkee kaverit soitti et mennää käymää tuol yhdellä

montulla tai sellasella metkikös tai sellasella enkä mä tienny yhtää mitää tai et mitä ja sit ne siel rupes sit yhtäkkiä väsäämää [sätkiä] ja sit mä olin sillee noni, et jes nyt päästii tähä näi. (H1.)

Kaikki haastateltavamme yhtä lukuun ottamatta olivat aloittaneet päihteiden käytön ylä-asteiässä alkoholilla. Osalla päihteiden käyttö oli siirtynyt myöhemmin myös huumausaineisiin. Nuoruuteen kuuluu myös tietynlainen kokeilunhalu, joka voi laantua myöhemmässä iässä. Seuraavassa lainauksessa haastateltu kuvailee kuinka päihteiden käyttö alkoi iän myötä kyllästyttää.

No emmä tiedä, kaikki tekee niinku tekee, että ei mua ainakaa ittee enää kiinnosta. Kyllä se aluks oli hetkenaikaa kivaa ja sitä halus tehdä joka päivä mutta siihen niinku kyllästy ja sitte ku tulee se väsymys sen myötä ni sitte sitä niinku huomaa et tulee semmonen laiska olo kokoa- ja eikä jaksu tehdä mitää, muutenki kaikki aika menee siihen että yrittää vaa ettiä sitä jostai.(H1.)

Haastatteluissa kävi ilmi, että osaltaan myös vankilaan joutuminen tai yhdyskunta-seuraamuksen saaminen on ollut päihdeongelman katkaisun kannalta merkittävä tekijä.

Periaattees se oli sellanen kierteen katkasu sinänsä et mä olin ilonen että mä sain et ku se oli viimenen juttu että ku mä pääsisin siitä vankilaan matkaselliin niin mä huokasin helpotuksesta. Et ku mä oon tän tuomion lusunut niin mun ei tarvi tehdä enää uutta.(H2.)

Osaltaan myös tärkeän ihmissuhteen löytäminen voi olla ehkäisevänä tekijänä päihdekierteen jatkumisessa.

Olin kymmenen kuukautta vankilassa. Sen jälkeen ku mä pääsin pois, niin vähä niinku alko rauhottumaan se pirin vetäminen, ettei tullu vedettyä sillä lailla nii paljo.. ei nyt.. kyllä siinä meni monta vuotta, että oli vähän siinä ja siinä ettei se lähteny taas käyntiin se sekoilu. Sain onneksi kolme kertaa siinä yhdyskuntapalvelua, et oli nii pieniä juttuja et ne ei laittanu mua vankilaan takasin ja sitten mä tapasin naisen jonka kanssa mä olin 10 vuotta yhdessä nii se rauhotti mua jonkin verran, et se piri jäi pois, et se oli se pahin juttu et se pisti mut tekeen niitä rikoksia. Sitten ihan päättömänä meni tuolla ja ja sitten jouduin toisen keran vielä vankilaan. (H4.)

### 4.3.2 Mielen terveysongelmat ja rikollisuus

Päihdeongelma on usein laukaisevana tekijänä mielen terveysongelmalle. On myös arvioitu, että 75 prosentilla mielen terveyspalveluita käyttävillä on myös päihdekäyttöön liittyviä ongelmia. Päihdekäyttö saattaa lievittää psyykkisiä oireita, mutta ei kuitenkaan loputtomiin, vaan lopulta käyttäjälle voi syntyä joko riippuvuus päihteeseen tai psyykkiset ongelmat saattavat pahentua. (Valkonen 2011, 40.) On tutkittu, että tiettyjen päihdekäyttö aiheuttaa vainoharhaisuutta ja muita ongelmia kuten psykoosin. Vainoharhaisuuden lisääntyminen kävi ilmi myös erään haastatellun kertomuksessa.

Silloin oli jo niinku niin koukussa siihen huumeidenkäyttämiseen että tota että että sitä alko jo ite uskotteleen että et itellä on jotain päässä vikaa et ajatteli että mä oon jotenki niinku oikeesti sosiopaatti, psykoopaatti tai joku tämmönen tai et mulla on niinku joku vika päässä että miks mä oon niinku tämmönen ja siihen alko ite jotenki uskoa että mun täytyy oikeesti olla jotenki hullu, että mä oon jotenki tullu hulluks täs matkan varrella pikku hiljaa ja tota, ni näi. (A1.)

Päihdekäyttö ja rikollisuuden sävyttämä elämä on henkisesti hyvin raskasta ja aiheuttaa lopulta epätoivon tuntemuksia, mistä seuraava lainaus kertoo.

Se alko niinku menemään se elämäntapa semmoseksi että se oli 24/7 mieltä mistä saa aineita, missä niitä käyttää, koska käyttää ja mistä niitä saa lisää. Elämä pyöri vaan aineiden ja rikosten niinku tekemisen ympärillä ja siihen ei niinku mahtunu mitään. Se ei ollu enää kivaa, se oli hyvin vainoharhasta ja pelokasta ja semmosta niinku hallitsematonta vihaa ja ruutia täynnä oleva niinku ukko. Et aina ku meni jonnekkin, niin aina jotain tapahtu ja tuomiota vaan alko tulemaan enemmän ja sitte tuomaritki alko antaa jo kovennettuja rangaistuksia. Se oli se semmonen niinku elämänpäätös jotenki sitte kolmekymppisenä. Koulussa ku -95 pääsi viimestä kertaa vankilasta, että se epätoivo oli jo niin suuri, että ku oli jo niin monta kertaa vapautunu vankilasta tai oli ollu päihdekuntoutuksessa tai vastaavaa. Ja aina oli kaikki menny vitulleen, että ei enää uskonu siihen vaan oikeesti usko siihen, että mä tuun kuolemaan jotenki väkivaltaisesti tai aineisiin. Ja mä en tunne ketään joka olis lopettanu tän rikollisen elämäntavan tai huumeiden käytön, mä en tuntenu semmosii ihmisii yhtää. Mä mietin siellä vankilassa, että pitäsköhän mun tappaa täällä joku vartija, että vois jäädä tänne loppuelämäksi, ettei tarvis enää mennä, päästä pois, koska sitte on kuitenkin taas täällä. (A1.)



Toisaalta taas mielenterveysongelmat voivat olla päihdeongelman taustalla, kun käyttäjä pyrkii turruttamaan pahaan oloaan, kuten aikaisemmin olemme jo maininneet. Tällöin puhutaan kaksoisdiagnoosista. Esimerkiksi masennusta voidaan alkaa lääkittää kotikonstein, kuten päihdeillä. Masennus voi pahimmillaan lamaannuttaa ihmisen ja eristää hänet sosiaalisista verkostoista. Masennukseen kuuluu muun muassa ahdistuneisuus, mielihyvän menetys ja toimintakyvyn heikkeneminen. Itsemurhariski voi kasvaa, kun masentunut ihminen menettää sairauden myötä elämänhalunsa. (Valkonen 2011, 34.) Eräällä haastateltavallamme on taustalla rankka päihdehistoria joka sai alkunsa vasta kotoa muuttamisen jälkeen 17-vuotiaana. Tätä ennen hän oli hyvin masentunut. Hän kokee, ettei hän ole saanut masennukseensa oikeanlaista apua.

Sillon kun mä lopetin koulut niinnin koulun terkkari otti sen vakavasti. Se oli nähny mut ja ollu sit sitä mieltä et mä oon masentunu ja se laitto mut lääkärille puhumaan siitä mun masennuksesta. Ja sain sairaspäivärahaa ja mä kävin nuorisopsykiatrian poliklinikalla juttelees varmaan vuoden, pariki, emmä tiiä, mä sain sitä sairaspäivärahaa nii mun piti käydä siellä. Emmä muute ois suostunu sinne menee, eihän siit ollu mitää apua. (H4.)

Mielenterveysongelmat voivat ajaa yksilön myös vakavampiin rikoksiin. Tällaisia mielenterveysongelmia ovat muun muassa psykopatia, antisosiaalisuus sekä muut psykologiset tekijät. Psykopatia on oireyhtymä ja luonnehäiriö, joka ilmenee mm. empatiakyvyn puutteena, patologisena valehteluna, itsekeskeisyytenä, tunteettomuutena, muiden ihmisten manipuloimisena ja heidän kustannuksellaan elämisenä. Psykopaatti ei ole kykeneväinen luomaan kestäviä parisuhteita tai tunnesiteitä, eikä hänellä ole kykyä myötäelää toisen ihmisen tunteita. (Häkkänen-Nyholm 2009, 41.) Naisilla antisosiaaliset persoonallisuus häiriöt ovat harvinaisempia kuin miehillä. Miehillä häiriöt ilmenevät yleisimmin rikollisena käyttäytymisenä, kuten väkivaltaisuuksena. Naisilla ne ilmenevät taas esimerkiksi parisuhteessa valehtelunä, manipuloimisena tai itsensä vahingoittamisena. (Häkkänen-Nyholm 2009, 69 – 78.)

### 4.3.3 Köyhyys ja kotona olevan vanhemman toimeentulo

Köyhyys jaetaan kahteen ryhmään, absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttista köyhyyttä esiintyy lähinnä kehitysmaissa ja se tarkoittaa tilaa, jossa henkilöllä ei ole varaa ruokaan, juomaan tai mihinkään muuhun elämän perustarpeisiin. Suhteellinen köyhyys on länsimaissakin tunnettu köyhyyden ilmiö, jolloin henkilö tai ryhmä on keskivertoa huono-osaisempi. Tulot eivät riitä, vaan joudutaan kamppailemaan, jotta saadaan laskut maksettua, ruokaa ja asunto. Tämän lisäksi tulojen pitäisi riittää kattamaan sosiaalinen ja kulttuurillinen elämä. (European anti poverty network 2016.)

Yhteiskunnassa varallisuus on jakautunut epätasaisesti eli pieni osa ihmisistä on hyvin vauraita, kun taas osa ihmisistä elää köyhyysrajan alapuolella. Suurin osa yhteiskuntamme jäsenistä kuuluu varallisuudeltaan keskiluokkaan. Varallisuuden epätasainen jakautuminen luo tilanteen, jossa erittäin huonotuloiset yrittävät saada osansa yhteiskunnan hyvinvoinnista esimerkiksi varkauksien avulla. Ei tule unoh-  
taa sitä, että rikollisuutta ilmenee jokaisessa tuloluokassa. Ainoastaan rikollisuuden tyyllilaji vaihtelee. Köyhiä on enemmän kuin rikkaita, jolloin köyhien tekemät rikokset ovat yleisempiä. (Haapasalo 2008, 23 – 24.)

Perheen köyhyys lisää lapsen ulkopuolisuuden tunnetta ja häpeää. Vanhemmat eivät välttämättä kykene hankkimaan lapselleen samoja asioita, mitä ikätovereille ovat vanhemmat ostaneet. Lapselle voi aiheuttaa häpeää se, että joutuu pukeutumaan käytettyihin vaatteisiin, tai ettei hän saa sitä lelua mikä kaikilla muilla kavereilla on. Nämä asiat eriarvoistavat häntä ja hän voi kokea itsensä ulkopuoliseksi. Suomessakin on lapsiperheitä, joissa köyhyys on jo sillä tasolla, ettei lapsille kyetä hankkimaan edes perustarpeita, kuten ruokaa. Useimmiten tällaisia perheitä ovat ne, joissa vanhemmilla on mielenterveys tai päihdeongelmia. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa, [viitattu 5.11.2016].) Myös osassa kertomuksista kävi ilmi taloudellisten ongelmien vaikutus lapsuuteen. He kokivat, että heitä oli eriarvoistettu siksi, että kotona ei ollut rahaa hankkia kaikkea mitä kavereillakin oli.

Onhan niinku rahallisesti ollu tiukkaan kun on ollu iso perhe mutta sil-lai ku äitiki ku se eros isästä, nii isä piti talot ja kaikki vaikka ne oli yh-des ostanu sen mutsin kans, mutta ei se antanu rahaa ollenkaan mut-sille siitä. Että onhan mutsi joutunu pärjäämään meidän kanssa aina

niin onhan se rahallisesti ollu tiukkaa, mutta eihän me silleen mitään yliköyhiä oltu että aina oli ruoka pöydäs kuitenkin ja aina jos piti hommata uus fillari nii äiti hommas vaikka käytetyn jostaki että ei nyt sinänsä nii tiukkaa ollu, mutta ei me mitää porvareitakaa olla oltu. Kun muut on saanu puhelimia, nii mä oon joutunu oottaan ainaki pari vuotta ennenku mä oon saanu. (H2.)

Eräs haastateltu kertoi, että koska kotona ei rahaa ollut, hänen haluamiaan tavaroita hankittiin varastamalla.

Meil oli himassa sosiaaliset ongelmat ja taloudelliset ongelmat sitten vielä se mesta missä mä asuin, lähiö Tukholmassa, mihkä kasautu kaikki taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat, siel sitten vielä toi ulkopuolisuus, ku oli suomalainen ja sitten sitä kautta samaistui niihin jotka oli kans ulkomaalaisia ja sitten se identiteettikriisi, ku siel mä olin suomalainen ja sit täällä ku mä tulin tänne lomille ni sit mä olin aina ruotsalainen, ku mä en ollu ulkomaalainen mut en mä ollu ruotsalainenkaan, kaikki tollaset asiat vaikutti ja sit totta kai köyhyys kotona. Kyllähän mä nyt katoin kavereiden, jos oli jotain uusia lenkkareita, uusia vaatteita, uusia tämmösiä viimesiä näit pelikonsoleita ja muita nii kyl mäki niit halusin mutta äitillä ei sit ollu varaa ostaa niitä. Sitte mä huomasin et no okei, hankkii niitä, varastaa jotai ja mä tienaan sil rahaa, ostan niitä, varastan suoraa niitä, teen murtoja tai ryöstöjä tai jotain tälläsii, kyl mä vaan sit sitä kautta. (A2.)

Koemme nyky-yhteiskunnan kasvavien tuloerojen vahvistavan lasten kokemaa eriarvoisuutta. Viimeaikoinakin uutisotsikoissa olleet lasten syntymäpäiväjuhlat ovat hyvä esimerkki tästä. Osalla vanhemmista on rahaa järjestää kalliit syntymäpäivät esimerkiksi sisäleikkipuistossa, kun taas huomattavalla osalla vanhemmista on juuri ja juuri varaa järjestää minkäänlaisia juhlia. Suomessa lapsiperheiden köyhyys on yleistynyt. Lapsiperheissä köyhyyden riskiä lisäävät vanhempien työttömyys tai se, että vain toinen vanhemmista käy töissä. Vanhempien kouluttamattomuus ja pätkätöiden ennalta-arvaamattomuus lisää riskiä siihen, että perhe joutuu elämään köyhyysrajan alapuolella. Myös lasten ikä ja perheen koko vaikuttavat perheen tulojen käyttöön. Kaikkein yleisintä köyhyys on yksinhuoltaja perheissä, sillä tällöin perhe joutuu elämään yhden vanhemman tuloilla. Yhden vanhemman perheissä lapsen ollessa sairaana, tulee myös vanhemmalle poissaoloja työstä, mikä saattaa vaikuttaa tuloihin. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa, [viitattu 5.11.2016].)

Toisen vanhemman puuttuminen perheestä, avioero tai vaikkapa toisen vanhemman joutuminen vankilaan on taloudellisesti todella kuormittavaa perheelle. Haastatteluissamme kysyimme myös sitä, kuinka perheet selviävät kun toinen vanhemmista joutuu vankilaan ja millaista tukea yhteiskunta tällaisissa tilanteissa tarjoaa.

Valitettavasti monet eivät selviä siitä, suuri osa liitoista päätyy eroon. Se on myös yks semmonen mitä yritetään me jossain vaiheessa yhdistyksen kautta auttaa, näissä tapaamiskuluissa, järjestetään esimerkiksi täältä sitten Riihimäkeen noilla busseilla joka toinen tunti vaikka kuljetus ees takasin ettei tartte niitä bensa - kuluja, ku vaikka seki on joku viiskymppii, viiskymppii viikossa, nii se on 200 e kuukaudessa, nii se on todella iso raha ja kaikkee muutakin... Vangit ja vankien omaiset ei oo valitettavasti mikään mediaseksikäs aihe ja monet ajattelee että vangithan on tehny rikoksen, niin syyttäkööt sitte koko perhe itteään, miks toi nainen on naimisissa vangin kanssa miks lapsien vanhempi on rikollinen, kärsikööt sit koko perhe mikä on sairasta. (A2.)

Toisen vanhemman joutuessa vankilaan, siviiliin jäävä vanhempi törmää sääntö- ja pykäläviidaksoon. Asiasta tietämätön voisi kuvitella, että tällöin vanhempi saisi samanlaiset tuet, kuten esimerkiksi yksinhuoltaja, mutta asia ei näin ole. Esimerkiksi Kelalta ei ole mahdollista saada lapsilisän yksinhuoltaja-korotusta, jos puoliset ovat avioliitossa keskenään. Avoliitossa eläville henkilöille yksinhuoltajakorotus voidaan myöntää määräaikaisena, jos toisen vanhemman vankeusrangaistus kestää yli kolme kuukautta. Kelan elatustukea saa ainoastaan jos avio- tai avopuolisot ovat tehneet vahvistetun elatussopimuksen keskenään. Matkatukea vankilavierailuille voi saada ainoastaan sosiaalitoimen kautta ehkäisevänä tai täydentävänä toimeentulotukena. Mikäli kotona oleva vanhempi ei ole toimeentulotuen asiakkaana, vaan käy säännöllisesti töissä, ei hänelle myönnetä näitä etuuksia, vaan hänen täytyy selvitä omalla palkallaan menoista. (Portti vapauteen 2016.) Lisäksi on monia muita tukia johon vanhemman vankeus vaikuttaa. Seuraavassa lainauksessa esimerkki asumistuesta:

Ja sitten jos otetaan taloudelliset ongelmat mitkä tulee, esimerkiksi minä kun silloin avovaimon kanssa asuttiin yhdessä nii ku mä tulín vankilaan, niin silloin hän menetti, vaikka mä olin kirjoilla siellä vielä käytännössä, hän menetti oisko se asumistuen, no jotain tukia kuitenkin ja vaikka se oli muutama satanen kuukaudessa niin se rasitti taloutta eirttäin paljon ensinnäkin se raha minkä mä toin kotiin, se jäi pois ja

sitten tuista leikattiin, sen vuoksi koska mä en niin sanotusti asunu siinä että tulis enemmän ottaa huomioon. (A2.)

Muutaman satasen menetys kuukaudessa voi tuntua joistain pienentä summalta, mutta ihmiselle jolla on pienet tulot se on iso raha. Sellainen summa voi kaataa koko talouden.

## 5 HAASTATELTUJEN NÄKEMYKSIÄ RIKOLLISUUDEN YLISUKUPOLVISUUDESTA

Vuonna 2007 on tehty tutkimus, jossa vertailtiin Ruotsin ja Iso-Britannian eroja vankeusrangaistuksien suhteen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että esimerkiksi isän vankeusajan pituudella on yhteys siihen, tulevatko hänen lapsensa myös tuomituksi myöhemmällä iällä. Ruotsissa on lyhyemmät vankeustuomiot, kuin Iso-Britanniassa ja tätä tutkijat ovat pitäneet merkittävänä syynä sille, että Ruotsissa rikollisten lapset ajautuvat harvemmin rikollisuuteen. Osa syynä voi olla myös se, että Ruotsissa sijoitetaan enemmän vankeja avovankiloihin, mitä Iso-Britanniassa. Ruotsissa yhteydenpito lapsiin ja perheisiin on huomattavasti helpompaa, kuin Iso-Britanniassa. (Murray & Farrington 2008, 143 – 144). Vankiloiden perhetyön malli on tuotu Suomeen Ruotsista. Suomessa perhetyön malli vankiloissa ei ole vielä yhtä kehittynyt, kuin Ruotsissa (Ruotsista mallia lapsilinjausten jalkauttamiseen vankiloissa, 2013).

Haastatteluista kukaan ei kuvannut tilannettaan sellaiseksi, että heidän perheensä olisi ollut rikollisuuden ylisukupolvisuutta. Haastatteluista jokainen oli tähän ilmiöön kuitenkin törmännyt lähipiirissään tai asiakkaidensa kautta. Koimme, että osa ammattihenkilöstöstä ei halunnut käyttää ilmaisua ylisukupolvisuus, sillä he kokivat sen leimaavana ilmauksena. Monessa kertomuksessa painotettiin lasten yksilöllisyyttä ja yksilön kokemusten ainutlaatuisuutta.

Mut kuitenkin ku on niinku uransa aikana niinku tavannu satoja satoja vankeja ja rikostaustasia ihmisiä ja näin nii siinä oikeestaan niinku että kyllähän siel näkyy se, mitä tänä päivänä puhutaan tosta ylisukupolvisuudesta, nii näkee sen, että moni niinku asiakas kun mä juttelen jonku nuoren pojan kans niin tulee ilmi se et isä joka jonka mä taas tunnen ja näin että tota kyllähän sitä [ylisukupolvisuutta] niinkun on. (A1.)

Eihän sitä tietysti massiivisissa määrin ole niinku nähny, mut mä oon tavannu aika paljon esimerkiks niinku vankeja jotka kertoo, että heidän vanhempansa on myös olleet vankilassa eli oonhan mä silla tavalla nähnyt, että se on ylisukupolvista, että tuota eihän kukaan lapsi tai sanotaa harvempi lapsi sanoo kai että mun tulevaisuuden haave on tulla tai olla ammattirikollinen, että ei kai siellä vielä sillä tasolla näy... Ja sit se et jos me katotaan tutkimuksii ulkomailta niin sieltä löytyy aika paljonki sen tyyppistä tutkimusta, että ne lapset, joitten vanhempi on ollu vankilassa niin esimerkiksi poikalapsista tietty prosentti

on valinnu sen rikollisen uran. Et kyllähän siitä tukimustietooki löytyy. Suomessahan meillä ei oo mitään tutkimusta vankien lapsista olemassa. Niin täältäähän on paha sanoo mitään muuta kun mitä on itse nähny että ja et oon tavannu semmosenki aikuisen miehen jossa oltii jo neljännessä sukupolvessa rikollisia. Mut et ne on aika yksittäis keissejä kuitenkin sen tyyppiset, mut et samalla tavalla päihdeongelmat on ylisukupolvisia, niin mä nään et rikollisuus voi aivan hyvin olla ylisukupolvista ja niinku sanoin nii tutkimusta löytyy ja on tämmösiä useita miehiä erityisesti tavannu vuosien aikana. Et et kyl nään et riskit on suuret. (A4.)

Ikävä kyllä on semmoista tullut vastaan, että on rikollisuutta vanhemmilla, että tietää, muttei välttämättä joudu hoitaan niitä isän ja pojan asioita. Mutta tiedetään että on taustaa rikollisuudessa, kyllä siihen törmää... Kyllähän tääki on sellainen asia, että ihmiset helposti sanoo, että kyllähän se on periytyvää, mutta ei sitten kuitenkaan tiedetä lopputulosta varmaan että onko se, se on sellaista mututuntumaa. (A6.)

Osa haastateltavista koki ylisukupolvisuuden siten, että kun lapsella on hyvä suhde rikolliseen vanhempaan, periytyy rikollinen elämäntapa helpommin.

No joo mut hyvin vähän, ei nyt ehkä täällä mut ehkä tuolla pienemmällä paikkakunnilla pojat on tullu vähä enemmän isäänsä, tai lähteny niinku samalle linjalle. Et oon sitäki nähny niinku sillälailailla. Jos on vanhemmilla jotai rikostaustaa nii kyllähän se sit vaikuttaa mutta jos on sit niinku jotenki örveltämistä ja ryyppäämistä, perheväkivaltaa enemmänki nii sellaset lapset ei yleensä lähde semmosee ku on nähny et mitä se aiheuttaa. Se on vähä minkälaiset suhteet on siihen rikolliseen vanhempaan, vähä siitä se on mun mielestä kiinni. Kyllähän niinku jos joku on vaikka sellanen et se niinku et se haluaa seurata isänsä jalanjalkia ja jos se isänsä on sille niinku sankari nii sit jos se on joku rikollinen nii totta kai se ajattelee et seki haluaa olla. Mut niin se menee. (H1.)

Haastateltavista osa painotti mallioppimisen ja etenkin kotoa saatujen arvojen merkitystä.

Riippuu varmaan lapsesta, mut kylhä aika usein ajatellaan näin, että se malli tosiaan, käyttäytymisen malli, myös ohjaa ja jotenkin ainakin tiedostamatta. Ja ne tavat ja toimintatavat ja ajatukset ja puheet ja teot mitä perheessä käytetään niin kyl ne niinku, kyl lapsi omaksuu niitä tavalla tai toisella. Toisista lapsista ja nuorista tulee itsenäisempiä ja ne ajattelee enemmän omilla aivoillaan, mutta toiset taas sitten vähemmän. Mut et kyl se kaikki mitä perheessä tehdään, puhutaan ja sanotaan ni vaikuttaa, se on ihan selvä. (A3.)

Käsite rikollisuuden ylisukupolvisuus jakaa mielipiteitä. Tämä kävi ilmi toteuttaessamme haastatteluja. Keskustelu aiheesta osoittautui välillä hyvin haastavaksi, sillä osa haastatelluista henkilöistä koki käsitteen leimaavaksi, loukkaavaksi tai he eivät halunneet yleistää.

En mä tosta ylisukupolvisuudesta, siitä ei oikeen saa vääntämällä väännettyäkään niinkun että. Et toisaalta niinkun mä tiedän paljon sellasia ihmisiä joiden vanhemmat on ollu rikollisia ja käyttäny huumeita ja niistä nuorista, ne on kiertäny kaukaa ne jutut et ku ne on tavallaan niinku nähny sen ja ne on ajatellu että jumalauta kun mä tästä pääsen niinku omilleen nii mää en ikinä kusekkaan tommoseen systeemiin tai sitte on se että on kasvettu äidin tuttipullossa jo siihen että kännissä saa ajaa maalla – ajatukseen mikä on kiellettyä on periaatteessa sallittua jos se oma yhteisö on jotenki sitä mukaa että äh anna mennä, ihan ok ja sit taas toiste päin mut että itellä ei oo sitä kokemusta et se ois voinu vaikuttaa omaan juttuun, et ei oo ollu sitä puolta. (A1.)

## 5.1 Periytyvä rikollisuus

Haastatteluissamme kävi ilmi, että suurimman osan mielestä taparikollisuus ja rikollinen elämäntapa periytyvät helpoiten sukupolvelta toiselle. Asiaa pohdittiin muun muassa siltä kantilta, että tällainen rikollisuus on näkyvämpää kotona ja siksi helposti omaksuttavampaa. Seuraavissa lainauksissa esimerkkejä edellä mainitusta.

Sit jos perhe on tämmönen asosiaalinen, jossa väheksytään yhteiskunnan sääntöjä ja käytetään päihteitä, väheksytään yhteiskuntaa, kritisoidaan kaikkea nii totta kai se vaikuttaa ja heijastuu sitten, et sit ku aikuistuu nii sitten täytyis itse pystyä vetämään ne omat johtopäätökset ja irrottautumaan siitä. Mut sit jos oma elämä menee, vähä luisuu siinä vaiheessa väärille raiteille, ni sepä ei sitten onnistukkaan. Et nää kaikki asiat niinku ne voi tukea toisiaan väärällä tai oikealla tavalla, et siitä tulee semmonen hyvän tai pahan kierre. (A3.)

Mutta mä luulen että sellanen rötöstely on ehkä enemmän semmonen mikä jotenkin sitten siirtyy. Semmonen erilainen tehtailu, petosten tehtailu ja rötöstely ja varkaudet ja tän tyyppinen. Tavallaan et se on niinku tapa hankkia elinkeinoa. Et semmonen ehkä on enemmän sit sitä mitä mä voisin kuvitella et se niinku siirtyy. Että se on niinku tapa elää. Et yksi mies jonka mä oon tavannu, joka sano että hän oli jo yli rippikouluikänen ku hän tajus, että hetkinen eihän kaikkien muiden vanhemmat oookkaan linnassa. Et jotenki ku isä oli ollu linnassa ja vaari oli ollu linnassa ja kuka muu oli ollu linnassa ja ja hän niinku ajatteli et se



on ihan ok jos joutuu välillä vankilaan. Kunnes hän sit tajus et ai muutenki voi elää. No nää on varmaa yksittäis keissejä mut kuitenkin, että onhan sillä ympäristöllä, sosiaalisella ympäristöllä missä sä elät ja mikä on hyväksytyä, sillähän on ihan valtavan suuri vaikutus niihin sun valintoihin. Et mä nään siinä ihan selkeen [syy-seuraussuhde]. (A4.)

Koti on merkittävässä roolissa lapsen arvojen kehityksessä. Jos jo kotona painoitetaan auktoriteettivastaisuutta ja piittaamattomuutta yhteiskunnan säännöistä, omaksuu myös lapsi nämä arvot. Nuoruudessa osaltaan arvomaailman kehittymiseen vaikuttavat sekä ystävät, että koulumaailma. Mihin suuntaan arvot lähtevät kehittymään on silti hyvin yksilökohtaista, joku saattaa alkaa kapinoimaan vanhempiensa arvoja vastaan teini-iässä ja tehdä kaiken toisin kuin he. Saattaa myös olla, että kotona nähdyt ja koetut asiat ohjaavat lapsen hetkellisesti eri arvomaailmaan.

Arvoja voivat olla esimerkiksi biologisiin tarpeisiin, hyvinvointiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvät asiat, jotka edustavat tietynlaista pysyvyyttä yhteiskunnassa. Samankaltainen arvomaailma pitää yhteisöä koossa. Arvot ovat silti ennenkaikkea yksilön tärkeäksi kokemia asioita tai piirteitä toisessa ihmisessä sekä itessään. (Kauppila 1999, 32 – 33.) Tässä opinnäytetyössä puhuessamme arvoista tarkoitamme nimenomaan moraaliarvoja, kuten rehellisyys ja luotettavuus. Seuraavassa lainauksessa kuvataan sitä, kuinka kasvuympäristö voi muokata yksilön arvomaailmaa.

Niin varmaan ja nyt sit me tiedetään se, että jota on lyöty se herkemmin lyö. Et kyl se varmasti on siinä lisämausteena. Sit ku mä aattelen että vankipopulaatiosta kuitenkin on tutkimusten mukaan todettu että 80 olikse 89,9 prosentilla oli jossain vaiheessa ollut esimerkiks joku päihde probleema. Ja sitä en muista paljonko on tutkittu et minkälaisia väkivalta kuvioita siellä on. Mut et niitäki kuitenkin aika suurella osalla on. Ja sitte se et vankien taustasta löytyy niitä ilmiöitä et on pienenä lyöty ja on hakattu ja on ollu ollu koulukoti-jaksoja ja muuta tämmöstä. Nii johan me siellä nähdään et kaikki nää tekijät tää väkivalta ja päihteet ja sitte nää rikoskierteet niin eihän se sieltä, niinku mä tykkään usein sanoa, että ku sulle on lusikalla annettu ei voi kauhalla vaatia. Et ne kasvuolot on monta kertaa aika heikot, jotka altistaa sitten ajautumaan. Sun itsetuntokaan ei pääse kasvaamaan nii ei sulla oo kauhasti paukkuja ajatella et hei must on vaikka mihin. Et se tekee se ympäristö missä sä elät nii se aiheuttaa sitä minusta sitä ylisukupolvisuutta. Et vaikka kuinka monesti päätettää etten minä ainakaan seuraava mun vanhempani jalanjalkia, mutta kuinkas ollakaan jossain kohti

huomataan että määhän oon todellakin seurannu niitä. Et siinä me tarvittais niitä interventioita niit väliintuloja tai tarjota jotain muuta. (A4.)

Aina ei kuitenkaan vanhempien arvomaailma periydy lapselle, vaan lapsi saattaa rikosten ja päihteiden käytön avulla paeta huonoa oloa, mitä vanhempien käytös hänelle aiheuttaa. Toisaalta vanhemmat pystyvät omalla esimerkillään auttamaan lapsen rikollisuuteen ajautumista ja hänen rikollista uraansa, sillä vanhemmat pysyvät ikään kuin opettamaan lapselle, miten ei jäädä kiinni ja millaisia virheitä tulisi välttää. Näistä asioista kerrotaan seuraavassa lainauksessa.

Mä uskon että helpoiten ehkä, tota periytyiskö helpoiten just noi pikku rikokset... Sanotaa näin, et jos kasvaa kodissa missä vanhemmat vetää kamaa ja ryyppää ja pakenee sitä kautta huonoaoloa, ja sitte joka toinen vuosi linnassa ja joka toinen vuosi vapaa nii lapsi voi silloin kans huonosti ja alkaa kans paeta sitä huonoa oloa, kaman käytöllä sun muuten. Se sitten johtaa väistämättä siihen, että pitäis saada rahaa siihen kamaan ja muutenki kaikki oheisrikollisuus siinä. Nii ehkä sellanen ja se on se mikä on haitallisin, koska jos me puhutaan siitä kovan luokan rikollisuudesta se perityy. Ja ne lapsethan ei jää kiinni ku sitten vasta aikuisiällä kun vanhemmat tietysti opettaa sitten, että älä tee noin ja älä tee noita virheitä. Nii mä näkisin sen ku mä ajattelen omia kavereita, minkälaiset heidän isänsä olivat ja miten he sitten pääty ja tekivät. (A2.)

Suurimmassa osassa tarinoista päihteiden käyttö kytkeytyi hyvin vahvasti rikoksentekohetkeen ja suurin osa sanoikin rikoksen teko hetkellä olleensa päihteiden vaikutuksen alaisena. Loput haastateltavat kertoivat rahoittaneensa rikoksilla päihteiden käyttöä, kuten seuraavassa lainauksessa.

Mä olin ehdonalaises vielä yhestä pahoinpitelystä nii mä tein toisen törkeän pahoinpitelyn niin sitte mä... Siinä oli alkoholi osallisena molemmissa. Nuorempana mä oon tapellu koulussa niiku ilman mitää alkoholin vaikutuksen alaisena ja se on ollu sit sellasta et mulle on lässytetty päin naamaa tai haastattu riitaa nii sitte mut en mä oo ikinä haastanu riitaa selvin päin tai näin.(H2.)

Yhdessä kertomuksessa oli vahvasti esillä päihdeongelman periytyminen kolmannen sukupolveen saakka. Samassa kertomuksessa oli myös havaittavissa salamyhkäisyyttä perheen menneisyyden tapahtumista. Usein tällaiset asiat ovat perheissä arkaluontoisia, vaiettuja salaisuuksia. Monesti sellaiset asiat, joita perheessä tai yhteisössä jätetään sanomatta, ovat yhtä merkittäviä, ellei merkittävämpiä

asioita, kuin sanoitetut asiat. Asioista ei puhuta ääneen, koska pelätään, että tullaan leimatuksi. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 34.)

No.. Vaari, joka on jo kuollu, eli isän isä on istunu linnassa jostain.. puukotuksesta et siin oli jotain mustasukkasuus draamaa, kännissä puukottanu jotai äijää jossai tanssibileissä... Se sen vankilassaolo oli vähä sellanen pimee salaisuus, et ei ees kaikki omat lapsetkaa siit tienny.. Joskus nuorena[saanut tietää siitä], ei se mulle ollu mitenkää sellanen merkittävä juttu et vaari on ollu vankilassa. (H4.)

Vaikka asioista ei puhuta ääneen, voi tieto silti kantautua seuraavien sukupolvien korviin, joka aiheuttaa sen, että asia saattaa paisua entisestään, sillä ei ole spesifiä tietoa todellisesta asiasta tai tapahtumasta. Jos lapsi tavalla tai toisella kuulee osan jostain salaisuudesta, alkaa hänen mielikuvituksensa laukkaamaan ja hän saattaa luoda mielessään kuvan, että vaiettu salaisuus on pahempi, mitä se todellisuudessa on (Suontausta-Kyläinpää 2008, 151 – 152).

## 5.2 Taparikollisuus ja auktoriteettivastaisuus

Vaikeimmin ehkäistävissä oleva rikollisuuden muoto on taparikollisuus eli rikollinen elämäntapa. Tällöin rikoksia tehdään niistä saadun jännityksen tunteen vuoksi, vaikka varsinaisesti ei olisi tarvetta esimerkiksi varastaa rahaa. Henkilöllä saattaa olla työpaikka, mutta silti hän harrastaa rikollista toimintaa vapaa-ajallaan, eli hän käy ikään kuin ”yötoissä”. Taparikollisuuteen kuuluvat yleensä pienemmät rikokset, esimerkiksi varkaudet. (Kekki 2009, 87 – 88.) Myös haastatteluissa taparikollisuus miellettiin vaikeiten ehkäistäväksi rikollisuuden muodoksi.

No varmaan tollanen saattaa olla ehkä jotkut petokset, ei niinkään mitkään henkirikokset, harvemmin näitä on että periytyy, mutta saatathan sekin olla toki mahdollista. Mutta jotkut pienemmät, taparikolliset, sanotaanko näin. (A6.)

Seuraavassa lainauksessa haastateltu kertoo omasta rikollisesta elämäntavastaan ja siitä, kuinka se oli hänelle ainut tapa elää.

Muutin Helsinkiin 18-vuotiaana takki auki, 500 markkaa lompakossa, että täältä tullaan elämä, just sen leffan mukaisesti, 80 jotain ja tota normaalisti töihin aamulla, yöllä varkaksiin. Elikkä se alko olemaan

niinku sitä, et mä tein kovasti duunia ja töitä oli paljon, mutta se ei niinku riittäny tavallaan se raha mulle, ku sit oli kiva suunnitella aina jotain pieniä ryöstöretkiä aina sinne tänne. Et mä olin koukussa siihen rikolliseen elämäntapaan ja siihen, että sai ikään kuin vähän ekstraa ja ylimäärästä ja näin. Sit jos välillä jäi kiinni nii se oli nyt vaan tämmönen tapaturma. Se ei niinku kokonaissaldossa paljon painanu, että okei, ollaan tässä nyt kuitenkin plussan puolella ja näin. Että se sellainen niinku itsekeskeinen ja minäkeskeinen ajattelu, että mä teen mitä haluan ja saan tehdä ja voin tehdä mitä haluan ja paskat muista. (A1.)

Kertomuksissa kävi ilmi, että monien kokemat epätasa-arvoa korostaneet tilanteet ovat luoneet heille auktoriteettivastaisuuden, joka myöhemmässä iässä johti rikollisuuteen. Tarinoissa tuli korostetusti ilmi koulun vaikutus auktoriteettivastaisuuden syntyyn.

Mä oon syntyny ja kasvanu Ruotsissa, mut oon kansalaisuudelta suomalainen, ku sehän periyty äidiltä. Ku olin 10- vuotias niin meidän piti lähteä luokkaretkelle ja meitä oli seittemän tai kaheksan mun luokassa joilla ei ollu Ruotsin kansalaisuutta ja luokkaretki oli sellaseen laivastotukikohtaan siinä meidän kunnassa. Mutta koska se on sotilasaluetta nii sinne pääs vaan Ruotsin kansalaiset, joten opettaja sit sano, että te jotka ette oo Ruotsin kansalaisia, te ette pääse mukaan että järjestetään teille jotain muuta. Suurin osa meistä oli kuitenkin syntyny ja kasvanu siellä, kuten minäki ja sit mä aloin kelaan että miks tää kaveri joka istuu tos viereises pulpetis joka on myös syntyny ja kasvanu tääl, miks hän pääsee, mutta minä en. Miks mä oon niin erilainen sitten ja silloin koulu, joka edusti yhteiskuntaa, eriarvoisti mut jo silloin. Siitä se alko itämään. (A2.)

Auktoriteettivastaisuus on jo usein kotoa opittu asia, vaikka vanhemmat eivät sitä tietoisesti lapselle opettaisikaan. Usein vanhemmilta jää huomaamatta, kuinka paljon lapsi kuuntelee vanhempien välisiä keskusteluita ja aikuiset saattavat olettaa, ettei lapsi edes ymmärrä heidän keskustelujaan. Todellisuudessa lapset ovat herkkiä aistimaan ilmapiiriä. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 150 – 151.) Haastatellut henkilöt pohtivat kertomuksissaan myös auktoriteetti vastaisuuden syntyä ja kotoa opittujen asioiden merkitystä.

Mutta kyl mä ajattelen, jos siinä perheessä on myönteinen asenne siihen että on ihan ok että iskä on vähän välii vankilassa ja rahaa tulee perheeseen esimerkiks sitä kautta niin tota onhan se varmaan altistamassa lasta sille vaihtoehdolle että näinki voi elää. Kyl mä nään että se on sillä tavalla mahdollista. (A4.)

Sit tietysti et jos se tulee jo pienestä pitäen tavallaan opetetaan tiettyyn auktoriteettivastasuuteen tai viranomasvastasuuteen tai poliisivastasuuteen tai millon mihkäkin, niin totta kai se lapsi tai nuori pitää sitä ainoana oikeena asiana. Ja sit kun joku muu aikuinen yrittää tulla, tehdä väliintulon siihen, on se sit sossu tai poliisi tai mikä tahansa, kertoo ihan toisenlaista asiaa, niin eihän sitä kukaan usko. Koska lapsen totta kai, tai nuoret, puolustaa niit omia vanhempiaan. (A1.)

Monet valitettavasti jotka elää täällä [vankilassa] tai tätä elämää niin ku on se asenne että ei välitetä yhteiskunnan säännöistä. Sitte se heijastuu, vaikka sä et sano sitä lapselle nii kyl lapsi huomaa sun asenteesta että mikä on hyväksyttävää sun silmissä ja mikä ei. Eli vaikka mitä mieltä sä oot koko yhteiskunnasta nii sun täytyy kuitenkin opettaa lapselle että yhteiskunnan sääntöjen ja normien mukaisesti kasvattaa, vaikka se on sun omien näkemyksien vastaista. Kasvattaa sit kuitenkin että hänellä on sit mahdollisuus valita itte mitä tekee. Jos hän halua sitten tehdä aikuisena rikoksia niin tehkoon sitten, mutta älä nyt ainakaan yllytä, äläkä ainakaan avaa ovia siihen suuntaan. (A2.)

Auktoriteettivastaisuus voi syntyä myös siitä, että lapsi menettää luottamuksen omiin vanhempiinsa, sekä muihin aikuisiin. Tämä johtaa luottamuspulaan myös muissa ihmissuhteissa.

Kun enhän mä enää oikee luottanu ku mä olin menettäny luottamuksen vanhempiin ja muihin ihmisiin ja auktoriteetteihin, nii mun oli vähä vaikeuksii luottaa ylipäätään ihmisiin. (A1.)

Vankilalla ja yhteiskunnalla on tärkeä rooli siinä, ettei se eriarvoista myöskään vankien lapsia. Mikäli lapsi saa huonoja kokemuksia vankilassa vieraillessaan tai kokee tullessa leimatuksi, on vaarana, että lapselle kehittyy auktoriteettivastaisuus. Jo yksi kokemus voi saada aikaan sen, että lapsi kokee tullessa eriarvoistetuksi.

Vaarana on myös että jos vankilat ja rikosseuraamuslaitos eriarvoistaa vankien lapsia nii totta kai osa heitä kateroituu ja alkaa vihaamaan, ei pelkästään rikosseuraamuslaitosta vaan sitä mitä he edustavat. Sitten rinnastetaan ne poliisiin, rinnastaa poliisin yhteiskuntaan sitten ei se suoranaisesti varmaan mee niin mutta kylhän se vaikuttaa siellä. (A2.)

Kertomuksissa ilmeni myös vartijoiden taholta ilmenevä leimaaminen vangin lapsia kohtaan. Osaltaan leimaaminen voi ajaa yksilön myös rikollisuuden pariin, sillä hän

kokee, että yhteiskunta pitää häntä tietynlaisena ja hän ikään kuin käyttäytyy tämän leiman mukaisesti.

Tarja Sassi on Kriminaalihuollon tukisäätiön perheterapeutti. Hän on ollut vaikuttamassa vankien perheiden asioihin useiden vuosien ajan. Hänen työnsä pääpaino on vankien lapsien etujen ajamisessa. YLE:lle antamassaan haastattelussa hän kertoo kuinka lapsi on mennyt vierailemaan vankilaan isänsä luo ja portilla vartija on kysynyt lapselta, onko hänellä taskuissaan mitään. Lapsi on totuttut kantamaan mukanaan pientä onnen elefanttia, mutta lapsi oli kuitenkin kertonut vartijalle, että hänellä ei ole taskuissa mitään, vaikka elefanti siellä olikin. Turvatarkastuksessa metallinpaljastin hälytti taskussa olevan elefantin takia. Vartija oli todennut lapselle, että valehdellakkin jo osaat. (YLE, [viitattu 22.12.2016].) Tällainen saattaa aiheuttaa lapselle negatiivisen kuvan vankilasta ja vierailusta saattaa tulla epämiellyttävä, vaikka vanhemman näkemisen tulisi olla iloinen tapahtuma, vaikka vankila ympäristössä ollaankin. Lapsi saattaa kokea tulleen leimatuksi.

Myös geenit vaikuttavat siihen, millainen persoona yksilöllä on ja kuinka yksilö koee erilaiset kasvu ympäristöt. Jollekin persoonalle tietynlainen kasvu ympäristö voi olla suotuisa, toiselle haitallinen, kolmannelle neutraali. (Vilhula 2007, 9.)

Rikollisuuden syitä voivat olla myös päihdeongelman rahoittaminen, ylivilkkauden kanavoiminen väärällä tavalla tai lapsuuden traumakokemukset (Haapasalo 2008, 28 – 39).

Useinhan rikollisuus kulkee päihteiden kanssa, päihteiden tai alkoholin kanssa käsi kädessä hyvin pitkälle, toki ei aina, mutta pääsääntöisesti. Sit toki saattaa olla myös sitä, että rahat pitää etsiä sitten jos näpistyksiä on ja sitten jopa varkauksia nii niitä aletaan selvittää ja sit selviää että pitää saada budia tai kannabista tai tällästä. (A6.)

Seuraavassa lainauksessa haastateltu kuvaa sitä, kuinka rikollinen elämäntapa toi jännitystä nuoren elämään.

Ku mulla oikeestaan se rikollinen elämäntapa liittyy niihin asioihin et ennen kun mä käytin päihteitä, niin mä tykkäsin siitä, että tekee jotain pieniä kioskimurtoja ja asuntomurtoja ja kaikkee tämmöstä. Mä tykäsytyn siihen jännitykseen, mut et myös siihen kaikkeen ja siihen vallantunteeseen, et oikeesti mä voin oikeesti ottaa sitä mitä mä haluan ja kukaan ei voi sille mitään. Et joko mä otan sen päivällä tai jos ei onnis-

tu nii mää otan sen yöllä. Et vähä niinku sellanen yhteiskuntaa ja vanhempia ja auktoria kohtaan, se semmonen auktoriteetti vastaus nii se niinku kasvo siinä teini-iässä ja sitte ne rötöstelyt sun muut. (A1.)

## 6 MUUT HAASTATTELUISSA ESIIN NOUSSEET TEEMAT

Tässä kappaleessa tuomme esiin asioita, joita haastateltavat nimesivät perhetekijöiden lisäksi, vaikuttaneen heidän rikollisuuden pariin ajautumisessa. Haastateltavat kertoivat kattavasti lapsuuden ja nuoruuden tapahtumista, joilla on ollut merkittävä rooli siinä, että he ovat ajautuneet päihteiden pariin ja rikollisuuteen.

### 6.1 Kaveripiirin vaikutus

Ihmiselle ja varsinkin nuorelle on tärkeää, että hänellä on ystäviä, joiden kanssa hän voi olla sellainen, kun on. Hyväksyvä kaveripiiri kannustaa yksilöä hyväksymään itsensä sellaisenaan, mutta joskus kaveripiiri voi rohkaista nuorta myös kokeilemaan asioita, joita ei muuten tulisi kokeiltua. Nämä asiat voivat olla positiivisia, kuten uuden harrastuksen löytyminen tai opiskeluun panostaminen, mutta usein kuitenkin käy niin, että kaveripiiri kannustaa nuoren kokeilemaan päihteitä. Kaveripiirin normit saattavat muokata yksilön ajattelemaan, että näpistykset tai päihteiden käyttö on osa kaikkien normaalia nuoruutta. Pahimmillaan kaveripiirin vaikutus yksilöön ilmenee väkivaltaisilla teoilla itseä tai muita kohtaan. (Seura tekee kaltaiseksi? [viitattu 22.12.2016].) Seuraava lainaus kuvaa sitä, miten nuorella oli tietty näyttämisen halu ja hyväksyntää haetaan keinolla millä hyvänsä.

Joo.. ja sellanen näyttämisenhalu, niinku, just jos joskus oli jotai vähättelyä nii piti todistaa ettei toi pidä paikkaansa. (H1.)

Eräässä haastattelussa kävi ilmi, että henkilö oli myös itse pohtinut kaveripiirin merkitystä rikollisuuteen ajautumisessaan. Asiaa hän oli pohtinut siitä näkökulmasta, että hänellä ja hänen veljellään oli samat lähtökohdat, mutta kaveripiiri oli ollut eri.

Mä voin myöskin sanoa että mun broidilla on ollu ihan eri kaveripiiri kun mulla se on kans varmaan suuri tekijä siinä eli ne teki duunia kun me tehtiin rikoksia meidän kaveriporukassa olli hyväksyttävää tehdä rikoksia ei ne ikään tuominnu siitä mutta ne yritti erilailla. (A2.)



Murrosikäinen kokee tarvetta kuulua yhteisöön, mutta samalla haluaa irtaantua omista vanhemmistaan. Tässä kohtaa kaveripiirillä on suuri merkitys ja se auttaa yksilöä irrottautumaan perheestään. Nuori kokee helpommaksi puhua ystävilleen aikuisuuteen ja kasvuun liittyvistä asioista, kuin vanhemmilleen. (Kaverisuhteet, [viitattu 22.12.2016].)

Päihteistä tulee nopeasti nuorelle kiinnostava ja kiehtova asia, joiden käyttö osaltaan symbolisoi aikuisuutta ja siihen kuuluvaa valinnanvapautta omasta elämästään. (Nuorten mielenterveystalo, [viitattu 22.12.2016].) Varsinkin nuorelle lähipiirillä on suuri merkitys oman arvomaailman muotoutumisessa. Siitä kertoo seuraava lainaus.

Ja mä ajattelen sen niin että ennen kaikkea silloin kun puhutaan rikollisten käyttäytymisestä tai huumeiden käytöstä niin se lähipiiri on se ratkaseva tekijä siinä mielessä että on ne sitten omia sukulaisia jotka käyttää tai se kaveripiiri joka käyttää et mitä tiiviimpänä siinä omassa lähipiirissään on ja mitä hyväksytympää ja sallitumpaa kaikenlainen käytös ja käyttäytyminen on, niin nii sitä luonnollisempanahan sitä pitää niinku itekki. (A1.)

Kaveripiirillä on suuri merkitys siihen, ajautuuko yksilö päihdekokeilujen pariin. Mikäli kaveripiiri on päihdemyönteinen, on yksilöllä suuri riski ajautua päihdekokeilujen pariin. Kaveripiiri voi olla myös suojaavana tekijänä siihen, ettei yksilö ala kokeilemaan päihteitä liian varhain. On tutkittu, että alle 15-vuotiaana alkoholin kokeilun aloittaneilla on monin kerroin suurempi riski kehittää riippuvuus ainetta kohtaan, kuin niillä, jotka kokeilut aloittavat vasta täysi-ikäisinä. Aivojen terveen kehityksen kannalta on sitä parempi, mitä myöhempään kokeilut alkavat. (Penttilä 2013.) Eräs haastateltu koki, että hän oli toisia kavereita rikoksiin vetävänä voimana.

Aina pidettii kaveriporukkaa [syynä rikoksille] ku meillä kuitenkin oli kaveriporukka joka teki rikoksia sun muuta tällästä, mutta mä oon ollu siellä kuitenkin varmaan se pahimmasta päästä tai pahin. Oikestaan mä oon vetäny sitä porukkaa niihin rikoksiin mitä ne on vetäny mua, nii ei se kaveriporukka. (H2.)

Pohdimme olisiko edellä mainittu henkilö kuitenkaan ajautunut rikollisuuteen ilman kavereiden kannustamista ja hyväksyntää. Olisiko kenties haastateltu henkilö il-

man tätä kaveripiiriään rikosten sijaan sulkeutunut tai olisivatko lapsuuden ongelmat alkaneet vaikuttaa henkilöön myöhemmällä iällä.

## 6.2 Koulun merkitys lapsen elämässä

Koulu on lapselle tärkeä yhteisö, joka kasvattaa lasta siinä missä vanhemmatkin. Koululla on suuri rooli lapsen minän kuvan ja tunne-elän kehityksessä sekä sillä on myös merkittävä rooli lapsen mielenterveyden tukemisessa. Kouluaineiden perusteella lapsi muodostaa mielikuvia siitä, missä on hyvä ja missä huono. Hyvä oppimisympäristö on sellainen, jossa lapsi voi luoda positiivisen ja realistisen kuvan itsestään. (Uusikylä 2006, 11.)

On tutkittu, että tasaisesti jakautunut kontrolli koulussa vähentää poikien rikekäyttäytymisriskiä, mutta jos kontrolli jakautuu epätasaisesti eli toista oppilasta kontrolloidaan enemmän, kuin toista, tulokset ovat päinvastaisia ja rikekäyttäytyminen saattaa kasvaa. Tyttöillä koulumaailmassa tapahtuva kontrollointi ei ole tuottanut tilastollisesti merkittäviä tuloksia rikekäyttämisen ennaltaehkäisyssä. (Ellonen 2008, 86 – 87.) Haastatelluilla henkilöillä oli kokemuksia siitä, kuinka heitä oli leimattu jo koulussa ja vaikka apua olisi pyytänyt, ei sitä koulusta oltu välttämättä tarjottu.

Pari opettajaa on varmaa sille et ne on tienny mun taustat ja tällästä mut moni opettaja ei sillee ajatellu ku mä vaa rymysin ja ryyppäsin ja rälläsin tuolla vapaa-ajalla nii nii ne aatteli sillai ettei niitten varmaan ees tarttenu opettaa mua. Mutta vaikka mä oon ihan nöyrästi pyytäny apua niin aina on vaan huudettu että no mikset sä kuuntele tunnilla, ei sitä otettu sinänsä oikeen mitenkään huomioon että mä oon vähä ylivilkas. (H2.)

Kun oppimisvaikuksista tai muista ongelmista kärsivä lapsi tai nuori ei saa tukea koulussa, eikä hänen tilanteeseensa puututa ajoissa, saattaa hän sen seurauksena alkaa kokea ulkopuolisuuden tunnetta. Tämä voi olla osatekijänä rikollisuuteen ajautumisessa.

Integraatioon ja inklusioon perustuva koulujärjestelmä erityisluokkien sijaan voisi palvella paremmin sitä, että myös oppimisvaikeuksista kärsivät kokisivat osallisuutta koulujärjestelmässä ja sitä kautta myös

laajemmin yhteiskunnassa. Tämä varmasti vaatii kuitenkin laajempia muutoksia koulujärjestelmässämme, että resurssit saadaan vastaamaan näitä tarpeita. Työssäni saan kuulla asiakkailta kokemuksia siitä, että koulussa on tunnettu syvää ulkopuolisuuden tunnetta, mikä on yhtenä osatekijänä (rikollisuus ilmiönä on harvoin yhden asian seurausta, vaan sille ominaista on ongelmien kasautuminen pitkän ajan kuluessa ja jopa ylisukupolvisesti) ollut vaikuttamassa siihen, että on päädytty ”toteuttamaan itseä” rikollisilla urilla. (A5.)

### 6.2.1 Koulukiusaaminen jättää syvät arvet

Jotta lapsista kasvaisi vahvoja aikuisia, tulisi heidän saada kokea, että heistä välitetään ja heidät hyväksytään omina itsenään (Hüther & Hauser 2015, 106 – 107). Kiusaaminen kohdistuu usein lapsen ominaisuuksien, ulkonäön tai käytöksen pilkkaamiseen, joten se ei todellakaan luo lapselle tunnetta siitä, että hän olisi hyvä juuri sellaisena kuin hän on. Kiusaaminen on usein vaiettu asia, josta kiusattu ei välttämättä uskalla tai halua kertoa kenellekään. Kiusattu saattaa tuntea häpeää siitä, että juuri hän on niin huono, että joutuu kiusatuksi (Holmberg-Kalenius 2008, 195 – 197).

Koulukiusaaminen ilmenee monin eri tavoin. Kiusaaminen voi olla oppilaiden toisiinsa kohdistamaa kiusaamista, oppilaiden opettajiinsa kohdistamaa kiusaamista tai sitä, että opettaja kiusaa oppilasta. Kiusaaminen käsitteenä ei ole yksiselitteinen. Lasten ja nuorten keskuudessa nimittely tai hännäminen, eivät välttämättä ole kiusaamista. Kiusaaminen on negatiivista toimintaa tai tekoja, jotka toistuvat pitkäkestoisesti ja tarkoituksella. Tärkeintä kuitenkin on yksilön itsensä kokemus ja milloin hän kokee toiminnan kiusaamiseksi. (Inkeroinen 2016, 13.) Kiusaamisen muodot voidaan jaotella kolmeen eri ryhmään, joita ovat hiljainen kiusaaminen, sanallinen kiusaaminen ja fyysinen kiusaaminen. (Höistad 2003, 80.) Fyysinen kiusaaminen on sitä miksi kiusaaminen yleisimmin mielletään, eli esimerkiksi lyömistä, tönimistä ja potkimista. Sanallinen kiusaaminen on esimerkiksi nimittelyä ja huutelua. Hiljainen kiusaaminen puolestaan on esimerkiksi sitä, että henkilö jätetään ulkopuolelle ryhmästä ja häntä kartetaan sekä hänestä puhutaan pahaa selän takana. Seuraavassa lainauksessa haastateltu kertoo siitä, kuinka koulukiusaaminen muutti muotoaan ajan myötä.

Mua koulukiusattiin ja tota se alko niinku sellasena, että alko niinku normaalina kaiken maailman nimittelynä ja tönimisenä ja näin, mut että pikkuhiljaa se sai niinkun ilkeempiä muotoja. Sit niinku pöllittiin tavaraa ja sitten tuli turpaan ja kaikkee muuta ja tota ei siin mitään, sit niinku et mä tietysti kotona yritin sitä niinku sanoa, et hei mua kiusataan. Mut meillä se perhe oli semmonen, että äiti vaa et no voi voi ja isä oli taas et no lyö takasi, ole mies, lyö takasin. (A1.)

Yhteiskunnassamme on ollut vallalla juuri edellä kuvatun kaltainen asenne jo pitkään. Kun lapsi yrittää kertoa tilanteestaan, ei siihen välttämättä osata puuttua, vaan pahimmillaan lasta kehoitetaan puolustamaan itse itseään, jopa väkivallan keinoin. Suurin osa haastatelluista henkilöistä oli kokenut koulukiusaamista ja ratkaissut asian väkivaltaa käyttämällä.

Kyllä mua vähä yritettiin kiusata mut mä oon kyllä pistäny aika hyvin vastaan, mulle ei vittuilltu ala-asteella. Ylä-asteella mä ite ehkä, en nyt sillee kiusaaja, mutta vähä ärsyitin ihmisiä mutten kuitenkaa radikaalisti. Tyypit yritti kiusata nii mä vittu kävin kimppuun. Ne oli luokkalaisia nii ei mua sillee haitannu että jos ne yritti ärsyttää nii mä näytin niille närhen munat. Mä olin kova junnu. (H3.)

No mä oon ollu koulukiusattu mutta ei sitäkää kauaa kestäny mutta sillai ku mä en tuntenu sieltä ketään muuta kun mun siskopuolen nii sinänsä ei se nyt niin hirveetä koulukiusaamista ollu. Mä oon saanu aina hyvin kavereita, mä oon ollu sellanen suosittu jätkä aina ja mul on ollu aina paljon kavereita mutta ku mä oon ollu aina lyhyt niin on ollu sellasta pientä naljailua aina mutta sitte mä tokalla luokalla hakkasin ne niin eipä sen jälkeen mua kiusattu enää. (H2.)

Seuraavassa lainauksessa henkilö kuvaa sitä, että häntä ei ole varsinaisesti kiusattu, mutta hän on itse turhautunut esimerkiksi väittelytilanteissa ja ratkaissut asian lyömällä.

Vähä sekä että. Mut vähemmän mua kohtaan yleensä, mut niitäki kuitenkin on ja sitte.. mut nii.. emmä tiedä. Yleensä ei niinku ikinä joutunu sillälailailla muutaku jonku haukkumisen tai pilkan kohteeksi mutta sitte jos itte ei jossaki väittelyssä pärjänny nii mä menin heti mottaamaan, että ei niinku vaa kestäny sitä et oli väittelys huonompi. Otti luonnon päälle. Justii sellasta nimittelyä ja lähinnä vaa kaikki joita mä olin lyöny turpaa nii tuli aukomaan sit yhtä aikaa päätää. Kyllä mä oon yrittäny siin hanttiin pistää mut ei siit oo tullu mitää oikee, ku.. nii.. mä istuin sellasen kiipeilytelineen päällä ja yks yritti tulla sinne ja mä polkaasin sitä sormille nii [naurahtaa].. emmä tiedä.. sitte ku välitunti loppu nii mä tuln alas sieltä ettei ne tuu kaikki kimppuu. (H1.)

Seuraavassa lainauksessa haastateltu henkilö kuvaa sitä, kuinka kyllästyi kiusatuna olemiseen, jonka seurauksena hänestä itsestään tuli kiusaaja. Hän kuvaa myös sitä kuinka addiktoiva kokemus vallantunne voi olla.

Ja mä tein sit sen päätöksen sit ku mä siirryin ylä-asteelle, et nyt loppu kiusaaminen ja niinhän se loppukin, kun mä aloin pistää hanttiin ja mä huomasin sen et okei, kun vetelee porukoita turpaan nii saa aikaan pelkoa ja kunnioitusta. Se oli niinkun sellanen vallantunne ja semmonen nii se toimi mulla sillai väärinpäin, että mä tykästyin siihen ja samalla lailla niinkun koulussa opettajia ja kaikkia muita auktoriteetteja vastaan niin se nosti päätänsä et sit kohta mä tappelin opettajien kanssa. (A1.)

Kiusaaminen voi aiheuttaa myös vihaa kiusaajia tai opettajia kohtaan (Mäkitikkala 2011, 67). Pahimmillaan tämä voi johtaa rajuihin väkivallantekoihin. Muun muassa koulukiusaaminen on yksi niitä tekijöitä, jotka lisäävät koulusurmien riskiä, sillä osa koulusurmista on todennäköisesti ollut tietoinen kosto pitkään jatkuneesta kiusaamisesta (Punamäki, Tirri, Nokelainen & Marttunen. 2011, 22). Suomessa Jokelan ja Kauhajoen kouluampujat ovat molemmat kokeneet koulukiusaamista jo pienestä lähtien. Jokelan kouluampujan kohdalla kiusaaminen oli jatkunut aina teko hetkeen asti, mutta Kauhajoen koulusurmaajalla kiusaaminen oli loppunut, eikä sitä ollut esiintynyt enää ammattikorkeakoulu opintojen aikana. (Punamäki ym. 2011, 24 – 26.)

Yhdysvalloissa on tutkittu koulukiusaamisen ja koulusurmien yhteyttä ja on todettu, että 71 prosenttia koulusurmaajista on kokenut tulleeensa kiusatuksi, ahdistelluksi tai kokenut väkivaltaa ennen tekoaan. Suomessa tehdyn pitkäaikaistutkimuksen mukaan kiusatut ja kiusaajat tekevät myöhemmässä elämässään muuta väestöä enemmän omaisuus- ja henkirikoksia. Erityisesti kiusatuilla miehillä, joilla on lapsuudessa käytöshäiriöitä ja hyperaktiivisuutta, on selkeä riski ajautua rikollisuuteen myöhemmällä iällä. Kiusaaminen johtaa silti rikollisuuteen ainoastaan henkilöillä, joilla on myönteinen asenne väkivaltaa kohtaan, sekä selkeitä vihamielisyyden tunteita esimerkiksi kiusaajaa kohtaan. Tämä selittyy osittain sillä, että kiusaamiseen liittyvät vaimennetut aggressiot johtavat vihamielisyyteen ja jos tunteiden säätelyssä on ongelmia, on helppo omaksua vihaa lietsovat sosiaaliset asenteet. (Punamäki ym. 2011, 24 – 26.) Tutkimusten mukaan myös kiusaajilla on selkeästi

kohonnut riski aikuisena käyttäytyä aggressiivisesti ja väkivaltaisesti (KiVa, [viitattu 19.11.2016]).

Usein lapset oireilevat kiusaamisesta, mutta silti kiusaamiseen ei välttämättä osata puuttua vielä siinäkin vaiheessa, sillä välttämättä ei nähdä syytä ongelmakäyttäytymisen taustalla.

Kyllähän mä tietysti aloin sit oireilemaan sillä tavalla sen koulun kanssa, että sit ku mä olin kuudennella luokalla nii alko jo näkymään sitä että mä rupesin häiriköimään koulussa ja voimaan niinku pahoin sillä tavalla. Sillon ne jo mietti sitä et pitäiskö tää poika niinku erottaa koko koulusta, niinku ala-asteella nii ei ne kuitenkaan siihen lähteny. (A1.)

Aina kiusaaja ei ole toinen lapsi tai nuori, vaan kiusaaja voi olla myös opettaja. Opettajan tehtävä on arvostella oppilasta ja hänen koulumenestystään, mutta joskus tämä arvostelu ja opettajan vallankäyttö menee yli ja se muuttuu nöyryyttämiseksi. Pienetkin arvostelut ja huomauttelut voivat alkaa tuntua oppilaasta nöyryyttävältä. (Vuorikoski, Törmä & Viskari 2003, 139 – 140.) Saattaa myös olla, että opettaja ottaa yhden oppilasta silmätikukseen ja tehdä hänet naurunalaiseksi luokan edessä asiattomilla kommentteillaan, pilkkaamalla häntä tai muulla käytöksellään. Toinen ääripää on, jos opettaja käyttäytyy kuin oppilas olisi hänelle ilmaa. Oppilas ei saa vastata tunnilla kysymyksiin ja jos hän saa jotain sanoa tunnilla, ei häntä kuunnella. Opettajan käyttäytyminen heikentää huomattavasti oppilaan itse-tuntoa ja motivaatiota koulunkäynnin ja oppimisen suhteen. (Mäki-Tikkala 2011, 27.) Seuraavassa lainauksessa haastateltu kuvaa opettajan vallan väärinkäyttöä häntä kohtaan.

Siis muahan on kiusattu aika pahasti ala-asteella. Oli sellanen pieni kyläkoulu, nii tää opettaja vihas mua, joka opetti mua ekan token ja kolmannen luokan, koska mun muori oli yrittäny saada sille potkuja, se vihas sitä... Niillä oli jotain kauheita riitoja ja ja... Tää opettaja sit kosti sen mulle. Se oli todella sadistinen niinku ku aattelee et mä oon ollu seittemän vanha, nii mua kohtaan. Mollas joka asiasta ja esimerkiksi äidinkielen tunnilla piti viedä vihko sinne luokan eteen ja se katte-li niitä vihkoja ja se otti mun vihon ja näytteli koko luokalle: "älkää te sitten vaan ikinä kirjottako näin huonoa käsialaa, älkää vaan kirjottako tällästä" ja sit koko luokka nauraa "hahhahhaa" tai ku oli musiikintunti ja laulukoe kaikki meni sinne eteen urkujen viereen laulamaan ja laulo, sit ku tuli mun vuoro nii se opettaja sano et "jos laulat, saat hylätyn, jos et laula ja meet takas istumaan saat kutosen" mä tein sit sen vallinnan et menin takas istumaan. Se oli tollanen mua kohtaan. Se oli

sairas akka, todella... Joo, kyllä mä sanoinkin [kotona], mutta sit taas se et mä pelkäsin sitä akkaa et en mä uskaltanu kaikkee sanoa, mä halusin että, mä en halunnu et vanhemmat sinne soittelee ja näi, mut joskus soitti ja sit se jotenki kostautu niinku mulle. Et se oli aika paskaa se ala-asteaika siinä. Sehän oli sen ideaki et se yllyttää kaikki [lapset] mua vastaan. Ylä-asteella oli paljo helpompaa mut toki mul oli menny kaikki motivaatio koulunkäyntiin. (H4.)

Tyttöjen ja poikien kiusaaminen ilmenee yleensä eri tavoin. Koulukiusaaminen on hieman yleisempää poikien kohdalla ja he kokevat myös tyttöjä useammin väkivallan uhkaa. Tyttöillä yleisempää on seksuaalinen väkivalta. Ylipäätään kiusaaminen teini-iässä on usein hyvin seksualisoitunutta ja sukupuolittain suuntautunutta, eli tyttöjä huoritellaan ja poikia nimitellään homoksi. (Koulukiusaaminen ja –väkivalta. 2016.) Kun kiusattu itse on ollut myös kiusaaja, hänellä on riski sairastua masennukseen, sekä paniikkihäiriöön. Erityisesti miehillä on tämän lisäksi kohonnut riski itsemurhaan. (Copeland 2013.) Toki pitkään jatkunut kiusaaminen aiheuttaa, muillakin myös naisilla itsetuhoista käyttäytymistä, sekä lisää itsemurhan riskiä. (Holmberg-Kalenius 2008, 196) Kiusatuilla on myös hyvin suuri riski sairastua muihin mielenterveysongelmiin aikuisena. Kiusaamisella on jopa haitallisemmat vaikutukset lapseen ja nuoreen, mitä kaltoinkohtelulla kotona. Se jättää myös pahemmat arvet ihmiseen, mitä kaltoinkohtelu. (Lereya, Copeland, Costello & Wolke 2015)

Kiusaaminen voi vaikuttaa henkilön elämänhallintaan erilaisten psyykkisten ongelmien myötä, sekä erilaisten tunne-elämän traumojen kautta. Traumot vaikuttavat niin hyvinvointiin, kuin käyttäytymiseenkin. Kiusaamisen aiheuttamat traumot jättävät jälkeensä turvattomuuden tunteen. Turvattomuuden tunne ja sen lieventäminen saattaa aiheuttaa riippuvuuksia, kuten päihteet, ihmiset, työ, pelaaminen, seksi tai syöminen. Turvattomuus muuttaa ihmisten käyttäytymistä myös siten, että heistä tulee alistuvia tai he eivät ilmaise tunteitaan. (Hovila, Kantanen & Karjalainen 2001.) Seuraavassa lainauksessa kerrotaan tarkemmin kiusaamisen aiheuttaman huonon itsetunnon ja rikollisuuden yhteydestä.

Mä en tota, mua ei kiusattu koulussa ja mä en nyt kiusannu muutenkaan koulussa, mutta kyl mä tiedän millaset jäljet kiusaaminen jättää ihmisiin. Se on, ku on muutenkin huono itsetunto ja kiusaaminen vielä siihen päälle niin kyllähän sen jälkeen hakee hyväksyntää ihan mistä vain, että saa sen itsetunnon kohenemaan ees vähän. Tytöthän on

siinä tilanteessa paljon pahemmassa tilanteessa kun pojat, kun tytöt hakee sitä hyväksyntää vielä pahemmin keinoin ku pojat. Pojat voi ny tapella ja sitte tulla koviks jätkiks ku vetää kamaa ja tekee murtoja tai tämmösii mut ei suurin osa tytöistähän ei voi saada sitä statusta niin sanotusti, sillä lailla hakee ehkä ihan väärällä tavalla ja sillai jos menis naisvankilaan haastattelemaan nii mä veikkaisin et varmaa 90 prosenttia niistä on semmosii tarinoita mitkä on just hakenu nuorempana hyväksyntää, kohottaakseen itsetuntoo ja sitä kautta päätyneet kamaa vetämää, myymään itteensä tai antaneet käyttää hyväkseen koska haluau jonkilaista hyväksyntää miehiltä ja sitte ne hakataan ja sen jälkee, ne on iha romuna ja siitähän on hyvin lyhyt matka linnaan ja sitte se on.. se on iha sairasta. Mutta joo se, mä uskon et suurin osa siellä on valitettavasti joutunu käymää sellasen tien. (A2.)

Haastatteluissa kävi ilmi myös se, että suurin osa vankilassa olevista vanhemmis- ta pelkää, että heidän lapsiaan tullaan kiusaamaan, vanhemman taustojen takia.

Suurin osa meistä vangeista ku puhutaan lapsista, nii pelätään et meidän lapsia kiusataan koulussa siks ku me ollaan vankilassa. Siit puhuttiin vankilassa eikä ykskään sellanen tapaus oo tullu tähän meidän, ei mulle ei kellekkään, et lapsia olis kiusattu koulussa vanhemman vankeuden vuoksi. Kiusaamista voi olla myös jostain muusta syystä mut ei oo tullu siitä, mutta ei... (A2.)

### 6.2.2 Oppimisvaikeudet haastavat lapsen koulutietä

Oppimisvaikeuksiin lukeutuvat lukihäiriö, hahmotusvaikeus, tarkkaavaisuushäiriö, matematiikan vaikeudet ja kielelliset eritysvaikeudet. Oppimisvaikeudet ovat perinnöllisiä, mutta ne saattavat ilmetä eri perheenjäsenillä eri tavoin. Ilmenemismuodot vaihtelevat iän mukaan. Oppimisvaikeuksien taustalla saattaa olla myös sairaus tai vamma, kuten esimerkiksi aivovamma. (Kuntoutussäätiö 2015.) Alla haastatellun ammatillaisen määritelmä oppimisvaikeuksista.

Oppimisvaikeuksista puhuttaessa tarkoitetaan oppimiskyvyn häiriöitä (kansainvälinen tautiluokitus ICD-10) sekä ns. lievempiä oppimisen pulmia. Tavallisesti oppimisvaikeuksilla viitataan diagnosoituihin häiriöihin, kun taas oppimisen pulmilla tarkoitetaan muita oppimiseen liittyviä haasteita. Oppimisen pulmat ovat sekä valtaväestön keskuudessa että rikostaustaisilla hyvin yleisiä. Lisäksi on arvioitu, että myös oppimisvaikeudet ovat vangeilla hyvin yleisiä, mutta vain harvoin tunnistettuja. (A5.)



Kriminaalihuollon tukisäätiön tekemän tutkimuksen mukaan 80 prosentilla tutkituista henkilöistä oli piirteitä tarkkaavaisuusvaikeuksia ja 70 prosentilla ilmeni haasteita lukemisen ja/tai kirjoittamisen kanssa. Tutkimukseen osallistui 181 rikostaustaista nuorta. (Gullman, Sunimento & Poutala 2011, 2.) Seuraavaksi haastatellut henkilöt kertovat, mitä oppimisvaikeuksia kohtaavat työssään eniten ja miten ne vaikuttavat yksilöön.

Työssäni kohtaan eniten ADHD-diagnoosin saaneita tai ADHD:ta itsellään epäileviä asiakkaita. Aiemmin mainitsin, että tarkkaa määrää oppimisvaikeuksien esiintyvyydestä rikostaustaisilla on vaikea arvioida (tutkimuksissa saaduissa luvuissa on jonkin verran vaihtelua), mutta ADHD:n esiintyvyyden osalta tutkimuksissa arvioon perustuva luku on noin 50 prosenttia. Puolella vangeista ei siten ole diagnosoitu ADHD:ta, mutta tutkimusten perusteella voidaan arvioida luvun olevan suunnilleen tuota luokkaa. (A5.)

Kyllä ja siitähän on myös paljon tutkimusta olemassa et oppimisvaikeudet saattaa vaikuttaa paljonkin siihen [rikollisuuteen] ja nimenomaan nää ADD:t ja ADHD:t. Et mäki tunnen tämmösiä, eikä ihan kaukaakaan, omastaki tuttavapiiristä. Niin tuota ihan tavallinen perhe tausta ja ei mitään, mutta sitten justii tää tämmönen että tässä tapauksessa hänellä oli ADHD oireyhtymä, just että sun oli vaikee keskittyä mihinkään tekemiseen koulut jäi vähä kesken ja sit jotenki sellaset niinku semmoset action seurat kiinnostii, missä oli toimintaa ja tapahtumii, koska sä oot kokoajan kauheen aktiivinen niin kyl mä aattelen et se on ihan selkeet et se on riskitekijä ja siitä on tosiaan olemassa tutkimustakin. (A4.)

Tarkkaa määrää oppimisvaikeuksien / oppimisen pulmien esiintyvyydestä rikostaustaisilla on haasteellista arvioida, koska oppimisvaikeuksia / oppimisen pulmia ei millään tavalla systemaattisesti seulota vankiloissa. Lisäksi monilla rikostaustaisilla nämä ovat jääneet tunnistamatta jo peruskouluaikana, mistä syystä vangeilla itselläänkään ei välttämättä ole tietoa, onko heillä oppimisvaikeuksia / oppimisen pulmia vai ei. (A5.)

Haastatteluissa nousi esiin useasti ADHD, ADD ja lukihäiriö. ADHD on tarkkaavaisuuden ja aktiivisuuden häiriö ja sen taustalla on neuropsykiatrinen häiriö. Keskeisiä oireita ovat impulsiivisuus, yliaktiivisuus ja tarkkaamattomuus. Näiden oireiden täytyy kestää vähintään puoli vuotta, niiden täytyy merkittävästi haitata elämää ja näitä oireita esiintyy kaikissa elämäntilanteissa. Jos ADHD:sta kärsivää ihmistä tuetaan oikeilla menetelmillä, saattaa oireista muodostua jopa henkilön vahvuuk-

sia, joten näin ollen oikeat tukimenetelmät ovat tärkeässä roolissa. (ADHD-liitto Ry, [viitattu 27.10.2016].) ADHD:tä esiintyy usein myös rikollistaustaisilla henkilöillä. Mikäli yksilö haluaa, voidaan mahdollisia oppimisvaikeuksia tutkia vankeusaikana.

Kokemukseni perusteella rikostaustaiset itse ovat hyvin perillä oppimiseen liittyvistä haasteista, kuten lukemiseen/kirjoittamiseen tai tarkkaavuuteen liittyvistä ongelmista. Näiden laaja-alainen vaikutus arkielämään sen sijaan on monille uutta. Vankila-aikana ADHD on vaikeuksista se, mikä rikostaustaisia itseään eniten mietityttää. Vankeusaikana ADHD-tutkimuksiin hakeudutaan vankilalääkärin läheteellä ja ADHD-tutkimukset tehdään Turun psykiatrisessa vankisairaalassa. Tutkimuksiin pääseminen koetaan kuitenkin usein haasteelliseksi ja prosessia jatketaan usein siviilissä. (A5.)

Vankeusaikana oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja tukeminen on hyvin vankila-kohtaista. Tästä enemmän seuraavassa lainauksessa.

Käytännöt vankiloissa vaihtelevat sen osalta, miten hyvin oppimisvaikeudet tunnistetaan ja miten vangit saavat tukea oppimisvaikeuksiin liittyen. Vankiloissa erityisesti opinto-ohjaajat auttavat oppimisvaikeusasioissa. (A5.)

Haastatellut henkilöt ovat huomanneet itsellään oppimisvaikeuksia ja osalla näitä on myös diagnosoitu. He kokevat, ettei koulu ole osannut vastata heidän erityistarpeisiinsa.

En mä oon koulus niinku kyllä mua kiinnostaa koulunkäynti aina mutta ku mä oon ylivilkas ja mulla on vissiin lievä ADHD tai keskittymishäiriö ja lukihäiriötä ja kaikkee tälläst. Niin en mä mun on pitäny olla aina pienes ryhmäs, mutta sitäki opettajat aatteli, että ku mä oon vilkas nii mä oon vaan ongelmalapsi. Ei mua tarvii mihinkään pienempään luokkaan laittaa nii sitte koulu meni vähä niin ja näin, kyl mä pääsin läpitte koulut mutta sillai että ysiluokalla ku mä tarkkislukokalle menin nii mulla oli pienempi luokka, mä olin ainut ysiluiokkalainen siellä, nii mun numerot nousi heti. Ku oli opettaja joka autto mua siinä. (H2.)

Mä oon aina vihannu koulua, aiheuttanu siellä pahennusta. Mä olin kauhea ADHD sillon, mut vasta joskus yläasteellä mä oon vähä rauhottunu vaikka sielläki kyllä tuli vielä enemmän sanomista, en kuitenkaa sillälailailla vetäny kaikkia turpaa. Vaikka tehtiinki jotain nii mä keksin silti aina jotai omaa kivaa. Tosi vaikee mut oli saada keskittymään mihinkään. On ehkä vieläki vähä vaikee. Ei mulla ADHD mut ehkä se ADD enemmäki, mut kyllä mä nuorempana olin paljo enemmän sellanen vilkkaampi. (H1.)

Oppimisvaikeudet olivat osittain myös itse diagnosoituja. Eräällä haastatellulla ilmeni ennakkoluuloja oppimisvaikeuksien hoitomenetelmiä kohtaan. Tämä oli johtanut siihen, ettei hän ollut halunnut hakea tukea oppimisvaikeuksiinsa.

Mulla on lukihäiriö, mä tiesin sen itse ja se on tutkittu joskus ala-asteella, kyllä mä.. mulla on vieläkin, mut niinku.. öö. Ylivilkkautta mulla on kans mun mielestä joskus tutkittu. Et mä oon mä en niinku pysy paikallani koulun penkillä. Mä en silloin nuorempana pysyny ees viittä minuuttia mun piti lähtee käveleen luokkaa pitkin. Et ei niinku ja niinku monella joil on ADHD lapsia nii ne on sanonu et mä oon paljon parempi niinku ku ne, et kyllä mua on yritetty sinne testeihin mut mä en oo menny ku mä en suostu syömään mitään pillereitä. (H2.)

### 6.3 Leimaaminen ja ennakkoluulot rikollisia kohtaan

Suvaitsemattomuus on ennakkoluulon seuraava aste. Se tarkoittaa vieraiden asioiden ja ihmisten pelkoa. Suvaitsemattomuus ilmenee sitä voimakkaammin, mitä enemmän henkilöllä on sellainen kokemus, ettei häntä itseään ymmärretä tai arvosteta. (Halila ym. 2010, 32.)

Leimaamisteorian mukaan kun ihminen määritellään rikolliseksi, hänet toisin sanoen leimataan rikolliseksi. Tästä seuraa se, että leimattu niin sanotusti pakotetaan käyttäytymään jatkossakin rikollisesti. Leimaamisteoria on toisin sanoen sitä, että oletetaan, että ihminen käyttäytyy aina määrätynlaisesti eikä täten pystyisi muuttamaan tapojaan. Tämäkään teoria ei kykene selittämään rikollisuuden alkuperää edes yhdessä sosiaalisen oppimisen teorian kanssa, mutta näillä teorioilla silti pystytään selittämään rikollisuutta hieman enemmän. (Iivari 1996, 33 – 34.)

Kertomuksissa kävi ilmi se, että jokainen haastateltava oli jossain vaiheessa tuomionsa aikana tai sen jälkeen kokenut tulleen leimatuksi.

No ei.. emmä nyt tiä.. kyllä se nyt on aika mones tapaukses nii, et ku on jotaki taustaa nii ei pääse mihinkää normaaliin työpaikkaan nii se vaikeuttaa aikalaille sitä asiaa. Ku monet linnaski sanoo, että ku on kerran rikoksentielle ajautunu, nii siitä on vaikee päästä pois. Niin ei huolita enää mihinkään normaalityöhön tai tälläseen taustojen takia. Ja onhan se nyt niille [työnantajille] sellanen huono yleiskuva kuitenkin, et vaikka ois kuinka muuttunu nii ei sitä oo helppo todistella kuitenkin sillä lailla. Ku ne taustat pysyy siellä kuitenkin, ei ne lähde mihinkää, et niinku niin on tapahtunu ja niitä ei voi muuttaa. (H1.)

Et sitte ku alko niinku poliisin kanssa tulemaa ongelmia ja sai ensimmäisiä tuomioita nii sitte pienessä kaupungissa kaikki tunsu jo ja siinä alko sit sellanen sormella osottelu ja kaikki muu. Et se oli aika hankalaa aikaa niinku olla sillä tavalla että tota mä tein sen päätöksen että ku mä täytän 18 nii mä ajan ajokortin ja sit mä lähen pois. (A1.)

No kyllähän sitä joskus tulee vastaan, emmä ny tiä enää ku emmä oo sillee enää tehny mitää. Kyllähän sellasta on tullu vastaa. No siis tälläis niinku kahdenkeskeisissä ihmiskontakteissa, ettei ny missää virstoissa tai näi, mutta jotkut tietyt tyypit vaan ajattelee toi on joku narkkari, hullu ja sekopää. Suhtautuu sit sen mukasesti. (H4.)

Seuraavassa asiantuntijahaastattelussa käy ilmi, että haastateltava on törmännyt työnsä puolesta leimaamisen pelkoon, mikä kohdistuu vankilassa olevaan vanhempaan ja hänen lapseensa. Tämä saattaa näyttäytyä siten, ettei esimerkiksi koulussa tiedetä toisen vanhemman vankilatuomiosta, sillä kotona oleva vanhempi ei ole asiasta kertonut. Saattaa myös olla, että vankilassaoleva vanhempi haluaisi osallistua lapsensa koulunkäynnin tukemiseen, mutta siihen ei anneta koulun tai toisen vanhemman taholta mahdollisuutta.

Ne kokemukset taas mitä mulla on näitten vuosien aikana on se että kyllähän vankilassa oleva vanhempi jää siitä lapsen koulunkäynnistä ihan ulkopuolelle. Ihan totaalisesti voi sanoa, että se jää ulkopuolelle. Että tota se johtuu tietysti monista syistä. Usein opettaja ei tiedä että lapsen vanhempi on vankilassa, siviilissä oleva vanhempi ei halua ehkä kertoa sitä asiaa koska pelkää että lapsi tulee leimatuksi. Ja sitte se että vankeudessa olevan vanhemman, jos ei oo yhteishuoltajuutta ja jos ei elä siinä perhe yksikössä, siinä mistä se lapsiki tulee, niin se voi olla käytännössä aika mahdotonta edes tietää missä hänen lapsensa käy koulua. Et kyllähän lapsi joutuu hirveen monta kertaa vanhempien eroriitojen pelinappulaks näissä tilanteissa. Ja sit se että se on nii helppo sivuuttaa se vankilassa oleva vanhempi ja okei saattaa olla niitäki keissejä että se vanhempi ei oo vähääkää kiinnostunu siitä lapsesta tai muuta. Mut et niitäki tapauksia tiän paljon missä ollaan kiinnostuneita, missä haluttais olla elämässä, mut se on vaan käytännössä aika mahdotonta. Mut sit on joitaki onnistuneita keissejä. Et kyl se myöski on paljon itsestä kiinni et millä tavalla sä haluat, että kun sä haluat nii yleensä mahdollisuuksii tulee. Ja lähtökohtasesti mä uskosin näin että opettajat kuitenkin on kiinnostuneita siitä, et vanhempi on kiinnostunu lapsen opinnoista tulee se sit vankilasta tai tulee se vapaudesta. Et niinku tälle mä ainaki haluaisin ajatella positiivisesti. (A4.)

Seuraavassa haastattelussa kuvataan sitä, kuinka yhteistyö päiväkodin kanssa ei ole sujunut leimaamisen takia, kun taas koulun kanssa yhteistyö on ollut toimivaa.

Se oli silloin ku tytär alotti päiväkodin ja mä soitin silloin täältä vankilasta, kun mä aattelin että mä tuun käymään siellä niissä keskusteluissa mitä siellä nyt on, mihin mä olisin halunnu osallistuu ja mä soitin ja sanoin et mä tuun käymään siellä. Silloin tarhan johtaja sano mulle että sen täytyy selvittää se vielä esimiehen kanssa. Ne ilmotti takas mulle, että et voi tulla koska sitten täytyy ilmoittaa muitten lasten vanhemmille, että vankilasta tulee vanhempi ja koska jos jotain sattuu nii silloin he tekevät mokaan siinä ku he ei ole ilmottanu sitä eteenpäin, eli siinä leimattiin mut. Mä ymmärrän hänen käytännön mikä on, koska jos jotain sattuu niin kuka on sitten vastuussa siitä mutta samalla jos mä en olis ilmottanu, että mä tuun vankilasta, vaan mä oisin mennä poistumisluvalla sinne sit se ei ois ollu mikään ongelma. Kuinka monta käy tuolla hakemassa päivittäin lapsia tarhasta tai koulusta, joilla on rikollinen menneisyys tai tausta, niitä on tuhansia päivittäin varmaan ympäri Suomee, joten tässä taas on se että oisko pitäny ees ilmoittaa, oisko vaan pitäny mennä sinne. Mutta muuten ei oo [leimattu]. Koulussa mulla on erittäin hyvät välit tytön opettajaan ja rehtoriin, siellä mä oon käyny kans, ku päiväsaikaan mä en pääse sinne ku tyttö pelkää että mä nolaan sen, että vaan sitten koulun jälkeen yleensä käyny siellä, mutta tota suurimmaks osaks on toiminu hyvin. Ja myös kun on tehty paljon työtä lastensuojelun ja sosiaaliviranomaisten kans, sielläkin on onnistunu tosi hyvin kaikki. Ne on tullu tänne tai sit mä oon käyny siellä poistumisluvilla. (A2.)

Kysyimme haastateltavilta leimataanko heidät tai heidän asiakkaansa huonoiksi vanhemmiksi rikollisen taustan takia, mikäli heillä on lapsia. Ilmeni, että useimpien ihmiset ovat kiinnostuneita rikollisten henkilöiden taustoista, mutta negatiivisempiakin kokemuksia oli taustalla.

No totta kai se aina vähä sillee, aina välillä tuntuu siltä. Moni on kyllä kiinnostunu. Esimerkiks lapseni hoidoski ykski hoitotäti kysy et saako haastatella mua.. Eli kyllä aika moni on ottanu positiivisesti ton ja, onhan se silti.. en mä mitenkää halua mainostaa itteeni et mä oon ollu tai niinku.. En mä halua sillee periaattees avata omaa taustaani ihan tuntemattomalle. (H2.)

Kyl mä niinku muistan sit ku mä oon ollu erilaisissa lastensuojelupalaverissa ollu mukana nii mä aistin sen että jos mä meen jonkun vangin kanssa lastensuojelu palaveriin nii mä nään kuinka ne sossut on kielteisesti vastaan sitä et suurin piirtein se äiti ja lapsi pitäis muuttaa pois ettei se saisi enää olla sen vangin, sen isän kanssa tekemissä tai näin. (A1.)

## 7 RIKOLLISUUDEN ENNALTAEHKÄISY

Ennaltaehkäisyllä tarkoitetaan jonkin ongelman, kuten rikollisuuden tai muun sosiaalisen ongelman ehkäisyä ennen kuin ongelma edes ilmenee. Ennaltaehkäisevää työtä voidaan tehdä mm. päiväkodissa, koulussa tai neuvolassa. Ennaltaehkäisyä on tärkeää harjoittaa esimerkiksi sellaisten perheiden keskuudessa, joissa on jonkinlaisia huono-osaisuuden ilmentymiä, kuten päihde- tai mielenterveysongelmia tai väkivaltaa. Kirjaimellisesti ennaltaehkäisy tarkoittaa sitä, että estetään jonkin asian tapahtumista, ennen kuin se edes ilmenee. (Vermont Department of Health 2016.)

Tässä kappaleessa pohdimme millaisia vaikutuksia vanhemman vankeudella on lapseen ja lisäksi sitä että kelle, miten ja milloin ennaltaehkäisyä tulisi toteuttaa. Tulisiko ennaltaehkäisyn tapahtua vankilan perhetyön puitteissa, koulussa, neuvolassa vai jokapäiväisessä elämässä vanhempien kautta? Entä jos vanhemmilla on kyseenalainen suhtautuminen auktoriteetteihin, kuka silloin auttaa koko perhettä?

### 7.1 Isän vankeuden vaikutukset lapseen

Tutkimuksen mukaan vanhemman vankeusrangaistuksella on monia muitakin haittoja perheelle, kuin vain taloudelliset vaikeudet. Ensinnäkin toinen vanhemmista ei ole tukemassa lapsen kasvua ja hoivaa, toiseksi vankeus lisää riskiä, että pojat ottavat mallia isästään ja ajautuvat rikollisuuteen. (Murray & Farrington 2005, 1269 – 1278.) Seuraavassa lainauksessa haastateltu kertoo millä tavoin hänen lapsensa alkoi reagoida siihen, kun isä ei ollut ollut läsnä lapsen elämässä.

Oikeestaan sit oma lapsi alko reagoida joskus 18 – 19-vuotiaana, et se alko niinku reagoimaa sillä tavalla että se dokas, se poltti pilvee ja voi niinku pahoin...Sit mä aloin niinku kerroin sen oman niinkun sen tarinani ja tota sen, mitä oli tapahtunu, kuka mä oon, miks mä oon tehny tämmösiä asioita ja tota suhteestani siihen omaan lapseeni ja sen lapsen äitiin ja kaikkeen nää niinku avoimesti ja rehellisesti... Sen jälkeen ei oo sit sillä ollu sit mitään. (H5.)

Useat tutkijat korostavat äitiä ensisijaisena kasvattajana lapselle, mutta isän suhdetta ei tule vähätellä; isällä on tärkeä rooli lapsen erkaannuttamisessa riippu-

vuussuhteesta äitiin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että isä pelkällä olemassaolollaan rikkoo lapsen ja äidin välisen riippuvuussuhteen vetämällä äitiä aikuisten maailmaan ja lasta leikkimään ja olemaan muidenkin kuin äidin kanssa. (Sinkkonen 2008, 62.)

Sitoutuneen ja hoivaavan isän poissa ollessa poikalapsella ei ole mahdollisuutta samaistua mieheen ja miehisyyteen eikä tyttölapsella ole mahdollisuutta tutustua miesten maailmaan turvallisesti isän kautta (Huttunen 2001, 186). Tällainen tilanne voi olla myös silloin, kun vanhemmat ovat eronneet ja isä näkee lapsiaan vain harvoin. Eräiden tutkimusten mukaan lapsilla, joilla on hoivaan osallistuva isä, on havaittu useammin empaattisuutta, vastuullisuutta ja hoivaavuutta. Erityisesti näiden isien pojilla on havaittu enemmän pitkäjänteisyyttä, itsenäisyyttä ja sosiaalisia taitoja ja tytöillä taas hoivaavan isän vaikutus on näkynyt koulumenestyksellä, parisuhhteissa onnistumisilla ja urahakuisuudella. Isän tuomalla hyvällä hoivalla on siis positiivinen vaikutus juurikin niihin asioihin, jotka on koettu eri sukupuolille ongelmallisina. (Huttunen 2001, 186 – 187.)

Tietenkään ei voida olettaa, että mikäli isä olisi kotona lasten kanssa vankilan sijaan, olisi hän automaattisesti osallistava ja hoivaava, mutta vankilassa olo ei ainakaan mahdollista nykyisellään tätä vaihtoehtoa. Perhetyö mahdollistaa vankiloissa jonkinlaisen kanssakäymisen lasten kanssa, mutta tapaamistilanteista tulisi saada hieman luonnollisempia. Tämä onnistuisi esimerkiksi tekemällä tapaamistiloista kodinomaisempia.

## **7.2 Isän rikollistaustan kertominen lapselle**

Toistuva teema haastateltavien kertomuksissa oli se, että milloin lapselle tulisi kertoa vanhemman tuomiosta ja rikollisesta taustasta. Mielipiteet jakoutuivat kahtia. Kokemusasiantuntijat olivat sitä mieltä, että asiasta tulisi kertoa lapselle murrosiän kynnyksellä.

Hmm.. kyl mä varmaan kerron sitten jos mulla olis lapsi niin kertoisin, jossain vaiheessa kun se olis vähän vanhempi.. joku sellanen 15 tai joku ylä-asteikäinen... (H4.)

No se on sen oma valinta tai toki mä ny pystyisin taas.. tai emmä ny oikeen tiiä haluunko mä ikinä lapsia niiniin tällänen hypoteettinen lapsi ni kyl mä varmaa yrittäisin sitä auttaa siinä ettei se lähtisi iha sit hunningolle mutta toki se saa kaikkee kokeilla, musta se on iha hyvä että ihmiset kokeilee, kaikkien pitäis vetää huumeita vähä. Kyllä kertoisin [omasta taustasta], yrittäisin varmaan vähä varotella. En todellakaa [potkis pihalle]. (H4.)

Kyllä varmaan sitten ku niil on tarpeeks ikää, mut emmä ny ehkä vielä 10-vuotiaalle sano että joo vähä tällästä ollu. Varmaa justii joku 15-16, ku se ensimmäisen kerran jää kiinni jostaki pahanteosta tai jostai muusta vastaavasta nii sellane vois olla oikea hetki ettei tekis samoja virheitä. (H1.)

Eräs haastateltava kertoi, että omalle lapselleen hän oli kertonut tuomiostaan, lapsen ollessa niin vanha, että hän alkoi ymmärtää, ettei isä ollut aina läsnä. Lapsi oli alkanut ihmetellä vankilassa vierailuja. Isä oli ensin kertonut lapselle asian mahdollisimman yksinkertaisesti ja lapsen iän huomioiden. Lapsen kasvaessa hän oli kertonut asiasta enemmän, mutta aina lapsen ikätason huomioiden. Tällainen toimintatapa on myös erään haastatellun ammattilaisen mielestä paras mahdollinen.

Lapselle täytyis kertoa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa totuus siitä missä hänen vanhempansa on että lapselle ei synny osallisuutta niinku tapahtumista, mitä täs perheessä tapahtuu jos lasta ei osallisteta siihen jos häntä ei arvosteta niin paljon että hänet katsotaan niin arvokkaaks että hänellekki tulee saattaa se tieto hänen vanhempansa olinpaikasta. Mä ajattelen että lapselle ei ehkä neljä- vuotialle kannata lähteä kertoon että isä on tehny henkirikoksen koska neljä- vuotiaan on vaikee ymmärtää, mitä on kuolema ja mitä on kuoleman lopullisuus et sitä en tällä ymmärryksellä ja kokemuksella suosittelen että lähetään välttämättä puhuun siitä. Voi sanoo että yhteiskunnassa on erilaisia lakeja ja jos niitä lakeja vastaan rikkoo niin siitä tulee rangaistuksia joutuu putkaan ja sit voi joutuu vankilaan. Laps aika pienenä ymmärtää oikeaa ja väärää jollain tavalla. Yleensä lapselle aika hyvin pystyy kertomaan niistä asioista, et mitä on tapahtunu ja sillon lapsesta tulee niinku osallinen siihen perheeseen. Sillon siellä ei ruveta kantaan sellasii tabuja ja turhia häpeitä. (A4.)

Lapsen kehityksen ja osallisuuden tunteen kannalta on tärkeää olla lapselle rehellinen. Asiat täytyy sanoittaa lapselle, eikä jättää kertomatta, sillä on parempi, että lapsi tietää totuuden, eikä hän alkaisi kuvittelemaan että on tapahtunut jotain paljon pahempaa. Kertomatta jättäminen voi johtaa myös siihen, että lapsi tai nuori



kuulee asiasta jostain muualta, jolloin luottamus omia vanhempia kohtaan saattaa kärsiä.

Ja kaikkein vähiten sitä tehtävää ei oo vankivanhemmillä, sillä niitten pitäisi uskaltaa kertoa lapsille siitä missä ne on. Et ne lähis kertoon totuuden, eikä niitä höpöjuttuja mitä ne kertoo. Siis nehän kertoo että me ollaan opiskelemassa tos sörkässä viidettätoista vuotta tai kymmenettä vuotta tai et iskä on öljynporauslautalla töissä, eikä pääse tappaan sua nyt pariin vuoteen, mutta eihän ne sitä ilkeyttään tee, kyllä mä ymmärrän sen. Siellä on se pelko ja se häpee siitä et mä oon sössiny ja sit myöskin se, mä uskon et mikä on iso juttu kans se että vieläköhän se tykkää musta se lapsi, kun mä oon tehny tälläsen asian. Ja sit myös samalla se suojeleminen, että ettei se vaan ite vaan rupeis tekeen mitään kun sen tietää että mäki oon tehny että nää on ehkä niitä taustalla olevia. Mutta mä aattelen, että on ihan liian myöhästä jos 15 vuotiaana lähetään kertoon. Siinä vaiheessa se on hankkinu sen tiedon jo netistä ja tuolta ties mistä. Ja sen on myöhästä siinä kohtaa, sit se sanoo, että älä sä kuule tuu mua neuvoon, senkin roisto. (A4.)

### 7.3 Rikollisuuden ennaltaehkäisy osana vankilan perhetyötä

Vankilatuomion saaminen voi olla varsinkin ensikertalaiselle traumaattinen kokemus, josta voi syntyä erinäisiä stressireaktioita, kuten ahdistusta, unihäiriöitä tai masennusta. Ensimmäiset kuukaudet ovat kriittisimpiä, samoin kuin tuomion loppuvaiheet. Eräässä Yhdysvaltalaisessa selvityksessä on todettu, että esimerkiksi itsemurhariski on korkeimmillaan ensimmäisen kahden kuukauden aikana. Pitkän tuomion saaneilla ja ensikertalaisilla on eniten sopeutumisvaikeuksia ja stressiä vankilaan joutumisesta. Ensimmäisen kahden kuukauden jälkeen henkilö alkaa sopeutumaan laitoseselämään ja ikään kuin löytää oman paikkansa yhteisössä. Useiden tutkimusten mukaan itsemurha on yleisin kuolinsyy vankilassa ja vangeilla on viisinkertainen riski itsemurhaan muuhun väestöön verrattuna. (Haapasalo 2008, 239 – 241.) Kysyimme haastatelluilta henkilöiltä, millainen kokemus vankilaan joutuminen oli ja millaisena he kokivat vankilassaolo aikansa.

Ajan tuhlausta. Tää on vaan olemista. Tää on ihan naurettavaa siis. Nuorempana tää oli hauskaa ja jännittävää, oppi uutta ja loi uusia yhteyksiä mutta mitä pidempään tätä tekee sitä enemmän tajuu että tää on ajan tuhlausta. (A2.)

Edeltävä sitaatti on haastateltavalta, joka on saanut pitkiä tuomioita ja vasta lapsen syntymän jälkeen tajunnut, että on muunlaistakin elämää kuin rikollinen elämäntapa. Tästäkin syystä koemme, että vankilan perhetyöllä on myös vankilakierteen katkaisemisen kannalta tärkeä rooli.

Seuraavassa lainauksessa haastateltava kertoo ensimmäisestä vankilatuomiossaan ja siitä, kuinka hänen äitinsä oli murehtinut hänen hyvinvoinnistaan. Haastatellulla säilyi hyvät suhteet perheeseen vankilatuomion ajan ja hän kykeni pitämään yhteyttä kotiinsa. Perhe ja varsinkin äiti on ollut hänelle tärkeä voimavara, joka on tukenut häntä rikoksettomassa elämässä. Koemme, että vankilan perhetyö tukee vankia ylläpitämään sosiaalisia suhteita perheeseen ja näin ollen sillä on ennaltaehkäisevä vaikutus uusintarikollisuuden kannalta.

No, kyllähän mua aluks vitutti, ensimmäiset kaks viikkoo oli aika rankkaa että ku ei tienny yhtää et kuinka kaua siellä joutuu olemaan ja ku ne huudatti siellä että kyllä sä tosta ainaki kuus-seittemä vuotta saat tuomiota että.. mutta aika nopeeta siihen tottuu ja kyllähä sitte ku sai.. hyvin tutustu siel kaikkiin ja niinku aika nopeesti oppi siihen talon tavoille ja sai niinku kaikki asiat sillee luistamaa nii kyllähän se siitä sit lähti pikkuhiljaa... Äitillehän se oli kovempi paikka ku mulle, että se.. sille piti sieltä usein soittaa että ei mulla oo siel hätää että täällä on hyvät ruuat ja täällä saa treenata ja uusia kavereita. (H1.)

Eräs haastateltu kertoi, että oli suoranaisesti odottanut vankilaan pääsyä ja hänelle se oli eräänlainen statussymboli ja odotettu kokemus. Koemme, että haastatellulla ei ole ollut ehkä elämässään oikeanlaista roolimallia ja miehen malli oli otettu elokuvista.

Olihan se ku oli kattonu paljon elokuvia nii mä aattelin et se on sellanen kovanmiehen mitta. (H2.)

Perhetyöllä tarkoitetaan työtä, jota tehdään asiakkaan ja hänen perheensä kanssa. Perhetyö pyrkii tukemaan asiakkaan ja tämän perheen hyvinvointia ja vahvistamaan perheen voimavaroja ja keskenäistä vuorovaikutusta. Perhetyö voi olla ehkäisevää tai korjaavaa ja sitä tehdään normaalisti sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoiton tai koulun kautta. Lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi perheineen on oikeutettu saamaan perhetyötä, mutta perhetyö ei vaadi lastensuojelun asiakkuutta, vaan sitä voivat saada kaikki. Perhetyön tavoite on tukea vanhemmuutta, ohja-

ta ja ohjeistaa lasten kasvatuksessa, auttaa arjen hallinnassa sekä ehkäisee syrjäytymistä auttamalla perhettä luomaan sosiaalisia verkostoja. (Perhetyö 2016)

Vankilan perhetyön linjauksen mukaan kaikissa Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä tulee toteuttaa perhetyötä, joka ehkäisee lapsi-vanhempi suhteen katkeamista. Keskeisin asia siinä on lapsen etu ja se, että sitä tehdään yhteistyössä perheen kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2013, 8.) Lapsen edun arvioinnissa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, että lapsen tasapainoinen kehitys, hyvinvointi ja läheiset ihmissuhteet ovat turvattuina sekä hänellä on mahdollisuus saada ikänsä ja kehitystasonsa mukaista valvontaa, huolenpitoa ja hellyyttä. (Rikosseuraamuslaitos 2013, 9.) Pääpaino perhetyöllä on kuitenkin siinä, että vangin elämänhallinta ja omien voimavarojen tunnistaminen ja käyttöönotto lisääntyy ja samalla hänen normaali arjessa selviytymisensä helpottuu. (Rikosseuraamuslaitos 2013, 8.)

Perhetyön tärkeimmät tehtävät ovat vangin yhteydenpidon turvaaminen läheisiinsä ja vanhemmuuden tukeminen. Perhetyön ainoa tehtävä ei ole vangin ja hänen lastensa suhteen turvaaminen; esimerkiksi myös parisuhteen ylläpito tai epäterveestä suhteesta pois pääsemisen auttaminen on perhetyössä myös keskeisessä osassa. Yhteydenpidolla käytännössä tarkoitetaan valvottuja ja valvomattomia tapaamisia, puheluita ja perheleirejä. Perhetyöllä pyritään myös kuntouttamaan vankeja esimerkiksi opettelemalla arjen taitoja, kuten ruuanlaittoa, tuomion aikana. Tällä pyritään ehkäisemään uusintarikollisuutta. Lisäksi perhetyön osana on myös asiakkaan ohjaus ja neuvonta sekä perheen tukeminen kriisitilanteessa. Perhetyöllä pyritään myös edistämään väkivallattomuutta. Verkostotyö on tärkeä osa perhetyötä. (Rikosseuraamuslaitos 2013, 8 – 10.)

Vanhemmuus vankilassa on haastavaa ja joka neljännellä vangilla on arvioitu olevan vaikeuksia vanhemmuuden taidoissa. Perhetyö on vankilassa erityisen tärkeää varsinkin pitkäaikaisvangeille, sillä on arvioitu että valtaosalla (60 prosenttia) heistä suhteet läheisiin tukevat kuntoutumista. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 51.)

Vankien perheiden tukeminen on tällä hetkellä jätetty kolmannen sektorin harteille, sillä Risen resurssit eivät riitä perheitä tukemaan. Seuraavissa lainauksissa kuvataan miten vankien perheitä tuetaan heidän ollessaan vankilassa:

Rikosseuraamuslaitoksen on kyl vaikee muulla tavalla tukea, ku sillee et mahdollistetaan ne perhetapaamiset, et ei me siihe varmaa kellää resursseja, et se on sit kunnan, kunnan asia tukea niinku niitä asukkaita ja näitä perheitä... Aika vaikeeta on lähtee sinne siviiliin asti niitä ihmisiä auttamaan, se ei oo enää vankilan tehtäväkään. (A3.)

Haastatteluissa esiin nousivat myös erot vankiloiden välillä. Tästä esmierkki seuraavassa lainauksessa.

Ensinnäkin vankilakohtaset erot on ihan huimia [perhetyössä]. Jossain pyörii perhetapaamiset ja jossaki ei ja jossakin hyvin harvakseltaa ja jossaki ainoastaan pleksitapaamiset ja jossakin sitten taas on mahdollisuutta, että esimerkiksi perhe on vierasmökissä koko viikonlopun ja näin että se on niin erilaista eri vankiloissa ja toisaalta se perhetyö on niin uutta Risessä, että oikeestaan nyt vasta viimesten muutaman vuoden aikana siihen on edes alettu kiinniittää huomioita siihen että eihän sen lapsen tarvis lusia vaik se ukko lusii. Että otetaan entistä enemmän huomioon sen lapsen oikeudet myös siihen omaan vanhempaansa. Mietitään tapaamistiloja, onko siellä lapsille riittävästi leluja tai muita ja mietitään vankilassa, että miten vartijat ottaa lapsen huomioon ja niinku näin. Se on varmaan lapsen kengissä, niinkun on varmasti se perhetyökin kaiken kaikkiaan Suomessa. Onhan se sitten tietysti turvallisuus näkökulmasta ne sen vankilassa kattoo ja tottahan se on, että väliin niitten perhetapaamisten tai lasten kautta on mahdollisuus kuljettaa aineita. Toisaalta sehän on vartijoiden tehtävä estää ne asiat, että ei siitäkään pitäis lähtökohtasesti epäillä, että nuori tai lapsi että sille on laitettu mukaan huumeita. (A1.)

Haastatteluissa keskustelimme myös vankilan perhetyön kehittämisestä ja mahdollisista puutteista. Eräässä haastattelussa nousi esiin rikosseuraamusalaan kohdistuneet säästötoimet ja resurssien vähyys.

Nykyisellään mahdollistetaan perhetapaamiset, ni must se on aika hyvin. Et se on aika hyvä tavote. Et en mä oikeen osaa nähdä et millä tavalla sieltä nii hirveesti ulos voitaa tulla, muutaku sit sillä tavalla et joitaki niinku yhteisöjä tai verkostoja pitämällä yllä kotikuntaan päin. Et se on just sitä, emmä ainakaan nää siinä muuta näi äkkiä... On vankiloita jois ei oo riittävästi tapaamistiloja et joudutaan rajottamaan niitä tapaamisia jonkun verran sen takia et ei oo riittävästi tiloja, koska siellä vangeilla vois olla tarpeita enemmänki. Et tää on ihan tämmöstä arkirealiteettia. (A3.)

Haastatteluissa ilmeni, että Suomessa olisi tarve yhtenäistää vankiloiden käytäntöjä perhetyössä. Mielestämme ideaalitilanne olisi se, että jokaisessa vankilassa olisi oma perhetyöntekijä. Näin vankiloiden sosiaalityöntekijät voisivat keskittyä pelkäs-

tään vankien asioihin ja perhetyöntekijät voisivat auttaa perheitä ja vankeja ylläpitämään perhesuhteita. Perhetyöntekijän toimenkuvaan voisi sisältyä myös perheleirien organisoiminen. Seuraavassa lainauksessa kuvataan perhetyön nykytilaa Suomen vankiloissa.

Suomessa on vain kaksi perhetyöntekijää vankiloissa, toinen on Vilp-pulassa ja toinen Vanajalla..... Sit se on se sosiaalityöntekijä, jonka tehtävä kuuluu aika paljon siinä kun tulee koevapauksia ja muita, että on sillä vangilla koti, onko toimeentulo, että sillä menee kaikki aika näiden perusasioiden hoitoon aika tavalla. Sitten vankiloista löytyy pastoreita, jotka on perinteisesti tehnyt perhetyötä. (A4.)

Perhetyön ja tapaamisten lisääminen ei vaatisi käytännössä uusia työntekijöitä tai lisäresursseja. Kaikki tarvittava on jo olemassa, mutta tahtotila puuttuu. Tästä seuraavaksi esimerkki.

Kyllä, se vaatis vaan lisää perhetyötä, se ei vaadi uusia lakimuutoksia, se ei vaadi uusia tiloja eikä mitään tämmöistä. Se on sitten tahtotilasta kiinni valitettavasti ku täällähän ajatellaan heti ensimmäiseksi että jos mä laitan perhetapaamisen nehen ei ajattele että mä haluan pitää yhteyttä lapseen, vaan että mitä mä ajan takaa tolla. Aionko mä tuoda huumeita sitä kautta tai lähettää viestiä ulkopuolisille rikoskumppaneille tehdäkseen uusia rikoksia tai aionko mä kistaa, päästä seuraavaan askeleeseen. (A2.)

Vankiloitten toimintatavat tulisi yhdistää ja vanhanaikaista ajattelutapaa tulisi uudistaa perhekeskeisempään ja kuntouttavampaan suuntaan. Seuraavassa lainauksessa kerrotaan siitä mitä voidaan saada aikaan kun resurssit ovat vähäiset, mutta tahtotila on oikea.

No se riippuu yksiköstä. On vankiloita joissa on todella hyvät, vaikkei ois hyvät resurssitkaan, on hyvä tahtotila. Se on se tahtotila ratkaseva. On tahto tehdä sitä tukevaa työtä, sitä esimerkiksi perhelähtöistä työtä. Et se riippuu niin paljon yksiköstä ja työntekijöistä. Mut että lähtökohtaisesti vankilasta löytyy sosiaalityöntekijä ainakin isommista vankiloista psykologi tai jopa kaksi, sitten rikosseuraamuskeskusten tehtävän kuva on laajentunu, entinen ylivartija siis, hänkin voi tehdä siellä toki ja sit jos ne vartijat on orientoitunut siihen, että he sä voit laittaa sosiaalityöntekijälle jotain rutinalappua että sä pääset vastaanotolle ja näin päin pois. Mutta ei siellä selkeästi sellasta rakennetta oo että sä voisit päästä sinne vastaanotolle ja sun tilannetta kartotetaan, kyllä se on aikapaljon vangista lähtöisin. (A4.)

Haastatellut toivat esiin myös muutamia tilanteita, jolloin perhetapaamiset eivät ole lapsen tai perheen kannalta hyvä ratkaisu. Näitä tilanteita voivat olla esimerkiksi perheväkivalta- tilanteet. Toisaalta taas nähtiin myös se, että perhe ja perhetapaamiset tukevat vankia ja rikollistaustaista henkilöä pähteettömässä ja rikoksettomassa elämässä. Perhe ja läheiset suhteet perheeseen ovat voimavara. Haastatteluissa kävi ilmi myös se, kuinka myös sosiaalityö ja huoltajuusriidat voivat joskus olla hankaloittavana tekijänä perhetapaamisten kannalta.

Joissakin tapauksis on varmaan ihan aiheellista, että se koko perheen kannalta olis paras, ettei se perhe enää yhdistyis. Jossakin kohtaa se yhdistyminen on taas niinku hyvinki luonnollinen ja oikein ja hyvä ratkaisu, joka vaan vahvistaa sitä perhettä ja rikoksettomuutta ja päihtetömyyttä. Mut sitten on taas niinku toiste päin et noi on hirveen vaikeita ja isoja asioita ja siks toisaalta mun mielestä sosiaalityö menee kookoajan enemmän ja enemmän semmoseen niinku oikeudellistuvaan sosiaalityöhön et hetken päästä kaikki lasten tapaamisoikeudet ja huoltajuudet ja kaikki niinku saatana rosiksien kautta, että se niinku jotenki vasta oikeuden päätöksellä todetaan ja katotaan et kuka täs nyt on oikee ja pätevä hoitamaan tai olemaan isäpuoli tai niinku äiti tai mikä millonki. Hankalia asioita, koko niinku perhetyö, että siinä niinku on varmasti paljon sarkaa et oikee suunta mut että kaippa se sit siinä kehitty ja samallatavalla ku vankien jälkihuolto. (A1.)

Suomessa on tällä hetkellä vain muutamia järjestöjä, joiden kohderyhmää ovat rikollistaustaiset tai heidän läheisensä. Rikollistaustaisille henkilöille tarjottu palvelu voi myös kolmannen sektorin taholla voi olla hajanaista ja rajoittunutta, sillä välttämättä ei ole tarjolla ammattitaitoista henkilökuntaa. Vankien tarpeet ja palvelut eivät välttämättä kohtaa, eikä järjestöillä ole aina riittävää ymmärrystä siitä muutosprosessista, mitä rikokseton elämäntapa vaatii. (Valkama 2014, 91 – 94.) Kolmannen sektorin toimijoilla saattaa olla vaikeuksia tulla hyväksytyksi virallisten tahojen puolelta, vaikka toiminnasta olisi hyötyä vangeille ja heidän läheisilleen. Seuraavassa lainauksessa esimerkki tällaisesta tilanteesta.

Hyvä esimerkki on tää meidän yhdistys, sehän ei oo hyväksyty missään vankilassa. Nytte sain, nyt ku me ollaan kaks vuotta yritetty, niin viime viikolla sain ensimmäisen kerran noi esitteet tänne. Meidän esitteet ei edes oo ollu täällä esillä eli meitä ei oo ei oo kukaan ollu meitä vastaan mutta ei oo kukaan ollu edesauttamassa mä oon aina sanonu että jos vankiloiden perhetyö toimis nii sillon meidän kaltasta yhdistystä ei tarvittais. (A2.)

Koemme, että vankiloissa on sellainen asenne, että vangit ovat rikollisia, eivätkä muuksi muutu. Ulkopuolista apua ja tukea on vaikea saada vangeille asti tarjottua. Mielestämme olisi hyvä, että vankilat suostuisivat laaja-alaisempaan yhtistyöhön kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Näin voitaisiin kehittää vankilan käytännöt sellaisiksi, että vankilan toimet olisivat rikollisuutta ennaltaehkäiseviä ja samalla myös vankeja kuntouttavia.

Mielestämme vankilassa olisi hyvä ottaa vangin biologisten lapsien lisäksi huomioon myös vangin ei-biologiset lapset. Lapselle myös ei-biologinen vanhempi voi olla yhtä tärkeä, kuin oma vanhempi.

Mun poikapuoli oli silloin kolme vuotias kun mut pidätettiin ja sitten kuitenkin viis vuotta kävi näissä tapaamisissa äitinsä kanssa ja perheta-  
paamisissa ja kaikkee ja asuttii ennen sitä, niin kyllä siihen muodostuu sellanen niin sanottu isä - lapsi suhde väkisinki ja sitten kun aletaan viranomaistaholta sitten että eihän teillä olekaan mitään suhdetta ja se on vaarana kans, nyt tuli mieleen ku puhutaan tosta perhetyöstä mistä, että miten se voi vaikuttaa tohon ylisukupolvisuuteen rikollisuuteen niin lapset katkeroituu, niinku mun poikapuoolella olis ollu suuri mahdollisuus että hän olis katkeroitunu koska yhteiskunta näytti tossa mallia että ei teillä mitään suhdetta ole, että jos silloin olis jo laitettu tämmönen ajatus että vankila tässä kohtaa, mikä edustaa yhteiskuntaa näyttää hänelle mikä on ihan järjenvastaista niin katkeroituu sitä kautta.  
(A2.)

Lapselle vankilassa vierailu voi olla todella jännittävä tai pelottava tilanne. Mielestämme lapsien kohdalla tapaamisaikojen tulisi olla edes hieman joustavampia mitä ne ovat nykyisin. Seuraavaksi esimerkki siitä, kuinka lapsi on hieman myöhästynyt tapaamisesta, jonka seurauksena hän ei ole päässyt tapaamaan isäänsä.

Tytär oli tulossa tapaamaan ja olivat pysähtyneet abc:lle pissalle. Sit sen vuoksi olivat myöhästyneet puoltoista minuuttia siitä, ku viistoista vaille pitää olla portilla viimestään ilmottautunut. Niin he tulivat puoltoista minuuttia sen määräajan jälkee,n nii eivät päässeet enää sisään. Meillä oli silloin kerran kuukaudessa lapsitapaaminen ja tyttöhän ihmetteli kovasti silloin, että miksei pääse sisään ja kyl mä nyt ymmärrän sen että jos kaveri tulee, ku tapaaminen on alkanu ja tulee kännissä, nii ei sitä saa päästää sisään, mutta se on niin eriasia. Mutta kun kyseessä on lapsi ja se ei oo vielä ees alkanu se tapaaminen ja sit ku lapsitapaaminen on kerran kuukaudessa ja lapsikin sitä odottaa ja siks ku laps on käynyt pissalla niin väistämättähän se lapsi syyllistää itteään että miksi se meni sinne pissalle ja oliko mun nyt pakko mennä ja

enks mä ois voinut pidättää ja isä on tuolla surullisena ja vihasena ku mä en päässy tapaamiseen. (A2.)

Edellä mainitun kaltaisessa tilanteessa lapsi saattaa alkaa syyllistämään itseään tilanteesta. Samalla lapselle voi tulla tunne, että häntä on kohdeltu epäreilusti. Tämä saattaa johtaa auktoriteettivastaisuuteen, mikä saattaa myöhemmällä iällä johtaa ongelmiin.

Perhe voi auttaa vankia ryhdistäytymään ja huomaamaan sen, että rikokseton elämä on myös vaihtoehto. Seuraavaksi esimerkki siitä kuinka lapsen syntymä on muuttanut haastatellun henkilön näkökulmaa, siitä kuinka rikokset ja vankilatuomio vaikuttavat hänen lisäksi, myös läheisiin ihmisiin.

Varsinki, sanotaan 20-30 ku mä olin ja lusin niitä vuosia nii sehän olin vaa mä itte joka lusin tyylii. Enhän mä ajatellu että muutkin tuolla kärsii. Nii eihän täs mitään, mähän olen se joka saatana maksaa täällä omalla ajalla, et mitä jengi valittaa tuolla että mä oon linnassa, mähän se oon siellä linnassa mutta sitte ku skidi synty ja huomasi siinä paljonko se kärsi siinä ku se ei oo tehny mitää väärin vaan mun vääryydestä. Sehän se suoraan sanottuna vituttaa että on aiheuttanu sen, mutta vankilassa olo nii tää on ku lastentarha, että ette uskoisikaan jos tulisitte tonne nii nauraisitte että voiko aikuiset äijät oikeesti olla tolasii lapsia. Muuttuu nii pieneks maailma täällä, katkastaan kaikki. (A2.)

Pohdimme, että onko lapsen vankilassa vierailemisessa vaarana se, että lapsi alkaa pitää vankilaa normaalina tai ehkä jopa hienona paikkana. Ammatilainen vastasi pohditaamme seuraavalla tavalla.

En mä tiedä mä en nää siinä kyllä mitään tälläsen positiivisen jutun mahdollisuutta, että lapsi jotenki aattelis, että no eihän tää oo paha paikka, kyllähän mäkin voisin ihan hyvin tulla joskus vankilaan istumaan, että musta sitä yllä ehkä mystifioidaan liikaa ja luodaan tällästä kuvaa, että kyllä vankila on aina ikävä paikka. (A4.)

Eräässä ammatilaisen haastattelussa kävi ilmi, että haastateltava koki, että vankilan perhetyöllä on ennaltaehkäisevä vaikutus ylisukupolvisen rikollisuuden kannalta.

Jos tapaamiset on säännöllisiä ja lapsi voi kokea että ne on hänelle hyvä ja hyödyllinen että hän voi tavata isää ja että hän näkee että isä on ok ja kaikki on isällä hyvin tai vanhemmalla ylipäänsä niin kyllä mä



sillon nään enemmänkin että sillä on ylisukupolvista rikollisuutta ennaltaehkäisevä vaikutus kun se että se tabuisena kulkee se asia susa ja sitten jollain tiedostamattomalla tavalla alat tekemään niitä rikoksia. Me mennään tässä nyt silleen mystiselle alueelle mistä ei osaa silleen sanoa, eikä sitä oo paljon tutkittukkaan. (A4.)

Mielestämme vankilan perhetyön merkitystä ylisukupolvisen rikollisuuden ennaltaehkäisyssä tulisi tulevaisuudessa tutkia enemmän. Haastatteluissamme on useaan otteeseen kerrottu perhetyön puutteista ja mahdollisuuksista. Mielestämme siksi olisi hyvä saada tutkittua tietoa aiheesta, että perhetyötä osattaisiin lähteä kehittämään oikeaan suuntaan.

#### **7.4 Kokemusasijantuntijoiden mielipiteitä rikollisuuden ennaltaehkäisystä**

Haastatteluissa kokemusasijantuntijat pohtivat onko olemassa keinoa millä ennaltaehkäistä päihteiden käytön ja rikollisuuden syntyä. Asioista oli kerrottu jo koulussa, mutta haastatellut kokivat koulun valistuksen lähinnä negatiivisena asiana. Edellä mainitusta esimerkki seuraavassa lainauksessa.

Niin no emmä tiedä, kyllähän koulus terveystiedon tunneilla puhuttiin huumeista ja niistä ja sanottiin et ne on pahasta mut niinku mun mielestä ainaki jos ne jälkeempäin kuulee jotaki muuta nii ku justii et kannabis ei oo vaarallista tai näin nii aattelee sen helposti niinku näin et joo niit on koulussa yritetty aivopestä. Että emmä oikee itte tiiä onko siihen mitää sellasta ennaltaehkäisevää hommaa, niinku.. kaikki kuitenkin niinku itte päättää sen mitä tekee. (H1.)

Haastatteluissa ilmeni myös nuoruuden kokeilun halu ja kiinnostus kaikkea kiellettyä kohtaan. Lisäksi ehdotettiin esimerkiksi kannabiksen laillistamista, jolloin siitä tulisi vähemmän mielenkiintoinen juttu nuorten keskuudessa.

Kyllä niinku paljo parempi se mut ei semmonenkaa niinku välttämättä kokonaan sitä niinku sulje pois kaikilta koska niillä on kuitenkin sellanen kokeilunhalu ja viehäytys sihe, muttei se kaikilla tuu mut kyl semmonen varmaan niinku paremmin sitä ennaltaehkäisis. Mut sit taas toisaalta on sellasiaki jotka vaan kiinnostuu siitä kokeilemisesta enemmän sillee.. en tiedä. Sehä ois hyvä jos se laillistettais, nii sit se ei ois nii kiinnostava juttu. (H1.)

Eräs haastatelluista koki nykyisen yhteiskuntamme liian holhoavana ja epätasa-arvoistavana. Epätasa-arvoinen yhteiskunta oli hänen mielestään edistävänä tekijänä rikollisuudelle.

Mun mielestä yhteiskunta niinku sorkkii liikaa ihmisten yksityisasiota nykyään. Et tuol sossutädit huostaanottaa lapsia joka narahduksesta, nii emmä sellasta kannata. Kai sitä tulee niinku yleensäottaen yhteiskunnan tasolta. Rikollisuus lisääntyy, kun on köyhyyttä, pahoinvointia.. et niinku pitäs kehittää sellasta yleistä hyvinvointia yhteiskuntaan nii rikollisuus pysyy aisoissa. Mut ainahan niitä on niitä ihmisiä jotka syntyy rikolliseks, psykopaatteja riittää, yleensä niistä tulee poliitikkoja tai jotain. (H4.)

### 7.5 Milloin rikollisuuden ennaltaehkäisy tulisi aloittaa?

Kysyimme haastateltaviltamme, milloin heidän mielestään rikollisuuden ennaltaehkäisy tulisi aloittaa. Osassa haastatteluista ajateltiin, että ennaltaehkäisy tulisi aloittaa niin nuorena kuin mahdollista.

No sehän pitäis aloitta leikki-iässä, koska silloin ensimmäiset oireet saattavat tulla esille jos on tämmöistä häiriökäyttäytymistä, joka jo siinä vaiheessa ilmenee. Mutta että koulu tietysti viimeistään on semmonen paikka, jossa pitäs pystyä ohjaamaan sitten ja huomioimaan näitten oppilaitten erityistarpeet ja muuta, mutta että tää on semmosta teoriaa et se on helppo sanoa, mutta sitten jonku opettajankin niinkun luokassaan huomioida sitä ja millä tavalla koko koulu. Meillähän on hyvä koulujärjestelmä, mutta se ei näitä erityisryhmiä pysty kohtaamaan, että mutta totta kai siis siinä vaiheessa kun ne tulee meille ne nuoret niin hyvin harvoin ne on 17 vuotta nuorempia. (A3.)

Kun sit tänä päivänä on erilaisia ajatuksia siitä, koska otetaan puheeksi ja millon ja millä tavalla, niin se on hyvä et noita tulee tota vankiloiden perhetyötä ja sitä kehitetään ja viedään eteenpäin, ni se on tärkeätä että jotta vanhemmat ja lapsi saa ymmärrystä siitä että miks se isä vaikka on siellä vankilassa ja miksei pääse tapaamiseen, miksei se oo kotona tai muuta. (A1.)

Eräs haastateltava oli sitä mieltä, että aivan pientä lasta on turha valistaa rikollisuudesta, sillä eihän kukaan synny pahana.

Ja pitää puuttua heti ei antaa asioiden eskaloitua ja sitten niinku mä sanoin, turhaa sitä ny neuvolassa, eihän kukaan synny pahana, ei ku-

kaan halua lapsena tätä elämää, ei kukaan halua tehdä rikoksia vaan yks asia johtaa toiseen. (A2.)

Kuitenkin sama haastateltava korosti sitä, että ongelmiin tulisi puuttua heti, kun niitä ilmenee ja olisi tärkeää myös tunnistaa oireilun taustalla olevat tekijät, eikä vain pyrkiä poistamaan oireilua.

Niin nopeesti kuin mahdollista, sitte pitää puuttua siihen miksi, mistä ne oireet johtuu. Johtuu se sitte huonosta itsetunnosta, huonosta ympäristöstä, mistä se lapsi oirehtii mistä minkä vuoksi alkaa esimerkiksi varastelemaan varasteleeko siks että hakee hyväksyntää kavereilta, tai kavereista, varastaa karkkia et saa tajota kavereille, eli sitä. Sit on turha mennä sanoon ettet sä saa varastaa sitä pitää kysyy miks sä varstat ja auttaa sitä kautta. Miks sä haet hyväksyntää, onko sulla huono itsetunto? Haluiks sä olla parempi kavereitten silmissä? Sit alkaa työstää sitä ongelmaa, mutta niin nopeesti ku mahdollista tulee puuttu kaikkee mahdolliseen koska mitä pidemmälle se menee sitä vaikeemmaks se muuttuu. Sit pitää kattoa joittenki rikollisuus alkaa pelkästää päihteiden käytöstä, sitä kautta sitten ku ollaa juovuksissa tai kamapäissä tehdä virheitä mitä ei tehtäis selvin päin. Jos 15- vuotias poika tai 15- vuotias tyttö tekee kännissä jotain eihän sitä voi vaikka se on väärin, rikolliseksi tuomita. Mikä se on se laukaseva tekijä. (A2.)

Koemme että oireilun taustalla olevat syyt on todella tärkeää selvittää, jotta ongelmat saataisiin ratkaistua, eikä vain siirrettyä ongelman ratkaisua myöhempään. Mitä vanhemmaksi lapsi tai nuori kasvaa, sitä pahemmiksi selvittämättömät ongelmat muuttuvat ja myös oireilu voi lisääntyä.

## 7.6 Koulun rooli rikollisuuden ennaltaehkäisyssä

Osassa haastatteluista mainittiin koulun merkitys ennaltaehkäisyssä. Koulu on kodin jälkeen lapsen tärkein sosiaalinen verkosto, joten mikäli kotona ei puututa häiriökäyttäytymiseen, olisi tärkeää, että se tehtäisiin koulussa.

Koulu, koulu varmaanki, mut eihän niillä oo resursseja sellasee et katseltais nii tarkasti. No kouluihin lisää psykologeja ja vähä niinku katteltais et oppilaat voi siellä hyvin. (H4.)

Hyvässä koulussa koko kouluyhteisö henkilökunta suunnan näyttäjänä huolehtii siitä, että jokainen tulee kohdelluksi ihmisarvon mukaisesti. Kaikilla olisi turvallinen

olo yhteisössä ja kiusaamiseen puututtaisiin ajoissa tai heti. Kun koulu on turvallinen ja yhtenäinen, oppilas pystyy suuntaamaan energiansa opiskeluun ja itsensä toteuttamiseen. Jos oppilaalla havaitaan käyttäytymishäiriöitä, tulis hänelle tarjota erilaista toimintaa tai pienryhmäopetusta. Kasvattajan tulee myös olla herkkä aistimaan se, että lapsi häiriköinnin sijasta kääntyy sisäänpäin ja eristäytyy muista. Tällöin lapselle tulisi tarjota apua tai huomioida lapsen hätä. (Uusikylä 2006, 23.)

Mielestämme olisi hyvä, että koulu tukisi lasta jonka vanhempi on vankilassa, esimerkiksi tarjoamalla omalta osaltaan sujuvaa yhteistyötä vankilassa olevan vanhemman kanssa, mikäli vanhempi sitä haluaa. Lapsi voi oireilla koulussa vanhemman vankilassa olosta monella eri tavalla. Lisäksi muut lapset saattavat leimata vangin lasta.

Välttämättä se lapsi ei oireile mitenkään ADHD:llä tai ADD:llä tai millään tämmösellä, mutta se että tämmönen laps voi olla vaikka hirveen syrjään vetäytyvä ja sen takii jäädä oppimisessa niinku taustalle tai sitten hän voi olla ihan niinku normilaps joka sitten muuten vaan on sulkeutunu ja surullinen esimerkiksi siitä että hänen vanhempi on vankilassa. (A4.)

Uusikylän (2006) mukaan opetuksen suunnitteluun tulisi ottaa oppilaita mukaan. Näin saataisiin oppilaille enemmän päätösvaltaa omasta oppimisestaan ja opiskelusta tulisi mielekkäämpää, eikä liian strukturoitua. Suunnitteluun tulisi saada mukaan myös hiljaisemmat oppilaat, eikä vain aktiivisimmat. Tällainen toimintatapa on nykyisessä opetussuunnitelmassa otettu jo huomioon. Oppilaat saavat osallistua suunnitelmien tekemiseen ikätasonsa mukaan. (Opetushallitus 2014, 28.) Koululla on tärkeä rooli osallisuuden tunteen lisäämisessä lapsille. Haastateltavamme pohtivat kuinka koulunkäynti saataisiin sellaiseksi, että se tukisi jokaisen lapsen tarpeita.

Osallisuuden tunteen lisäämisen ohella myös yksilöllisiin vahvuuksiin keskittyminen voisi edesauttaa (paitsi osallisuutta) sitä, että myös oppimisvaikeuksista ja mahdollisesti muista ongelmista kärsivät oppilaat saisivat paremmin tukea... Yhtä taikakeinoa rikollisuuden ennaltaehkäisemiseen ei ole. Oppimisvaikeuksien varhaisemmalla tunnistamisella sekä oppilaiden yksilöllisiä vahvuuksia (myös oppimisvaikeuksista kärsivien) korostamalla voitaisiin kuitenkin lisätä osallisuuden tunnetta, mikä saattaa edesauttaa myös integroitumista yhteiskuntaan... Usein ajatellaan, että rikolliset ovat yhteiskunnasta syrjäytyneitä, mutta tämän kysymyksen voi kääntää myös toisinpäin: miettiä sitä, onko

järjestelmämme toiminut pitkään sittenkin niin, että rikostaustaiset ongelmineen on syrjäytetty jo varhaisessa vaiheessa omiin oloihinsa? (A5.)

Jos lapsi kokee syrjintää koulussa toistuvasti, sillä voi olla kauaskantoiset vaikutukset yksilön elämässä. Motivaatio koulunkäyntiin saattaa kadota jo varhaisessa vaiheessa. Motivaatiota voi olla vaikea löytää enää uudestaan. Seuraavassa lainauksessa esimerkki siitä, kuinka opettajan käytös oppilasta kohtaan on saanut haastateltavan jättäytymään koulumaailman ulkopuolelle.

Mä lintsasin kokoaja, yläasteella todellakin..Siis se oli vähä semmonen juttu et mä en halunnu sinne kouluun. Ihan sama mitä siel ois olu... Mä lintsasin koulusta kokoaja ysi-luokan esimerkiks. Mulle sanottiin että jos oot viel vähäki pois, nii jäät luokalle. Mä olin aina kahta viikkoa et mä teeskentelin kipeetä. Vedin vaikka lasivillaa henkeen et mun hengitys vinkuis ja sit menin TK:seen. Lääkäri sanoki mulle sit et sul on keuhkoputken tulehdus. Mä olin kotona sit ja soittelin kitaraa, kuuntelin musiikkia ja kattelin videoita. (H4.)

## 8 TUTKIMUSTULOSTEN JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa kerromme omista pohdinnoistamme ja analysoimme opinnäytetyötämme. Kerromme tutkimuskysymys kysymykseltä millaisia ajatuksia mikäkin asia aiheutti. Kaikenkaikkiaan opinnäytetyömme on ollut haastava, mutta mielenkiintoinen matka kohti parempaa ymmärrystä rikollisen elämäntavan synnystä ja sen ennaltaehkäisystä.

### 8.1 Lapsuuden perheen ja kodin merkitys rikollisuuteen ajautumisessa

Vaikka haastatelluilla kokemusasiantuntijoilla ei ole taustalla rikollisuuden ylisukupolvisuutta koemme, että perheen ongelmat ja mahdollinen rikollisuus ovat silti periytyviä tekijöitä ja edesauttavat yksilön päättymistä rikolliselle tielle. Kaikki haastatellut henkilöt olivat työssään tai lähipiirissään havainneet rikollisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Keskeisempänä asiana kuitenkin pidettiin ylipäätään ongelmien periytymistä sukupolvelta toiselle esimerkiksi rikollisuuden muodossa.

Helpoiten periytyväksi rikollisuuden muodoksi haastatellut mielsivät taparikollisuuden ja ”pikkurikoksien” harjoittamisen, näin kirjoittaa myös Kekki (2009). Perheen sisäinen väkivallanteko koettiin sen sijaan vähiten periytyväksi. Taparikollisuuden periytyminen selittyy sillä, että se on elämäntapa, jonka lapsi oppii jo pienenä ja se on hänelle normaalia elämää. Rikollisuuden ollessa lapselle normaalia ja hyväksyttyä, on se myös vaikeinta ennaltaehkäistä. Koemme että tällainen rikollisuus saadaan kitkettyä vain vanhempien ja kasvatuksen avulla.

Mielestämme on tärkeää, että lapsi kykenee luottamaan aikuisiin ja varsinkin vanhempiinsa, jotta hän kykenee luomaan tähän turvallisen kiintymyssuhteen. Turvallinen kiintymyssuhde osaltaan auttaa lasta myös puhumaan aikuisille ongelmistaan, eikä hänelle välttämättä kehity auktoriteettivastaisuutta. Huomasimme haastatteluita tehdessämme kuinka tärkeää lapsen kehitykselle on läsnä oleva ja turvallinen isä. Haastateltavilta kokemusasiantuntijoilta tuntui jokaiselta puuttuneen oma isä elämästä tai hän oli kaukainen tai pelottava hahmo. Kivivuori ja Linderborg (2009) kertovat myös teoksessaan tutkimuksesta, josta oli saatu samankal-

taisia tuloksia. Toisaalta isähahmoa haettiin esimerkiksi veljestä tai lapsuuden idolistia.

Vanhempien päihteidenkäyttö luo lapselle turvattomuudentunnetta ja samalla lapsi oppii, että päihteiden käyttö on normaali tapa elää. Vilhula (2007) kertoo teoksessaan siitä, kuinka lasten kaltoinkohtelun riski kasvaa, mikäli äidillä on päihdeongelma tai isällä mielenterveysongelma. Huomasimme, että vanhempien liiallinen päihteidenkäyttö saattaa johtaa siihen, että lapsi ajautuu omalla päihteiden käytöllään myös rikollisuuteen. Toisaalta taas voi olla, että lapsesta kasvaa päihteitä rajusti vastustava aikuinen, eikä hän halua tulla samanlaiseksi kuin vanhempansa.

## **8.2 Koulun ja kaveripiirin merkitys yksilön rikollisuuteen ajautumisessa**

Haastatteluissa nousi vahvasti esiin koulukiusaaminen ja oppimisvaikeudet. Koulukiusaamista oli suurimmalla osalla ollut muiden ikätovereiden taholta, mutta eräässä haastattelussa myös opettajan taholta. Eräässä haastattelussa kävi ilmi myös oppilaiden eriarvoistuminen.

Koulukiusaaminen jättää syvät jäljet ihmiseen ja sen on myös tutkittu vaikuttavan rikollisuuteen ajautumisessa. Pahasti koulukiusatuilla henkilöillä on kasvanut riski itsetuhoiseen tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Copeland (2013) kertoo teoksessaan kuinka koulukiusaaminen lisää itsemurhariskiä, lisäksi Punamäki ym. (2011) kertovat, että koulukiusaaminen lisää riskiä toteuttaa rajuja väkivallantekoja, kuten koulusurmia. Lisäksi koulukiusaaminen heikentää kiusatun koulumotivaatiota ja usein myös koulumenestystä. Haastatteluissamme kävi ilmi, että monet olivat päätyneet kiusatuista kiusaajiksi, jotta yksilöön itseensä kohdistunut kiusaaminen loppuisi. Usein haastateltavat ratkaisivat kiusaamistilanteen väkivallalla ja näin siitä tuli ainoa tapa selvittää tilanteesta. Kiusaaja voi kokea kiusaamistilanteessa vallantunnetta ja näin ollen kiusaaminen voi jatkua aikuisikään asti, sillä se on hyväksi havaittu vallankäytön keino. Tällöin yksilö saattaa alkaa ratkomaan kaikki elämänsä ongelmatilanteet väkivallan avulla. Koemme, että koulukiusaamiseen tulisi puuttua entistä herkemmin, jotta kiusattu ei ajaudu epätoivoisiin tekoihin. Mielestämme jokaisessa koulussa tulisi olla oma kuraattori tai henkilö jonka vastuulla olisi puuttua koulukiusaamistilanteisiin.

Oppimisvaikeudet hankaloittavat yksilön koulumenestystä ja keskittymistä opiskeluun. Tämä ilmeni kertomuksissa siten, että haastatellut kokemusasiantuntijat kertoivat vaikeudesta olla rauhassa luokkatilanteissa. Eräessä kertomuksessa ilmeni, että liikuntatunnit tuntuivat mielekkäältä tekemiseltä, sillä silloin sai liikkua ja purkaa energiaansa siten. Ylivilkkaisten lasten tapauksissa olisi hyvä, mikäli yksilö siirrettäisiin pienryhmään, jossa esimerkiksi ylivilkkaus ei häiritse muita ja hän saa yksilöllistä ohjausta. Pieni ryhmä voi auttaa ylivilkasta myös keskittymään opetukseen paremmin. Huomasimme kokemusasiantuntija haastatteluissa, että koulu ei välttämättä huomioi oppilaiden erityistarpeita riittävästi ja näin ollen ylivilkas ei saa vaatimaansa huomiota riittävästi. Pohdimme, että kouluissa voisi olla enemmän toiminnallista opiskelua, joka palvelisi myös ylivilkkaisten tarpeita. Lisäksi koemme, että ryhmäkokoja tulisi jälleen pienentää.

Koululla on merkittävä rooli lapsen asennoitumisessa yhteiskuntaa kohtaan. On tärkeää, että lapset saavat tasapuolisesti, mutta myös yksilön tarpeet huomioiden opettajien aikaa. Mielestämme opettajat ovat tärkeässä roolissa siinä, ettei lapselle synny auktoriteettivastaisuutta. Koulu kuvastaa lapselle yhteiskuntaa, joten on tärkeää, että lapsi tuntee tulleensa kohdelluksi tasapuolisesti. Opettajien tulisi olla herkkiä puuttumaan kiusaamistilanteisiin ja samalla heidän tulisi myös pystyä huomioimaan kiusaamisen syyt. Kiusaajalla saattaa olla ongelmia kotona, joita voisi olla hyvä lähteä ratkomaan koulun avustuksella.

Kaveripiiri on nuorelle tärkeä yhteisö, joka auttaa nuorta itsenäistymisprosessissa vanhemmistaan. Nuoruuteen kuuluu tietynlainen kapinointi ja kokeilunhalu. Pahimmillaan tällainen kokeilunhalu saattaa johtaa nuoren laittomienkin päihteiden pariin tai rikollisuuteen. Osaltaan kaverit voivat olla rohkaisemassa nuorta erinäisiin laittomiin asioihin, tällöin puhutaan sosiaalisesta paineesta (Maunu 2016).

Pohdimme useaan otteeseen työtämme tehdessä, miksi saman perheen lapset ajautuvat eri teille; toinen rikollisuuteen ja toinen niin sanottuun normaaliin elämään. Vastausta tähän emme saaneet, mutta eräänä varteenotettavana vaihtoehtona pidimme kaveripiiriä.

Haastatteluissa ilmeni se, että kokemusasiantuntijat halusivat kuulua joukkoon tai tietoisesti hakeuduttiin porukkaan, joka käytti päihteitä ja teki rikoksia. Maunu



(2016) kirjoittaa, että esimerkiksi päihteidenkäytön suhteen nuoret kokevat usein sosiaalista painetta, sillä se on eräänlainen statussymboli. Eräs haastateltava koki olleensa kaveriporukassaan se, joka veti muita rikoksiin. Silti luulemme, että ilman tätä kaveripiiriä tämä edellä mainittu henkilö ei todennäköisesti olisi rikoksia tehnyt, ainakaan siinä mittakaavassa mitä oli kaveriporukan kanssa tehnyt. Kaveripiirillä voi olla myös sellainen merkitys, että yksilölle kehittyä näyttämisen halu, jolloin hän tekee mitä uhkarohkeampia asioita ja samalla saa hyväksyntää teoistaan.

### **8.3 Haastatellut kokevat, että rikollisuuden ylisukupolvisuus on mahdollista**

Kysyimme haastateltavilta, onko heidän mielestään havaittavissa rikollisuuden ylisukupolvisuutta. Vaikka kokemusasiantuntijoilla ei omakohtaista kokemusta asiasta ollut, kaikkien lähipiirissä oli havaittavissa isältä pojalle periytyvää rikollisuutta. Myös asiantuntijat olivat uransa aikana useasti törmänneet ylisukupolviseen rikollisuuteen, joka saattoi ulottua useampaankin sukupolveen.

Haastateltavat ajattelivat niin, että rikollisuudella on suurempi riski periytyä, mikäli lapsella on hyvä suhde rikolliseen vanhempaan ja vanhempi ikään kuin opettaa lapselle rikollisen elämäntavan. Toisaalta se, että rikollisella vanhemmalla on hyvä suhde lapseen, ennaltaehkäisee uusintarikollisuutta. Lapsen syntymä voi katkaista vanhemman vankilakierteen. Tästä syystä pitäisi panostaa vankilan riittävään perhetyöhön.

Haastatteluissa kävi ilmi myös se, ettei Suomessa ole juurikaan tutkittu aihetta. Huomasimme, että aiheemme on jossain määrin tabu, eikä siitä juurikaan haluta puhua. Lieneekö syynä se, ettei rikollisten lapsia haluta leimata eikä haluta yleistää liiaksi asioita.

Vaikka ylisukupolvista rikollisuutta voi olla hankala ennaltaehkäistä, voitaisiin pyrkiä ennaltaehkäisemään muita perheen ongelmia kuten esimerkiksi köyhyyttä ja päihdeongelmia. Tällöin saataisiin ennaltaehkäistyä myös rikollisuutta, sillä rikollisuus on useimmiten edellä mainittujen asioiden lieveilmiö. Mielestämme lapsiperheiden hyvinvointiin tulisi panostaa entistä enemmän ja valistaa perheitä siitä, miten kotona käytetyt päihteet vaikuttavat lapseen ja lapsen kehitykseen.

#### 8.4 Rikollisuuden ennaltaehkäisy

Mielestämme rikollisuuden ennaltaehkäisy lähtee jo kotoa; vanhempien tehtävä on kasvattaa lapsestaan yhteiskunnan sääntöjä noudattava jäsen ja samalla heidän tehtävänä on olla turvallisena aikuisena ja kasvattajana lapselle, jotta lapsi oppii luottamaan myös muihin aikuisiin.

Lisäksi koemme, että koulu on merkittävässä roolissa lapsen kasvussa. Koulun tulisi huomioida lapsen erityistarpeet, puuttua kiusaamiseen ja tarjota lapselle yksilöllistä keskusteluapua, mikäli tarve vaatii. Olisi myös tärkeää huomata lapsen koulumenestyksessä tai olemuksessa tapahtuvat muutokset, jotta voitaisiin lähteä selvittämään oireilun syitä.

Mikäli lapsen vanhempi on vankilassa, tulisi perheitä tukea entistä paremmin. Mielestämme kotona olevan vanhemman tulisi saada samat etuudet kuin yksinhuoltajien, jotta voidaan turvata perheen taloudellinen asema. Vankilan riittävällä perheyöllä on myös tärkeä rooli ylisukupolvisen rikollisuuden ennaltaehkäisyssä.

Mielestämme olisi myös tärkeää, että jokaiselle lapselle turvattaisiin mahdollisuus harrastaa. Näin energiaa saataisiin kulumaan mielekkään tekemisen parissa ja samalla lapselle mahdollistetaan uusien ihmissuhteiden luominen harrastuksen parissa. Tämä taas ennaltaehkäisee myös syrjäytymistä.

Lapsen normaalin kasvun ja kehityksen tukena ovat myös mahdollisuus päivähoitoon, oli vanhempi töissä tai ei, sekä koulu. Mielestämme kaikilla lapsilla tulisi olla tasavertaiset lähtökohdat koulutuksen suhteen ja opetuksen laatu tulisi olla tasaista jokaisessa Suomen koulussa. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus hakeutua juuri siihen koulutukseen, mihin itse haluaa, vanhempien tuloista riippumatta. Esimerkiksi lukiokirjat voivat tulla erittäin kalliiksi nuoren perheelle. Mielestämme hyvä koulutus on ennaltaehkäisevä tekijä sille, ettei yksilö ajaudu rikollisuuden pariin.

## **8.5 Vankilan perhetyön merkitys rikollisuuden ylisukupolvisuuden ennaltaehkäisyssä**

Koemme, että vankilan perhetyöllä on erittäin suuri merkitys rikollisuuden ylisukupolvisuuden ennaltaehkäisyssä. Kuten aiemmin mainitsimme, vankilatuomiota suorittavan hyvä suhde lapseen ja perheeseen on suojaavana tekijänä uusintarikollisuuteen. Myös se, että lapsi näkee perhetapaamisten avulla vanhempaansa, ehkäisee lapsen hylätyksi tulemisen tunnetta. Hyvä kiintymyssuhden vankivanhempaan tukee lapsen kasvua ja kehitystä sekä ennaltaehkäisee lapsen ajautumista rikollisuuteen.

Olemme pohtineet myös sellaista vaihtoehtoa, että lapsi alkaa kokea vankilan positiivisena paikkana vierailuiden myötä. Haastatteluissa kuitenkin kävi ilmi, ettei tällaista tilannetta voi tulla, sillä lapsi aistii sen, ettei vanhempi vankilassa omasta halustaan ole.

### **8.5.1 Vankilan perhetyön kehittäminen**

Vankilan perhetyö on nykyään aika pienimuotoista ja tarkasti strukturoitua. Vankilan perhetyötä tulisi kehittää ensisijaisesti siten, että kaikissa vankiloissa olisi samanlaiset ja yhteneväiset käytännöt. Vankiloissa tulisi olla töissä sellaista henkilökuntaa, joka osaa kohdata lapsen oikealla tavalla vahingoittamatta tätä henkisesti tasolla. Auktoriteetti vastaisuus voi syntyä myös vankilan perhetapaamis tilanteessa, mikäli lapsi kokee tullessa kohdeksi epäoikeudenmukaisesti. Myös leimaaminen edesauttaa lapsen kokemusta siitä, että hän on erilainen. Eriarvoisuuden tunne voi johtaa auktoriteettien vastustamiseen tai pelkäämiseen.

Jokaisessa vankilassa tulisi olla oma perhetyöntekijä, joka vastaisi juuri sen vankilan perhetyöstä ja pitäisi yhteyttä vankien perheiden kanssa. Samalla hän olisi sellainen taho, joka auttaisi ja ohjaisi perheitä vankilaan liittyvissä asioissa. Perhetyöntekijä voisi neuvoa perhettä myös siinä, kuinka lapselle kerrotaan vanhemman vankeusrangaistuksesta ja siihen johtaneista asioista. Oikeaoppinen puheeksiotaminen edesauttaa sitä, että lapsella on osallisuuden tunne perheessään. Osallisuuden tunne edesauttaa sitä, että lapsi ei ala oireilemaan myöhemmälläkään ikää

vanhemman vankeusrangaistuksesta. Perhetyöntekijä keventäisi myös vankilan sosiaalityöntekijän taakkaa, hoitamalla perheeseen liittyvät asiat. Vankilan perhetyön kehittäminen toisi säästöjä myös yhteiskunnalle, sillä se osaltaan vähentää rikollisuutta ja ennaltaehkäisisi vangin lapsen ongelmia.

Vankilakohtaisten perhetyöntekijöiden nimeäminen voi olla melko kaukainen asia tällä hetkellä, mutta perhetapaamisten säännöllinen ja joustavampi järjestely ei vaatisi vankiloilta juurikaan ylimääräisiä resursseja. Haastattelujen perusteella perhetapaamiset tulisi muokata lapsiystävällisiksi, eikä muutaman minuutin myöhästymisistä saisi rankaista lasta. Vankien tulisi saada pitää yhteyttä lapsiinsa puhelimitse hieman vapaammin.

Haastatteluissa kävi ilmi, että Ruotsissa olisi erittäin toimiva perhetyön malli käytössä ja se olisi myös hyvä tuoda Suomeen. Ruotsissa on esimerkiksi erittäin lapsiystävälliset tapaamistilat eikä lapsi joudu tapaamaan vanhempaansa koskaan pleksitapaamisessa. Lisäksi lasta kohdellaan asiakkaana, eikä rikollisen lapsena. Ruotsissa esimerkiksi vartija voi käydä muutaman päivän ylimääräisen kurssin, jolloin hän voi toimia perhetyön yhdyshenkilönä. Ruotsin mallin Suomeen tuominen voisi helpottaa vankiloita myös siinä, että ei tarvita korkeakoulutettua henkilöä toimimaan perheiden kanssa, vaan työtä voi tehdä kurssin käynyt vartija. Lisäksi edellä mainitun kaltainen kurssi valistaisi vartijoita toimimaan lasten kanssa oikeaoppisesti.

Taulukko 1. Keskeiset tutkimustulokset ja johtopäätökset

| <u>Tutkimus-</u><br><u>kohde</u>                              | <u>Kokemusasi-</u><br><u>antuntija haas-</u><br><u>tattelut</u>   | <u>Ammattilaisten</u><br><u>haastattelut</u>   | <u>Muut seikat</u><br><u>(Omat pohdin-</u><br><u>tamme)</u>   |
|---|---|--|---|
| Lapsuuden perheen merkitys rikollisuuteen ajautumisessa       | <p>Hyvä suhde rikolliseen vanhempaan koettiin edistäväksi tekijäksi.</p> <p>Taparikollisuus koettiin helpon periytyväksi rikollisuuden muodoksi.</p> <p>Vähiten periytyväksi koettiin perheväkivalta.</p>   | <p>Rikollisten normien ja arvojen, eli ns. taparikollisuuden koettiin periytyvän helpon rikollisuuden muodoista.</p> <p>Vähiten periytyväksi rikollisuuden muodoksi koettiin sellainen rikollisuus, mitä ei välttämättä voi opettaa lapselle. Esim. Talousrikollisuus.</p> <p>Vankilan perhetyö koettiin rikollisuuden ylisukupolvisuutta suojaavaksi tekijäksi.</p> | <p>Kokemusasiantuntijahaastatteluissa ilmeni, että isään oli kaukaiset välit tai ei välejä ollenkaan</p> <p>Ylipäätään perheet (oma äiti, omat lapset, oma puoliso) koettiin olevan suojaavia tekijöitä myös uusintarikollisuuden suhteen</p> |
| Koulun ja kavereipiirin merkitys rikollisuuteen ajautumisessa | <p>Rankasti kiusattu saattaa turvautua päihteisiin myöhemmällä iällä.</p> <p>Koulukiusatusta voi tulla kiusaaja, jolloin väkivallasta voi tulla hyväksi havattu keino selvitä uhkaavista tilanteista myös myöhemmällä iällä.</p> <p>Oppimisvaikeuksista kärsivä voi turvautua koulussa vääränlaisen</p> | <p>Koulu saattaa eriarvoistaa lapsia huomaamatta, jolloin lapselle voi syntyä tietynlainen auktoriteettivastaisuus.</p> <p>Mikäli koulu ei tue lapsia, joilla on erityistarpeita, voivat lapset purkaa energiansa väärällä tavalla, esimerkiksi rikollisuudella.</p> <p>Koulussa tulisi olla enemmän pienryhmätoimintaa.</p>   |   |

|   |  |  |   |
|---|--|--|---|
|   | <p>opetustyylin vuoksi.</p> <p>Yksilön näyttämisen halu ja joukkoon kuulumisen tunne.</p>              |  |   |
| <p><b>Onko rikollisuus ylisukupolvista?</b></p>   | <p>Ei omakohtaista kokemusta, mutta jokainen tunsi ihmisen, joka on rikollinen vanhempansa tapaan.</p> | <p>Rikollisuuden ylisukupolvisuutta oli jokainen ammattilainen työssään havainnut, mutta ei kokenut sitä olevan massiivisesti.</p>   | <p>Koemme, että vaikei rikollisuus välttämättä itsessään olisi ylisukupolvista, voi esimerkiksi vanhempien ongelmat näyttäytyä lapsessa rikollisena käyttäytymisenä.</p>  |
| <p><b>Vankilan perhetyön merkitys rikollisuuden ylisukupolvisuuden ennaltaehkäisyssä ja miten sitä tulisi kehittää?</b></p> | <p>Ei omakohtaista kokemusta asiasta.</p>  | <p>Vankilan ulkopuolinen perhetyö on tällä hetkellä pääasiassa kolmannen sektorin harteilla.</p> <p>Yleisesti ottaen koettiin vankilan perhetyön olevan Suomessa pienimuotoista, toivottiin Ruotsin mallia myös Suomeen.</p> <p>Yhdessä haastattelussa koettiin, että vankilan perhetyö on hyvää silloin, kun se mahdollistetaan nykyisellään.</p> | <p>Koemme, että vankiloiden tulisi tehdä enemmän yhteistyötä ulkopuolisten tahojen sekä vankien perheidän kanssa, jotta ylisukupolvista rikollisuutta ja uusintarikollisuutta saataisiin ennaltaehkäistyä tehokkaammin.</p> |

## 9 POHDINTA

Tutkimuksen teko on ollut haastavaa, sillä aihealue on niin arka ja esimerkiksi ihmiset, joilla on kokemusta vankilassaolosta, eivät halua yleistää asioita ilmiöstä sekä he pitävät ikään kuin ”omiensa puolia”. Saman olemme huomanneet myös ammattilaisten taholta; he eivät halua myöskään hirveästi yleistää ja ajattelevat taloudellisia seikkoja ja rangaistuksen merkitystä esimerkiksi vankilan perhetyössä.

Itse haastatteluiden teko oli mielenkiintoista ja antoisaa, sillä haastateltavat olivat todella avoimia omasta taustastaan ja elämästään sekä koimme, että heistä aiheemme oli kiinnostava. Olemme opinnäytetyömme teon aikana joutuneet astumaan oman mukavuusalueemme ulkopuolelle, sillä olemme työn puitteissa päässeet tutustumaan uusiin paikkoihin ja alan ammattilaisiin. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme oppineet asiatekstin kirjoittamisen lisäksi toteuttamaan haastatteluja ja sopeutumaan yllättäviin tilanteisiin. Olemme lisäksi oppineet organiointikykyä ja saaneet lisää rohkeutta ja itsevarmuutta työskentelyymme muiden ammattilaisten, sekä sosiaalialan asiakkaiden kanssa. Haastavin osuus mielestämme opinnäytetyö prosessissa oli haastatteluaineiston litterointi. Haastattelumateriaalia oli runsaasti ja litterointi vei aikaa.

Tällaisen tarinallisen haastattelun käyttö oli mielestämme hyvä ja mielenkiintoa ylläpitävä seikka, sillä itse haastattelutilanteet olivat toisistaan erilaisia ja kaikki yhtä mielenkiintoisia. Lisäksi se, että haastateltavat olivat kiinnostuneita aiheestamme, loi meihin lisää motivaatiota saada työstämme laaja ja kattava sekä luotettava lähtökohta seuraaville tutkimuksille. Jatkotutkimuksena aiheestamme voisi tehdä laajemman tutkimuksen, esimerkiksi kyselynä tai haastatteluiden avulla. Tutkimuksen voisi toteuttaa myös lapsinäkökulmasta, jolloin haastateltaisiin vankien lapsia. Mielenkiintoinen idea olisi myös toteuttaa vertaileva tutkimus, jossa verrattaisiin eroja esimerkiksi Suomen ja Ruotsin vankiloiden perhetyön tai rikollisuuden ylisukupolvisuuden välillä. Mielestämme Suomessa tulisi tutkia rikollisuuden ylisukupolvisuutta enemmän.

Opinnäytetyö prosessimme kehitti meissä seuraavia sosiaalialan kompetensseja: eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmä-

osaamista, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen ja tutkimuksellinen kehittämisosaaminen. (Sosiaalialan ammatikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016.) Työssämme olemme pyrkineet löytämään ratkaisuja vallitsevaan epätasa-arvoiseen tilanteeseen, jossa vankien lapset ja perheet ovat. Lisäksi olemme myös huomioineet koulumaailman epätasa-arvoistavan rakenteen. Olemme työllämme pyrkineet löytämään ratkaisuja yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta.

Koko opinnäytetyömme ajan olemme joutuneet pohtimaan ja refleктоimaan omia ratkaisujamme ja valintojamme haastateltujen sitaattien karsimisessa, jotta sieltä saadaan pois tunnistettavat tiedot. Meidän on täytynyt myös muokata kirjoitusasumme niin, että emme tekstillämme loukkaa ketään.

Koemme että koko opinnäytetyömme on tehty asiakastyön näkökulmaa silmällä pitäen. Olemme pyrkineet tuomaan esiin asiakkaiden omaa näkökulmaa ja löytämään heidän elämästään tärkeitä asioita haastatteluiden avulla. Haluaisimme työmme avulla olla vaikuttamassa rikollisuuden ennaltaehkäisyn kehittämiseen ja samalla myös vankiloiden perhetyön kehittämiseen. Työmme tärkeänä arvona pidämme sitä, että lapset kohdataan lapsina, olivat he millaisista lähtökohdista tahansa. Tunnistamme sen, että kaikissa ammateissa ei välttämättä osata kohdata lasta oikeaoppisesti ja tähän haluaisimme muutosta.

Olemme opinnäytetyötä tehdessämme oppineet hahmoittamaan palvelujärjestelmäkokonaisuutta ja lakeja palveluiden taustalla. Lisäksi ymmärrämme sen, että kaikkia palveluita ei pystytä taloudellisista syistä järjestämään, mutta olemme pyrkineet työssämme keksimään myös matalan budjetin ratkaisuja. Työssämme on tärkeässä roolissa ollut koko ajan ennaltaehkäisevä näkökulma.

Olemme työssämme pohtineet epätasa-arvoa, jota vankien perheet joutuvat kokemaan. Lisäksi olemme pohtineet, kuinka lasten eriarvoistaminen voi aiheuttaa lapselle auktoriteettivastaisuutta ja näin ollen lapsi voi ajautua rikollisuuteen. Olemme pyrkineet tuomaan esiin laaja-alaisesti huono-osaisuuden vaikutuksia rikollisuuteen ajautumisessa. Olemme pohtineet paljon myös palvelujärjestelmän puutteita ja muutostarpeita. Erityisesti olemme kiinnittäneet huomiota vankilan perhetyön puutteisiin.



Aihettamme ei ole tutkittu Suomessa juuri lainkaan, joten koemme tuottaneemme uutta tietoa aiheesta. Olemme tutkimuksen aikana reflektoineet omaa työskentelyämme aktiivisesti, sekä pyrkineet luomaan uusia kehitysideoita ja näkökulmia.

## LÄHTEET

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 1999. Nuoren aika. Porvoo:WSOY.
- ADHD- liitto Ry. Adhd-perustietoa. [Verkkosivu]. Helsinki. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: <http://www.adhd-liitto.fi/adhd-perustietoa>
- Andrews, M., Squire, C. & Tamboukou, M. 2013. Doing narrative research. Los Angeles, LA: SAGE.
- Copeland, W. 2013. Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence. [Verkköjulkaisu]. JAMA psychiatry. [viitattu 22.10.2016]. Saatavana: <http://jamanetwork.com/journals/jamapsychiatry/fullarticle/1654916>
- Elfgren, T., Juntunen, R. & Norppa, K. 2007. Nuorten lakikirja – rikoksesta rangaistukseen. Helsinki: Talentum.
- Ellonen, N. 2008. Kasvuyhteisö nuoren turvana. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Enroos, R. 2012 Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa: Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö.45-74. Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- European anti poverty network. 2016. Köyhyys. [Verkkosivu]. [viitattu 15.10.2016]. Saatavana: <http://www.eapn.fi/koyhyys/mita-on-koyhyys/>
- Finto. Ylisukupolvisuus. [Verkkosivu]. Helsinki. [viitattu 19.10.2016]. Saatavana: <http://finto.fi/keko/fi/page/p166>
- Gullman, M., Sunimento, K. & Poutala, P. 2011. Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankkeen loppuraportti. [Verkköjulkaisu]. Kriminaalihuollon tukisäätiö. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: [http://www.krits.fi/document.php/1/118/oppiva-hankkeen\\_loppuraportti/42fc9f002fc64d2a097f2f3aa16ff58b](http://www.krits.fi/document.php/1/118/oppiva-hankkeen_loppuraportti/42fc9f002fc64d2a097f2f3aa16ff58b)
- Haapasalo, J. 2006. Kasvu ympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. Teoksessa: Honkatukia, P & Kivivuori, J. Nuorisoriikollisuus. s. 123-160. Helsinki: Hakapaino.
- Haapasalo, J. 2008. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Halila, R., Kiviti-Kallio, S., Mertsola, J., Niemi, S., Söderholm, A. & Bardy, M. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.
- Harviainen, J. 2015. Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyö - menetelmä- ja palveluohjauskansio rikosseuraamustyöntekijöille. [Verkojulkaisu]. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. [viitattu 15.10.2016]. Saatavana: [http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/92511/Harviainen\\_Jonna.pdf.pdf?sequence=1](http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/92511/Harviainen_Jonna.pdf.pdf?sequence=1)
- Hautamäki, A., Glaser, D., Crittenden, P.M., Punamäki, R-L., Tamminen, T., Emde, R., Robinson, J., Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Holmberg-Kalenius, T. 2008. Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Jyväskylä: Gummerus.
- Holmila, M., Bardy, M. & Kouvonen, P. 2008. Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. [Verkkoartikkeli]. [viitattu 15.10.2016]. Saatavana: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100218/holmila.pdf>
- Hovila, S, Kantanen, M & Karjalainen, S. 2001. Kiusaaja tiedätkö tekosi seuraukset? – Tutkimus koulukiusaamisen vaikutuksista kiusatun myöhempään elämään. [Verkojulkaisu]. Pieksämäki: Diakonia ammattikorkeakoulu. [viitattu 2.11.2016]. Saatavana: [http://kirjastot.diak.fi/files/diak\\_lib/Pieksamaki/hovilakantanenkarjalainen.pdf](http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pieksamaki/hovilakantanenkarjalainen.pdf)
- Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus. 2016. THL. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 15.10.2016]. Saatavana: [https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon\\_tueksi/nuorten-syrjailyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus](https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjailyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus)
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hüther, G & Hauser, U. 2015. Jokainen lapsi on lahjakas. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Häkkänen-Nyholm, H. (toim.).2009. Psykopatia. Helsinki: Edita.
- Höistad, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Helsinki: Kirjapaja.
- Inkeroinen, H. 2016. Opettaja oppilaan kiusaajana – kuraattorien, terveydenhoitajien ja vanhempien näkökulma. [Verkojulkaisu]. Lapin yliopisto. [viitattu 19.10.2016]. Saatavana: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62356/Inkeroinen.Henna.pdf?sequence=2>

- Järventie, I., Lähde, M. & Paavonen, J. (toim.). 2006. Lapsuus ja kasvuympäristöt – tutkimuksen kuvia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kauppila, T. 1999. Vankeudesta vapauteen. Helsinki: Tietosanoma.
- Kaverisuhteet. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Verkkosivu]. MLL: Vanhempainnetti. [viitattu 22.12.2016]. Saatavana: [http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu\\_ja\\_kehitys/15\\_18-vuotias/kaverisuhteet/](http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/15_18-vuotias/kaverisuhteet/)
- Kekki, T. 2009. Taparikollisuus, huumeet ja rikoskierre. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Kinnarinen, T. 2011. Jotkut meistä syntyvät rikollisiksi. [Verkkoartikkeli]. [viitattu: 16.10.2016]. Saatavana: [http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/jotkut\\_meista\\_syntyvat\\_rikollisiksi](http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/jotkut_meista_syntyvat_rikollisiksi)
- KiVa. Mistä kiusaaminen johtuu?. [Verkkosivu]. KiVa koulu & Turun yliopisto. [viitattu 19.11.2016]. Saatavana: [http://www.kivakoulu.fi/mista\\_kiusaaminen\\_johtuu](http://www.kivakoulu.fi/mista_kiusaaminen_johtuu)
- Kivivuori, J & Linderborg, H. 2009. LYHYTAIKAISVANKI–Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta. [Verkkopublication]. Helsinki, 2009. [viitattu 10.2.2017]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152429/lyhytaikaisvanki.pdf?sequence=2>
- Koppa. 2016. Teemoittelu. [Verkkosivu]. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 10.2.2017]. Saatavana: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analysimenetelmat/teemoittelu>
- Koulukiusaaminen ja –väkivalta. 2016. THL [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 5.11.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/koulutus/sukupuoli-koulun-arjessa/koulukiusaaminen-ja-vakivalta>
- Kuntoutussäätiö. 2015. Perustietoa oppimisvaikeuksista. [Verkkosivu]. Helsinki. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: <http://www.oppimisvaikeus.fi/tietoa-oppimisvaikeuksista>
- Kyngäs, M. 2000. Vankeus miehen elämäntilassa. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- L 19.12.1889/39. Rikoslaki.

- Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. [Verkkosivu]. Tilastokeskus. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/01/07/>
- Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma.
- Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa. THL. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 5.11.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/stop-koyhyys/nakokulmia-teemaan/lapsikoyhyys-on-suomessa-kasvussa>
- Lereya, S, Copeland, W, Costello, E & Wolke, D. 2015. Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: two cohorts in two countries. [Verkkosivu]. Lancet psychiatry. [viitattu 22.10.2016]. Saatavana: [http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpsy/PIIS2215-0366\(15\)00165-0.pdf](http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpsy/PIIS2215-0366(15)00165-0.pdf)
- Löytönen, T. Narratiivinen tutkimusote. [Verkkosivu]. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: <http://www.xip.fi/tutkija/0402.htm>
- Maunu, A. 2016. Juomisen sosiaalinen paine. [Verkkosivu]. Nuortenlinkki. [viitattu 10.2.2017]. Saatavana: <http://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/alkoholi/juomisen-sosiaalinen-paine>
- Murray, J. & Farrington, D. 2008. The effects of parental imprisonment on children. Teoksessa Tonry, M.(toim.) Crime and justice: A review of research.133-206. Chicago, IL: University of Chicago press. Saatavana: <https://www.i-hop.org.uk/ci/fattach/get/201/0/filename/Murray+and+Farrington+Effects+of+Parental+Imprisonment+on+Children.pdf>
- Mäki-Tikkala, A-L. 2011. Opettajan rooli kiusaajana. [Verkkosivu]. Itä-Suomen yliopisto. [viitattu 20.10.2016]. Saatavana: [http://epublications.uef.fi/pub/urn\\_nbn\\_fi\\_uef-20110102/urn\\_nbn\\_fi\\_uef-20110102.pdf](http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110102/urn_nbn_fi_uef-20110102.pdf)
- Nuorten mielenterveystalo. Häiriöt ja ongelmat – päihdeongelmat. [Verkkosivu]. Mielenterveystalo. [viitattu 22.12.2016]. Saatavana: [https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa\\_mielenterveydesta/nuorten\\_mielenterveysongelmat/Pages/paihdeongelmat.aspx](https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/nuorten_mielenterveysongelmat/Pages/paihdeongelmat.aspx)
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. [Verkkosivu]. Helsinki. [viitattu 21.12.2016]. Saatavana: [http://www.oph.fi/download/163777\\_perusopetuksen\\_opetussuunnitelman\\_perusteet\\_2014.pdf](http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf)
- Peltomaa, H. 2002. Automaattisen oppimisen muotoja. [Verkkosivu]. [viitattu 15.10.2016]. Saatavana: <http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=psyk&page=kogni-002-2>

- Penttilä, J. 2013. Alkoholit ja nuoret aivot. [Verkkoartikkeli]. Potilaan lääkäri-lehti. [viitattu 22.12.2016]. Saatavana: <http://www.potilaanlaakarilehti.fi/kommentit/alkoholi-ja-nuoret-aivot/>
- Perhetyö. 2015. THL[Verkkosivu]. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>
- Portti vapauteen. 2016. Usein kysyttyä. [Verkkosivu]. [viitattu 15.10.2016]. Saatavana: [http://www.porttivapauteen.fi/neuvonta/usein\\_kysyttya](http://www.porttivapauteen.fi/neuvonta/usein_kysyttya)
- Punamäki, R-L, Tirri, K, Nokelainen, P & Marttunen, M. 2011. Koulusurmat. [Verkkosivujulkaisu]. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia. [viitattu 1.11.2016]. Saatavana: <http://docplayer.fi/2633-Koulusurmat-yhteiskunnalliset-ja-psykologiset-taustat-ja-ehkaisy-raija-leena-punamaki-kirsi-tirri-petri-nokelainen-mauri-marttunen.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2013. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. [Verkkosivujulkaisu]. Helsinki: RISE. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: [http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja\\_perhetyon\\_periaatteet\\_.pdf](http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_periaatteet_.pdf)
- Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003. Perhe muurin toisella puolella - työryhmän mietintö. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Ruotsista mallia lapsilinjausten jalkauttamiseen vankiloissa. 2013. [Verkkoartikkeli]. Portti vapauteen. [viitattu 10.2.2017]. Saatavana: [http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/ajankohtaista/2950/ruotsista\\_mallia\\_lapsilinjausten\\_jalkauttamiseen\\_vankiloissa](http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/ajankohtaista/2950/ruotsista_mallia_lapsilinjausten_jalkauttamiseen_vankiloissa)
- Salmi, V. 2006. Sosiaalinen pääoma ja nuorisorikollisuus. Teoksessa: Honkatukia, P & Kivivuori, J. Nuorisorikollisuus. 187-209. Helsinki: Hakapaino.
- Seura tekee kaltaiseksi? Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Verkkosivu]. MLL: Nuortennetti. [viitattu 22.12.2016]. Saatavana: <http://www.mll.fi/nuortennetti/ihmissuhteet/kaverit/ystavat/>
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. 2016. [Verkkosivujulkaisu]. [viitattu 10.2.2017]. Saatavana: Seinäjoen ammattikorkeakoulun Moodle -oppimisympäristössä. Vaatii käyttöoikeuden.
- Suontausta-Kyläinpää, S. 2008. Perhesalaisuudet. Helsinki: Minerva.
- Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri V-M. 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

- Särkelä, M. 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen? Tarkastelussa päihdeikäyttäjien, toimeentulotuen saajien, vankien ja asunnottomien osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
- Tamminen, J. 2010. Identiteetin muutokset nuoren psykoterapiassa ja psykoterapeutin rooli nuoren identiteetin rakentumisessa. [Verkkolehti]. Helsinki: Kognitiivisen psykoterapian verkkolehti. [viitattu 6.1.2017]. Saatavana: <http://www.kognitiivinenpsykoterapia.fi/verkkolehti/2010/verkkolehtiJYRIN.pdf>
- Tieteen termipankki. 2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Tieteen termipankki. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:mallioppiminen>
- Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen Unicef Ry. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: [https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS\\_A5fi.pdf](https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf)
- Uusikylä, K. 2006. Koulu oppimisympäristönä. Teoksessa: Perkiö- Mäkelä, M., Nevala, N. & Laine, V. Hyvä koulu. s.11- 28. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Valkama, T. 2014. KRIS = Kriminellas Revansch I Samhället. Teoksessa: Lindström, J. & Kumlander, K. Järjestöjen monet roolit kriminaalityössä.85-104. [Verkkojulkaisu]. Humanistinen ammattikorkeakoulu. [viitattu 5.11.2016]. Saatavana: <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/11/Jarjestojen-monet-roolit-kriminaalityossa.pdf>
- Valkonen, S. 2011. Mahdollisuuksia muutokseen. Helsinki: Trio-Offset.
- Vermont Department of health. 2016. What is prevention?. [Verkkosivu]. Burlington. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: [http://healthvermont.gov/adap/prevention/prevention\\_fact.aspx](http://healthvermont.gov/adap/prevention/prevention_fact.aspx)
- Vihula, A. 2007. Sosiaalinen perimä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen mielen-terveysseura. [viitattu 27.10.2016]. Saatavana: [http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials\\_files/sosiaalinen\\_perima.pdf](http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/sosiaalinen_perima.pdf)
- Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.). 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.
- Vuorikoski, M, Törmä, S & Viskari, S. 2003. Opettajan vaiettu valta. Tampere: Vastapaino.
- YLE. Rangaistus kuuluu vangille, ei hänen perheelleen. [Verkkosivu]. YLE TV2, [viitattu 22.12.2016]. Saatavana:

[http://yle.fi/vintti/ohjelmat.yle.fi/poliisity/raportit/rangaistus kuuluu vangille ei\\_hanen\\_perheelleen.html](http://yle.fi/vintti/ohjelmat.yle.fi/poliisity/raportit/rangaistus_kuuluu_vangille_ei_hanen_perheelleen.html)



## **LIITTEET**

Liite 1. Sähköpostiviesti haastateltaville ammattilaisille

Liite 2 Apukysymykset haastatteluihin

Liite 3. Lausunto ohjaavalta opettajalta Riselle

Liite 4. Tutkimuslupa Rise

Liite 5. Tutkimuslupa Seinäjoen kaupunki

**LIITE 1. Sähköpostiviesti haastateltaville ammattilaisille**

Hei!

Opiskelemme Seinäjoen ammattikorkeakoulussa sosionomeiksi (AMK) ja teemme opinnäytetyötä aiheesta rikollisuuden ylisukupolvisuus ja rikollisuuden ennaltaehkäisevä työ. Keräämme haastatteluja ympäri Suomea niin rikollisten kanssa työskenteleviltä kuin itse rikollisen taustan omaavilta henkilöiltä.

Haastatteluiden avulla haluamme selvittää mistä syistä ihminen ajautuu rikollisuuteen ja mikä merkitys lapsuuden kodilla, ihmissuhteilla tai vanhempien rikostautalla on siihen, sekä kuinka paljon lapsuuden tai nuoruuden kokemukset asiaan vaikuttavat. Eli yritämme selvittää vaikuttavatko nämä tapahtumat merkittävästi rikollisuuteen ajatumisessa ja sitä missä vaiheessa ennaltaehkäisy tulisi aloittaa.

Olisiko sinulla kokemusta aiheeseemme liittyen ja voisimmeko mahdollisesti haastatella sinua opinnäytetyötämme varten?

Ystävällisin terveisin

Mirjami Hauta ja Karita Talasmäki

## Liite 2 Apukysymykset haastatteluihin

### Haastattelu kysymykset

#### 1. LASTEN JA PERHEIDEN TILANNE

1. Miten lapset oireilevat vanhemman vankilassaolosta? Kuinka nopeasti oireilu alkaa?
2. Miten lapset suhtautuvat ja kokevat vankilassa vierailemisen tai miten lapsi suhtautuu siihen, ettei saa nähdä vanhempansa ollenkaan?
3. Miten tapaamiset järjestyvät, jos lapsi on huostaan otettu?
4. Onko perhe riittävä syy sijoittaa vanki mahdollisimman lähelle kotia? (Miksei tai miksi on?)
5. Mitä tukea ja palveluita perheille tarjotaan ja miten ennaltaehkäisyä tulisi mielestäsi kehittää?
6. Miten rikollisten perheitä tuetaan ja miten perheitä voitaisiin tukea paremmin vanhemman ollessa vankilassa?
  - a. Annetaanko vangille mahdollisuus osallistua vankilan ulkopuoliseen perheterapiaan mikäli hän haluaa?
7. Kun vanhempi joutuu vankeuteen, aloitetaanko tukeminen heti? Tuetaanko ollenkaan? Kuinka kauan tuen saaminen kestää?
8. Mitkä asiat ovat lähivanhemman suurimpia huolenaiheita?
9. Saavatko perheet tietoa miten toisen vanhemman vankilassa olo vaikuttaa lapseen, sekä vankilan käytännöistä?
10. Kuinka suuri kriisi lapselle on huomata, ettei vanhempi ole aina oikeassa ja voi tehdä väärin?
11. Kuinka arki lähtee rullaamaan, kun vanhempi pääsee vankilasta pois ja kuinka lapsi kokee tämän? Tuetaanko perheitä vielä vapautumisen jälkeen jotenkin?
12. Mitä kehitettävää nykyisissä tapaamiskäytännöissä mielestäsi olisi?

#### 2. PERHEENJÄSENTEN OIKEUDET JA YHTEISKUNNALLINEN NÄKÖKULMA

1. Oletko havainnut rikollisuuden ylisukupolvisuutta ja millaisten rikosten tekijöiden lapset yleensä ajautuvat rikollisuuteen vai onko mitään tiettyä rikollista toimintaa jossa tätä esiintyy?
  - a. Missä vaiheessa tulisi aloittaa ennaltaehkäisy, mikäli lapsissa havaitaan huolestuttavia piirteitä?
2. Oletko havainnut mitään tiettyä kaavaa näissä perheissä, joiden kanssa työskentelet? Onko mitään toistuvaa piirrettä eri perheissä?
3. Mikä merkitys mielestäsi vanhemman esimerkillä on lapsen ajautumisessa rikollisuuteen?
4. Jos vangille syntyy lapsi vankilassaoloaikana, saako hän nähdä lasta heti vai koska? Tuetaanko kiintymyssuhteen rakentumista mitenkään?

5. Lapsella on oikeus nähdä vanhempansa, kuinka hyvin tämä toteutuu vanhemman ollessa vankilassa?
  - a. Koetko että tapaamisilla on ennaltaehkäisevä vaikutus rikollisuuden ylisukupolvisuuden kannalta?
6. Kuinka suuri merkitys lapselle on, että vanhempi on vankilassa?
  - a. Voiko lapsi alkaa suhtautumaan positiivisesti rikoksiin ja vankilassa oloon?
7. Mikä on hyvä ikä kertoa lapselle vanhemman vankilassa olosta ja rikoksista?
8. Mitä tapahtuu jos lapselle ei kerrota missään vaiheessa edellä mainitusta asiasta?
9. Koetko että lapselle on parempi kertoa suoraa missä vanhempi on? Kenen tehtävä on kertoa asia lapselle?
10. Miten mielestäsi perheitä, joissa vanhempi on vankilassa, tulisi tukea?
11. Miten ennaltaehkäisyä tulisi mielestäsi kehittää, jotta lapset eivät ajautuisi rikollisuuteen?
12. Koetko ristiriitaisena sen, että myös lasta periaatteessa rangaistaan vanhemman teoista?

### 3. (ENTISEN) VANGIN NÄKÖKULMA

1. Kuka olet (suhde rikolliseen/rikollisuuteen ja taustalla olevat rikokset ja tuomiot)?
2. Millainen perhe sinulla on?
3. Millaiseksi koet lapsuuden kotisi?
4. Kuka oli lapsena esikuvasi, ketä ihailit lapsena?
5. Koitko lapsena koulukiusaamista tai kiusasitko itse? (miksi?)
6. Onko lähipiirissäsi ollut rikollisuutta? (perhe, kavერიpiiri)
7. Missä iässä ensimmäiset rikokset?
8. Mitkä asiat ovat vaikuttaneet rikolliseen elämään ajautumisessa?
9. Kuinka kerrot lapsillesi rikostaustastasi ja kuinka pyrit ehkäisemään heidän ajautumistaan rikolliselle tielle?
  - a. Miten koit sen, ettet saanut olla lapsesi kanssa tekemisissä vankilassaoloaikana?
  - b. Mikä oli vankeudessa pahinta?
10. Kuka olisi sellainen henkilö menneisyydestäsi, joka olisi pystynyt ehkäisemään sinun ajautumisesi rikolliseen elämään?
11. Leimaako yhteiskunta sinut ”huonommaksi vanhemmaksi” vankilatuomiosi takia?
12. Millaisena koet elämäsi nyt? Mitä muuttaisit?

### 4. VANGIN LAPSEN NÄKÖKULMA

1. Millainen perhetausta?
2. Millainen suhde rikollisuuteen? Vanhemman tuomiot (omat tuomiot)
3. Miten vanhempasi vankilatuomio on vaikuttanut sinuun ja oletko saanut mielestäsi tarpeeksi tukea yhteiskunnalta? Miten olisi voinut tukea paremmin?
4. Miltä sinusta tuntui, kun vanhempasi joutui vankilaan?
5. Koitko vanhemman vankilassa olon häpeällisenä?

6. Miten sait tietää vanhempasi vankilassaolosta? Kuinka se kerrottiin sinulle?
7. Olisitko halunnut tavata enemmän vanhempasi? Kuinka usein tapasitte?
8. Koetko että sinulla oli vaara ajautua rikollisuuteen? Miksi?
9. Miten toisen vanhemman vankilassaolo on vaikuttanut elämääsi aikuisiällä? Esi-merkiksi ihmissuhteisiin
10. Onko vanhemman vankilassa olo vaikuttanut muitten ihmisten suhtautumiseen sinua kohtaan? (Koulukiusaaminen yms)

**LIITE 3. Lausunto ohjaavalta opettajalta Riselle**

Pyynnöstä todistan, että opiskelijat Karita Talasmäki ja Mirjami Hauta tekevät ohjauksessani opinnäytetyötä aiheesta Rikollisuuden ylisukupolvisuus ja se ennaltaehkäisy. Opinnäytetyö/tutkielma on sosionomi (AMK) koulutuksen opinnäytetyö ja se täyttää oppilaitokset tutkielman kriteerit. Olen henkilökohtaisesti hyväksynyt heidän tutkimussuunnitelmansa oppilaitoksen puolesta.

Vimpelissä 13.6.2016

Arja Hemminki

YTT, lehtori

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

## Liite 4. Tutkimuslupa Rise



Päätös

15.6.2016

36/332/2016

Opiskelijat  
 Mirjami Hauta  
 Karita Talasmäki  
 Seinäjoen ammattikorkeakoulu  
 Sosionomin tutkinto-ohjelma

Hakemuksenne 13.6.2016

**Tutkimuslupahakemus**

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomi tutkinto-ohjelma opinnäytetyötä varten. Tutkielman ohjaa lehtori Arja Hemminki.

Tutkimuksen aihe

Rikollisuuden ylisukupolvisuus ja sen ennaltaehkäisy

Tutkimuksen toteutus

Lupahakemus

Haette lupaa vangin haastatteluun

**Päätös**

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vangin haastattelu tulee tehdä kyseisen vangin vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Haastateltavan osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja vangilta tulisi pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen ja haastatteluihin. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Helsingin vankilaan sekä Rikosseuraamusalan kou-

Osoite  
 Lintulahdenkuja 4  
 00530 HELSINKI

Puhelin  
 029 56 88500

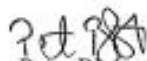
Telekopio  
 029 56 88446

Sähköpostiosoite  
 kirjaamo.rise@om.fi

lutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön ([peter.blomster@om.fi](mailto:peter.blomster@om.fi)). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.



Pauli Nieminen  
kehitysjohtaja



Peter Blomster  
erikoistutkija

Tiedoksi





## LIITE 5. Tutkimuslupa Seinäjoen kaupunki



PÄÄTÖS / tulosaluejohtaja

Päivämäärä 20.06.2016 Pykäliä 28/2016

**Asia** Tutkimuslupa, Talasmäki Karita ja Hauta Mirjami

Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomi AMK -opiskelijat Mirjami Hauta ja Karita Talasmäki anovat tutkimuslupaa opinnäytetyötään varten. Tutkimuksen aiheena on rikollisuuden ylisukupolvisuus ja sen ennaltaehkäisy.

Tutkimuksen toteuttamiseksi opiskelijoiden on tarkoitus haastatella laadullista tutkimusmenetelmää apuna käyttäen eri toimipisteillä työskenteleviä sosiaalialan ammattilaisia. Haastatteluilla pyritään selvittämään ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten lapsuuden kokemukset vaikuttavat rikollisuuden siirtymiseen sukupolvelta toiselle.

Opiskelijat ovat anoneet sosiaali- ja terveystieteiltä tutkimuslupaa haastatella

**Päätös** Päätän myöntää luvan tutkimuksen toteuttamiseen.

**Allekirjoitus**

Päivi Saukko, tulosaluejohtaja, p. 06 416 2167, paivi.saukko@seinajoki.fi

**Oikaisu-vaatimusohje** Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen osoitteella: Sosiaali- ja terveystieteiden lautakunta, PL 229, 60101 Seinäjoki, neljäntoista (14) päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja se on tekijän allekirjoitettava.

**Julkisesti nähtävänä**

**Tiedoksianto**

27.6.2016

Kenelle

[karita.talasmaki@seamk.fi](mailto:karita.talasmaki@seamk.fi), [mirjami.hauta@seamk.fi](mailto:mirjami.hauta@seamk.fi)

Päivämäärä

20.06.2016

Miten

Lähetetty postitse  
saantitodistusta vastaan

Lähetetty postitse  
tavallisena kirjeenä

Lähetetty sisäisessä  
postissa

Luovutettu

Vastaanottajan allekirjoitus

Lähetetty sähköpostissa

Jaana Uotila, johdon sihteeri, p. 06 416 2152  
jaana.uotila@seinajoki.fi